จากภาษาต่างประเทศ
สู่ภาษาไทย

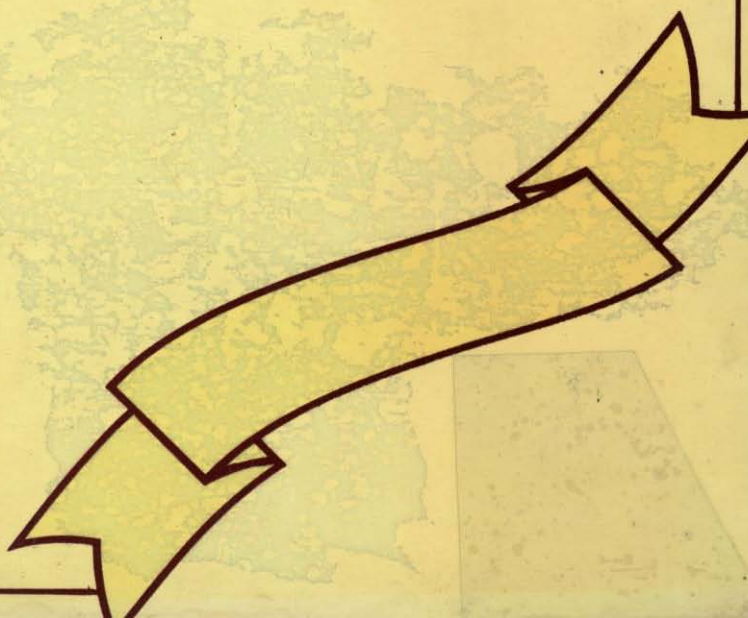

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY
3961116543

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๑๒/๒๕๒

สำนักพระราชวัง

วันวาคม ๒๕๓๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเพลิงศพ นายเฮง เกษมเศรษฐ เป็นกรณีพิเศษ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ ที่ ๓ มีนาคม ๒๕๓๓ เวลา ๑๖.๐๐ น. พระราชทานเพลิง

สมชัย เดช พิมพ์
ทาน.

วัน	หน้าที่ หนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นายเฮง เกษมเศรษฐ
	เพื่อทราบ
	เครื่องพระราชทานเพลิง และเจ้าหนักงานผู้เชิญมานี้
	เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันควมรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง

โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงศพ
นายเฮง เกษมเศรษฐ
เป็นกรณีพิเศษ
ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร
วันเสาร์ ที่ ๓ มีนาคม ๒๕๓๓
เวลา ๑๖.๐๐ น.

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

คุณพ่อเฮง เกษมเศรษฐ ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม๒๕๓๒ใน การนี้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อมพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งนับว่าเป็นเกียรติอัน สูงสุดสำหรับ คุณพ่อเฮง เกษมเศรษฐ และวงศ์ตระกูล

ข้าพระพุทธเจ้า บุตร และภริยา ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบบังคม ณ เบื้องพระยุคลบาท ถวายความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอัน หาที่สุดมิได้ และขอเทิดทูนพระมหากรุณาธิคุณไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม เป็นสรรพสิริมงคลแก่ข้าพระพุทธเจ้า และวงศ์ตระกูลสืบไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

๑. นายจำนงค์ เกษมเศรษฐ

๒. นายวาณิช - นางประเทือง เกษมเศรษฐ

๓. นายวินัย - นางเบญจมาศ เกษมเศรษฐ

๔. นายอนันต์ - นางนิตยา เกษมเศรษฐ

คำในใจ

หนังสือ **"จากภาษาต่างประเทศสู่ภาษาไทย"** จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อเฮง เกษมเศรษฐ โดยมีความประสงค์เบื้องแรกให้เป็นที่ระลึกในงานและอำนวยประโยชน์ให้แก่วงการศึกษา ด้วยดระหนักดีว่าการจัดทำหนังสือที่สมบูรณ์ด้วยเนื้อหาสาระความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เป็นวิทยาทานนั้น ก่อเกิดประโยชน์มหาศาลแก่การเรียนรู้ของมนุษย์ชน โดยเฉพาะยิ่งหนังสือที่บ่งเนื้อหาสาระความรู้ในด้านเกี่ยวกับการแปลหนังสือจากภาษาต่างประเทศมาสู่ภาษาไทย หนังสือที่ประมวลความรู้ในเรื่องเหล่านี้ค่อนข้างหายาก มีจำนวนชื่อเรื่องน้อยนักในแวดวงหนังสือตำรับตำราด้านวิชาการของเมืองไทย

บทความซึ่งบรรจุมวลความรู้อันเกี่ยวเนื่องกับการแปลหนังสือนี้ ได้คัดเลือกมาจากข้อเขียนของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแปลหนังสือ ทั้งโดยเป็นผู้สอนวิชาการแปลและเป็นนักแปลผู้ชำนาญ จนเรียกได้ว่า **"มืออาชีพ"** เนื้อหานี้ครอบคลุมขั้นตอนการแปลหนังสือ โดยเฉพาะวิธีการแปลต่าง ๆ ทั้งในด้านวรรณกรรมและด้านวิชาการวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี รวมไปถึงข้อปฏิบัติในด้านกฎหมายลิขสิทธิ์ทั้งภายในและนอกประเทศ สาระดังกล่าวนี้ก่อเกื้อประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจแปลหนังสือ และสถาบันศึกษาที่จัดเรียนจัดสอนวิชาการแปลเป็นอย่างมาก

แรงจูงใจในการแปลหนังสือ มีมูลเหตุเบื้องต้นจากความจริงที่ว่า ประเทศไทยในขณะนี้กำลังอยู่ในระยะพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาชาติ การขวนขวายศึกษาหาความรู้และวิทยาการที่ทันสมัยตลอดจนเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า เป็นความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่แหล่งกำเนิดวิทยาการก้าวหน้านี้อยู่ในซีกโลกตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ ประเทศเหล่านี้ล้วนใช้ภาษาที่แตกต่างจากภาษาไทยถ่ายทอดและเก็บสะสมความรู้วิชาการลงในรูปแบบ "หนังสือ" ด้วยภาษาประจำชาติ

ของตน ภาษาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ แน่นอน...คนไทยส่วนใหญ่ย่อมไม่รู้หรือเชี่ยวชาญในภาษาต่างประเทศ ภาษาจึงกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางการเรียนรู้ไปเสีย การแปลโดยถ่ายทอดจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง จึงเปรียบเสมือนการเปิดประตูโลกแห่งความรู้สากลโลกให้กว้างออกสู่คนไทย ผู้ที่เปิดประตูโลกแห่งความรู้สากลนี้คือนักแปลนั่นเอง

ผมและครอบครัว บุตรหลานของ คุณพ่อเฮง เกษมเศรษฐ ขอขอบพระคุณผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย โดยเฉพาะท่านผู้เป็นเจ้าของบทความต่าง ๆ ที่ได้กรุณาเอื้อเฟื้อมอบต้นฉบับให้นำมารวบรวมจัดพิมพ์ ดังปรากฏรายนามผู้เขียนบทความในสารบัญแต่ละเรื่อง ขอขอบคุณข้าราชการกรมวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องที่อยู่เบื้องหลังการจัดทำหนังสือเล่มนี้ รวมทั้งสำนักพิมพ์ต้นอ้อที่ได้กรุณาจัดพิมพ์ให้เป็นพิเศษ จนปรากฏเป็นหนังสือเล่มสวยงามที่ท่านทั้งหลายกำลังถืออยู่นี้ ทุกสิ่งสำเร็จเรียบร้อยด้วยดี ด้วยความปรารถนาอันเป็นกุศลจิตร่วมกัน ผลบุญแห่งนี้หากมีญาณวิเศษใดที่ "**คุณพ่อเฮง**" สามารถรับรู้แล้ว ท่านคงจะเต็มเปี่ยมด้วยความสุขอย่างแน่นอน

(นายวินัย เกษมเศรษฐ)

สารบัญ

๑. แนวการแปลวิธีต่าง ๆ
กรมวิชาการ ๙

๒. การแปลสำนวนและคำเปรียบเทียบ
วินิดา ดิถียนต์ ๑๘

๓. การแปลสำนวนและคำเปรียบเทียบ
สิทธา พินิจภูวดล ๓๑

๔. การแปล : ทฤษฎี หลักปฏิบัติ และการแปลเฉพาะด้าน
ปัญญา บริสุทธิ์ ๓๘

๕. ศิลปะการแปลเรื่อง ประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
ชัยวัฒน์ คุประดกุล ๕๗

๖. กฎหมายคุ้มครองลิขสิทธิ์
ไชยยศ เหมะรัชตะ ๗๖

๗. ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ
ไชยยศ เหมะรัชตะ ๙๑

๘. ลิขสิทธิ์การแปล
ไชยยศ เหมะรัชตะ ๑๑๘

๙. ปัญหาลิขสิทธิ์ในวงการวิชาการ
ไชยยศ เหมะรัชตะ ๑๒๙

๑๐. คำไว้อาลัย ๑๕๘

แนวการแปลวิธีต่าง ๆ

กรมวิชาการ

๑. การแปลวรรณกรรม

การแปลภาษาต่างชาติออกเป็นภาษาประจำชาติคือ การนำถ้อยคำของภาษาประจำชาติมาใช้แทนภาษาต่างชาติโดยให้มีความหมายตรงหรือเทียบเท่ากับภาษาต่างชาตินั้น การแปลหนังสือภาษาต่างชาติออกเป็นภาษาไทยย่อมถือว่าเป็นศิลปะสำคัญอย่างหนึ่งในการใช้ภาษา ผู้แปลจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในภาษา วัฒนธรรม และการใช้ภาษาทั้งสองดีพอ หากมีศัพท์เฉพาะเรื่องมากควรมีเชิงอรรถด้วย ผู้แปลจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ฯลฯ ถ้าเป็นการแปลตำราวิชาการ ก็ต้องมีความรู้ในวิชาการนั้น ๆ ด้วย บางคนกล่าวว่า นอกจากความรู้ความเข้าใจในภาษาและในวิชาการแปลแล้ว การแปลหนังสือให้ได้ดีจนเป็นที่พอใจของผู้อ่านทั่วไปนั้น อาจเป็นความสามารถเฉพาะตัวของผู้แปลเองอีกด้วย ทั้งนี้ ย่อมเกิดจากการหมั่นฝึกฝนอันเป็นปัจจัยสำคัญ

วรรณกรรมแปลแบ่งออกเป็นประเภทความเรียงและประเภทโคลงกลอน ประเภทความเรียงนั้น ปัจจุบันมักเรียกว่าร้อยแก้ว ซึ่งคำนี้แต่เดิมหมายถึงความเรียงแปลสลับไปกับบาลีคาถา ความเรียงนั้น ได้แก่ ตำราวิชาการต่าง ๆ สารคดี บันเทิงคดี (นิทาน นิยาย นวนิยาย เรื่องสั้น บทละครพูด ฯลฯ) บทความ ปาฐกถา ตลอดจนคำขวัญ คำประกาศ โฆษณาต่าง ๆ เป็นต้น

ประเภทโคลงกลอนหรือที่เรียกว่าร้อยกรอง ได้แก่ บทกวีสั้น ๆ ประเภทต่าง ๆ อันเป็นโคลงแบบต่าง ๆ ของต่างชาติและบทกวียาว อาทิ นิยาย บทละครจำพวกคลาสสิก นอกจากนั้นมีความกรองที่คำอังกฤษเรียกว่า Poetic Prose เป็นต้น

วรรณกรรมแปลที่ดีนั้นแม้สำคัญอยู่ที่ต้นฉบับของผู้แต่งก็จริง* แต่ก็พอจะสรุปได้ว่าผู้แปลต้องใช้ภาษาแปลได้เหมาะสมกับประเภทและลักษณะของวรรณกรรมต้นฉบับ ยึดถือความถูกต้องครบถ้วนของเนื้อความเป็นสำคัญที่สุด ภาษาที่ใช้แปลต้องเป็นถ้อยคำสำนวนแจ่มแจ้ง กะทัดรัด ถ้อยคำหลั่งไหลสม่ำเสมอ ชวนอ่านตลอดเรื่อง ตรงต่อความหมายเดิมของต้นฉบับ การเลือกใช้ถ้อยคำก็ดี การผูกประโยคก็ดี ต้องคำนึงถึงความยากง่ายเหมาะแก่เจตนาของผู้แต่ง รู้ว่าแต่งให้ผู้อ่านพื้นฐานอาชีพและวัยใดอ่านเพื่อจะใช้ถ้อยคำให้เหมาะสม จะได้อ่านเข้าใจถูกต้องชัดเจนตรงตามเนื้อความเดิม ถ้าเป็นตำราหรือสารคดีก็นำไปใช้ประโยชน์ได้ไม่ผิดพลาด

การแปลร้อยแก้วประเภทบันเทิงคดี ต้องแปลให้คงอรรถรสเดิมของวรรณกรรมต้นฉบับไว้ได้ทุกกระบวนความ ทุกรส ทุกอารมณ์ ทุกความคิด ที่ผู้แต่งต้องการให้เกิดแก่ผู้อ่าน ผู้แปลต้องรู้จักใช้ลีลาของคำ (Diction) ให้เหมาะแก่ความเดิมของต้นฉบับ ถ้าสามารถใช้ภาษาแปลให้ผู้อ่านเพลิดเพลินจนลืมว่าตนกำลังอ่านเรื่องแปล ก็ถือว่าเป็นการแปลที่ดียิ่ง

สำหรับการแปลบทร้อยกรองออกเป็นภาษาไทยนั้น ไม่ว่าจะแปลเป็นบทร้อยกรองหรือเป็นร้อยแก้วก็ตาม ผู้แปลควรเลือกใช้ถ้อยสำนวนแปลให้เหมาะแก่บทกวี ไม่ทำให้อรรถ คือ เนื้อหาของบทกวีผิดพลาดโดยเข้าใจผิด หรือตีความหมายผิด ไม่ทำให้รสของบทกวีอ่อนหรือหย่อนลงกว่าเดิม อนึ่ง พึงระมัดระวังในเรื่องการแปลบทร้อยกรองว่า สำคัญอยู่ที่พยายามแปลให้เป็นที่พอใจของผู้อ่านที่มีรสนิยมดีในบทกวีทุกชนิดทุกลักษณะ ซึ่งมักเป็นบุคคลเฉพาะกลุ่ม ไม่ใช่บุคคลโดยทั่วไป การแปลบทกวีจึงยากกว่าการแปลความเรียง

ในที่นี้จะได้กล่าวย่อ ๆ ถึงแนวการแปลวรรณกรรมต่างชาติออกเป็นภาษาไทยพอเป็นแนวทางเพื่อผู้แปลจะได้เลือกใช้ให้เหมาะแก่หนังสือที่จะแปล

*Savory, Theodore : *The Art of Translation*, London : Jonathan Cape, 1968.

โดยอาจจะเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่งในการแปลตลอดทั้งเล่ม หรืออาจจะใช้วิธีใด ๆ ผสมกันในการแปลก็แล้วแต่วิจารณญาณของผู้แปล

๒. แนวการแปลหนังสือประเภทความเรียง (ร้อยแก้ว)

๒.๑ แปลแบบประโยคต่อประโยคหรือคำต่อคำ ต้องรักษาเนื้อความเดิมไว้ให้ถูกต้องครบถ้วนให้มากที่สุด และที่สำคัญยิ่งก็คือ แปลเป็นภาษาไทยที่อ่านรู้เรื่อง อ่านเข้าใจชัดเจน เรียกตามสำนวนว่า แปล "เป็นภาษา" วิธีแปลแบบนี้เหมาะแก่การแปลสารคดีที่เป็นตำรับตำราทางวิชาการต่าง ๆ เช่น ตำราแพทย์ ตำราวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เกษตรศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ทฤษฎี กฎเกณฑ์ โจทย์ และสูตรต่าง ๆ ต้องไม่ผิดพลาด ผู้แปลจึงต้องมีความรู้ดีพอในวิชาการที่แปล พยายามใช้ถ้อยคำสำนวนให้เป็นภาษาวิชาการ อนึ่ง บทความจำพวกสารคดี หรือบทแสดงข้อคิดเห็นอย่างคมคายและเป็นประโยชน์ ก็น่าจะใช้วิธีนี้แปลเพื่อรักษาอรรถรสเดิมไว้

๒.๒ แปลโดยตัดทอนพลความออกตามที่พิจารณาเห็นสมควร แต่ต้องพยายามรักษาเนื้อความ ถ้อยคำสำนวนของเดิมไว้ให้มากที่สุด ก่อนจะตัดประโยคใดที่เห็นว่าเป็นพลความ ต้องพิจารณาทบทวนให้เข้าใจแน่ว่ามิใช่เนื้อหาสำคัญ ถึงตัดออกก็ไม่เสียเรื่องและเสียรสของความ ดังในการแปลสารคดีประเภทปนบันเทิงคดี เช่น สารคดีท่องเที่ยว ผู้แปลควรพยายามรักษาถ้อยคำสำนวนตามต้นฉบับไว้ เพราะผู้แต่งอาจเขียนเล่าเรื่องเชิงวิชาการใช้บรรยายโวหารปนพรรณนาโวหาร เพื่อให้ผู้อ่านเพลิดเพลินต้องรักษาเนื้อความสำคัญเท่ากับ

อรรถรส พึงระวังความผิดพลาดในเนื้อเรื่อง เพราะผู้แปลอาจตีความหมายผิด อาจไม่เข้าใจขนบธรรมเนียมเพียงพอหรืออาจไม่เห็นภาพของสถานที่ที่บทกล่าวถึง หรือเพราะตัดทอนส่วนสำคัญออกโดยเข้าใจว่าเป็นพลความที่อาจตัดทิ้งเสียได้

การแปลบันเทิงคดีจำพวกนิยาย นวนิยาย เรื่องสั้น ละครพูด บทสนทนาโต้ตอบ ฯลฯ โดยวิธีแปลคำต่อคำนั้น ต้องรักษาทั้งเนื้อความ ทั้งรส อารมณ์และความคิดที่แสดงอยู่ในเนื้อความตามที่ผู้แต่งประสงค์ เช่น ความขบขัน ความเศร้าโศก ความอ่อนหวาน ความดุเดือด โกรธเกรี้ยว ดังที่กล่าวกันว่าผู้แปลรู้จักเลือกคำ เลือกใช้ลีลาของคำได้เหมาะแก่ความ และตรงความหมายตามสำนวนเดิม ทั้งต้องฟังเป็น "ภาษาไทย" ด้วย อนึ่ง คำภาษิต พังเพย สำนวนของภาษาต่างชาตินั้น หากมีของไทยซึ่งความหมายตรงกัน หรือเทียบเท่าและคุ้นหูคนไทยอยู่แล้ว ผู้แปลอาจพิจารณานำของไทยเรามาใช้เพื่อจะได้ฟังเป็นภาษาไทยโดยไม่เสียรสความเดิม

เรื่องสั้นบางเรื่องใช้วิธีดำเนินเนื้อเรื่องโดยบทสนทนาโต้ตอบของตัวละครเพียงไม่กี่ตัว ผู้แปลไม่อาจทิ้งพลความได้ บทสนทนาก็น่าจะต้องแปลเป็นไทยชนิดที่ฟัง "เป็นภาษา" และไม่ผิดความหมายเดิม ได้รส อารมณ์ และความคิดตามเดิม แม้จำเป็นจะต้องใช้ถ้อยคำสำนวนไม่สุภาพ เช่น ภาษาตลาด ภาษาปาก ก็ต้องใช้เพื่อรักษาอรรถรสเดิมไว้ โดยไม่จำเป็นต้องเลือกเอาคำลามกหยาบคายมาใช้ให้แสลงหูแสลงตาของผู้อ่านโดยเฉพาะที่เป็นเยาวชน

๒.๓ แปลอย่างเรียบเรียง คือไม่ใช้วิธีแปลชนิดคำต่อคำหรือประโยคต่อประโยค ซึ่งเรียงกันไปตามลำดับความในต้นฉบับ ผู้แปลอาจใช้วิธีอ่านแต่ละย่อหน้าของความจนจบตอนเสียก่อน แล้วจึงเก็บเนื้อความมาเรียบเรียงใหม่ตามเค้าเดิมโดยไม่ผิดพลาดบกพร่อง ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้เป็นภาษาแปลที่กะทัดรัด ฟังง่ายกว่าการแปลคำต่อคำ หรือประโยคต่อประโยค แต่ก็ไม่ตัดทอนความหรือเพิ่มเติมตอนใดลงไปจนเกินความเดิม

๒.๔ แปลอย่างอิสระ คือใช้วิธีแปลอย่างเรียบเรียง (ข้อ ๒.๓) แต่ก็อาจตัดทอนพลความหรือเนื้อความที่เห็นว่าไม่สำคัญ เพื่อให้เรื่องไม่เยิ่นเย้อ ตามที่ผู้แปลเห็นควรหรืออาจเพิ่มเติมบ้างตามควรเพื่อให้แจ่มแจ้งชัดเจน หรือไพเราะกินใจผู้อ่านเน้นให้เข้ารสนิยมแบบไทย ๆ วิธีแปลอย่างอิสระนี้เป็นวิธีที่นักแปลนวนิยาย เรื่องสั้น หรือสารคดีปนบันเทิงคดีรุ่นเก่าของไทยเมื่อ ๕๐ - ๖๐ ปีมาแล้วนิยมใช้การแปลวิธีนี้ ถ้าใช้แปลหนังสือนิทานหรือเรื่องสำหรับเด็กอ่านอาจใช้ได้ดีเหมือนกัน

๒.๕ แปลเก็บเอาแต่ความสำคัญ เป็นทำนองเล่าเรื่องย่อ ๆ ด้วยสำนวนง่าย ๆ อาจทำตลอดเล่ม คล้ายกับแบบทำหนังสืออ่านง่าย (simplified edition) ซึ่งมีต้นเรื่องเดิมเป็นวรรณกรรมเรื่องยาวระดับสูง อ่านยาก เพราะใช้คำสูง ๆ หรือคำโบราณ เช่น วรรณกรรมคลาสสิกของต่างชาติ

๒.๖ แปลเก็บความย่อ ๆ เฉพาะตอนที่เห็นว่าผู้อ่านไม่จำเป็นต้องรู้รายละเอียดก็ได้ เพียงให้ทราบเนื้อเรื่องติดต่อกันกับตอนที่ผู้แปลเห็นว่าสำคัญซึ่งแปลไว้อย่างละเอียด แบบคำต่อคำหรือประโยคต่อประโยค เพื่อรักษาเนื้อแท้ของต้นฉบับให้ผู้อ่านได้พบเห็นเป็นตอน ๆ ไป การแปลแบบนี้จึงมีทั้งความย่อและความพิสดารอยู่ในเรื่องเดียวกัน

๓. แนวการแปลหนังสือประเภทโคลงกลอน (ร้อยกรอง)

๓.๑ แปลบทร้อยกรองต่างชาติออกเป็นบทร้อยกรองไทย แบบประโยคต่อประโยคหรือคำต่อคำ ให้เนื้อความตรงกันเทียบกันได้ในแต่ละบรรทัดหรือแต่ละประโยค ผู้แปลต้องเลือกฉันทลักษณ์ของไทยที่จะเข้ากันได้กับบทร้อยกรองต้นฉบับ จะต้องดูว่าควรใช้คำยากหรือง่าย ใช้ถ้อยคำไพเราะหรือภาคภูมิ ให้คงตามคำหรือความของบทร้อยกรองเดิม ต้องรักษาเนื้อความ รส อารมณ์ และความคิดไว้ให้เหมือนในบทเดิมมากที่สุดเพื่อผู้อ่านจะได้เกิดรส เกิดอารมณ์ เกิดความคิดตามที่ผู้แต่งต้องการการแปลบทร้อยกรองแบบนี้ประณีตมาก ค่อนข้างจะทำยาก เพราะผู้แปลอาจข้องใจในการตีความหมายของคำหรือความบางแห่งในบทเดิม

๓.๒ แปลบทร้อยกรองต่างชาติออกเป็นความเรียงแบบประณีต บทร้อยกรองเดิมนั้นอาจเป็นบทโคลง บทละคร คลาสสิกความกรอง (Poetic Prose) ฯลฯ ความเรียงที่ใช้แปลนั้นเป็นสำนวนโวหารประณีตทางภาษาศิลปะ ใช้สำนวนสูง อาจเป็นร้อยแก้วสัมผัสเพื่อให้ค่าของบทกวีเดิมไม่หย่อนลง แต่ก็ต้องระมัดระวังรักษาเนื้อความ รสของคำ อารมณ์ และความคิดของบทเดิมไว้ให้ครบถ้วนมากที่สุด เป็นการแปลลักษณะเดียวกับการถอดคำประพันธ์ออกเป็นความเรียง อันเป็นวิชาหนึ่งในการเรียนภาษาศิลปะ แต่อาจมีวิธีถอดให้ไพเราะกว่าด้วยการใช้สำนวนโวหารไพเราะลึกซึ้งแบบความกรองในต้นฉบับก็ได้

๓.๓ แปลบทร้อยกรองต่างชาติออกเป็นความเรียงอย่างง่าย ความหมายแจ่มชัด อ่านง่ายกว่าข้อ ๓.๒ วิธีนี้อาจใช้กับบทกวีที่มีหัวข้อและเนื้อหาทางศีลธรรม ผู้แปลควรใช้คำง่าย ชัดเจน ความรัดกุม พยายามแปลความหมายให้ตรงตามความในบทกวี เพื่อผู้อ่านจะได้เข้าใจง่าย และพิจารณาหรือคิดค้นคติธรรมตามเจตนาของผู้แต่งซึ่งอาจแสดงข้อคิดไว้อย่างเปิดเผย หรือ

ซ่อนไว้ให้ผู้อ่านค้นหาเอาเอง เรียกว่าแปลอย่างใช้คำง่ายแต่คงรูป ลักษณะการดำเนินความตามแนวเดิม

๓.๔ แปลร้อยแก้วหรือความเรียงที่มีบทร้อยกรองแทรกอยู่เป็นบางตอนตลอดเล่ม ผู้แปลอาจแปลตามแบบต้นฉบับ คือ ตอนที่เป็นความเรียงก็แปลเป็นความเรียง ตอนที่เป็นร้อยกรองก็แปลเป็นร้อยกรอง การแปลแบบนี้มักจะใช้ถ้อยคำสำนวนประณีตและรักษาเนื้อความอรรถรสของเดิมไว้ให้มากที่สุดเหมือนข้อ ๓.๒ นอกจากถ้าเป็นเรื่องสำหรับเด็กอ่าน ก็ใช้คำง่ายให้อ่านสนุกเพลิดเพลิน

๓.๕ แปลบทร้อยกรองสำหรับเด็ก เช่น บทโคลงสั้น ๆ บทกล่อม บทร้องเล่นสนุก ๆ หรือบทเพลงสำหรับเด็ก ถ้าผู้แปลใช้วิธีแปลเป็นบทร้อยกรองง่าย ๆ จะดีกว่าแปลเป็นความเรียง อาจแปลเป็นกลอนง่าย ๆ หรือกำหนดสัมผัสเอาเองตรงไหนตามความพอใจก็ได้ หรือจะใช้สัมผัสตามแบบของบทโคลงต้นฉบับก็ได้ คำที่ใช้ควรง่ายและเป็นภาษาสำหรับเด็ก การที่ควรแปลเป็นบทร้อยกรองง่าย ๆ นั้น ก็เพื่อช่วยให้เด็กจำง่ายและสนุกตรงออกเสียงคำสัมผัสดัง ๆ เป็นการส่งเสริมความรักกาพย์กลอนให้แก่เด็ก ธรรมชาติของเด็กนั้นพอใจจำกลอนมากกว่าความเรียง เพราะจำได้ง่ายกว่า อ่านออกเสียงก็สนุกกว่าด้วยมีเสียงสัมผัสช่วย

ในการแปลหนังสือประเภทร้อยกรอง ผู้แปลจะต้องอ่านบทเดิม ทบทวนให้เข้าใจเนื้อความและความหมายเสียก่อน แล้วจึงแปลออกแต่ละวรรค แต่ละตอน และต้องรู้ว่าบทกวีนั้นเขียนให้แก่บุคคลพื้นฐานใด วัยใด ในการแปล ผู้แปลจึงต้องยึดความยากง่ายสูงต่ำ หนักเบาของคำและความที่ผู้แต่งให้ไว้ในบทเดิมเป็นสำคัญ เพื่อหาถ้อยคำสำนวนไทยที่เหมาะแก่บทกวีตามจุดประสงค์ของเจ้าของเดิม บทแปลจะได้ไม่เสียความ เสียรส และสมกับเป็นการแปลร้อยกรอง

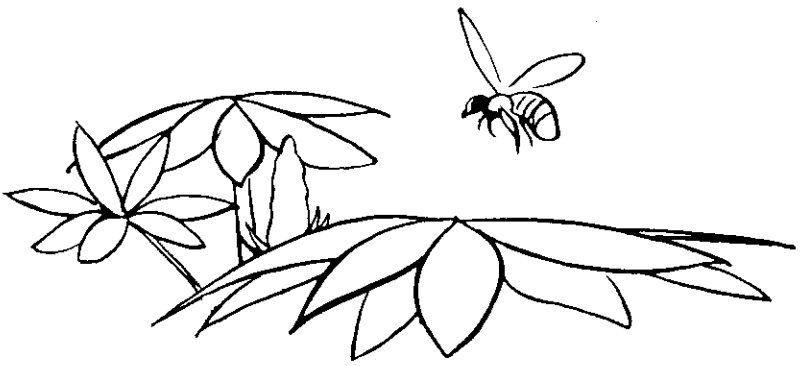

๔. ข้อควรสังเกต

๔.๑ หนังสือแปลทุกเล่มควรจะได้แปลคำนำของผู้แต่งในต้นฉบับเดิมไว้ เพื่อผู้อ่านจะได้ใช้ประกอบการอ่านเนื้อเรื่อง บางทีก็ได้ทราบความมุ่งหมายของผู้แต่ง ประวัติของผู้แต่ง ตลอดจนกำเนิดของหนังสือเล่มที่แปล ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านอย่างยิ่ง การอ่านหนังสือเล่มใดโดยไม่อ่านคำนำเสียก่อน อาจทำให้ขาดความรู้เกี่ยวกับตัวผู้แต่ง หรือเรื่องที่แต่งนั้นไป

๔.๒ คำใด ชื่อใดที่มีประวัติ ควรทำเชิงอรรถชี้แจง

๔.๓ ในการแปลนั้น ถ้าผู้แปลจะมีคำชี้แจงไว้ในหน้าต้น เป็นทำนองคำนำว่า เหตุใดจึงใช้วิธีแปลเช่นนั้น ก็จะเป็นการช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจความมุ่งหมายของผู้แปลเสียแต่เริ่มต้น ก่อนที่จะอ่านเนื้อเรื่องต่อไป

อนึ่ง การแปลหนังสือตำราวิชาการของต่างชาตินั้น ไม่ควรวงเล็บภาษาเดิมกำกับไว้โดยไม่จำเป็น นอกจากผู้แปลเกรงว่าผู้อ่านจะเข้าใจคำศัพท์ หรือข้อความใดผิดพลาด ก็อาจวงเล็บภาษาเดิมไว้ได้

การแปลสำนวนและคำเปรียบเทียบ

วินิตา ดิถียนต์*

ผู้มีอาชีพเกี่ยวข้องกับการแปลหนังสือ ย่อมจะพบความจริงข้อหนึ่งว่าการเรียนรู้สำนวนเป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่าการเรียนรู้ความหมายของศัพท์ เพราะศัพท์ต่าง ๆ มักจะมีคำอธิบายหรือคำแปลตรงตัวอยู่แล้วเปิดหาได้ในพจนานุกรม แต่ว่าสำนวนนั้นแม้จะเกิดจากศัพท์ แต่ก็มีความเป็นมาคนละแบบ เพราะไม่ได้เกิดจากรากของภาษา แต่เกิดจากวัฒนธรรม ค่านิยม ชีวิตความเป็นอยู่ หรือแม้แต่ศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ยังมีสำนวนใหม่และสำนวนเก่า ซึ่งผลัดเปลี่ยนกันเกิดและดับตามยุคสมัยต่าง ๆ จนบางครั้งอาจรู้สึกว่า การเรียนรู้สำนวนเหล่านั้นเป็นสิ่งที่เรียนกันได้ไม่สิ้นสุดเอาเสียเลย โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่มิได้เป็นเจ้าของภาษานั้น ๆ

สำนวนในภาษาไม่ว่าของชนชาติใดก็ตาม เป็นเรื่องที่ชนต่างชาติยากจะเข้าใจ แม้แต่สำนวนในภาษาไทยเองก็ตาม คนไทยอาจจะเข้าใจดีเมื่อเอ่ยว่า "นวนิยายน้ำเน่า" "เสือสิงห์กระทิงแรด" "ดอกฟ้ากับหมาวัด" (เมื่อก่อนใช้ "ดอกฟ้ากับยาจก") "แชร์แม่ชม้อย" แต่ถ้าแปลสำนวนเหล่านี้ชนิดถอดคำต่อคำก็จะไม่สื่อความหมายเลยสำหรับชาวต่างประเทศ ถ้าจะให้เขาเข้าใจ ก็ต้องแปลโดยเทียบกับสำนวนอะไรสักอย่างในภาษาของเขา ที่สื่อความหมายใกล้เคียงกับความหมายในภาษาไทย ฉันใดก็ฉันนั้น เมื่อแปลหนังสือต่างประเทศเป็นภาษาไทยก็ต้องคำนึงถึงสำนวนไทยและเปรียบเทียบความหมายให้ใกล้เคียงกับที่มีอยู่ในภาษาไทยให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

สำนวนบางสำนวนอาจคล้ายกันจนหาคำแปลได้ไม่ยาก เช่น Like father,

---

* อาจารย์คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

like son (พ่อเป็นอย่างไร ลูกก็เป็นอย่างนั้น) ผู้แปลอาจจะนึกออกทันทีว่าไทยมีสำนวนว่า "ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น" หรือ "ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่" ซึ่งให้ความหมายทำนองเดียวกัน แต่ถ้าสำนวนอังกฤษว่า In the dark, all cats are gray (ในความมืดแมวทุกตัวเป็นสีเทา) ผู้แปลจะแปลว่า "ทุกนารีงามสรรพเมื่อดับเทียน" ซึ่งให้ความหมายคล้ายกันว่า ในความมืด จะดูของอะไร ๆ มันก็ไม่แตกต่างกันนัก แต่ก็ต้องทบทวนให้ดีว่า สำนวนไทยที่ใช้มีความหมายโน้มเอียงไปในด้านความสัมพันธ์ฉันชู้สาวของชายหญิงมากกว่าสำนวนภาษาอังกฤษหรือไม่ และถ้าแปลว่า "ทุกนารีงามสรรพเมื่อดับเทียน" แล้ว บังเอิญเหตุการณ์ตอนที่แปลอยู่เป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ สังคม หรืออาชญากรรม หรืออะไรที่ไม่เกี่ยวกับความรักความใคร่เลยแล้ว จะเหมาะสมหรือไม่ ข้อนี้ย่อมขึ้นอยู่กับวิจารณญาณของผู้แปลว่าจะแปลอย่างไร จะเลือกเอาระหว่างแปลตรงตัว หรือแปลเป็นสำนวนไทยก็แล้วแต่ความเหมาะสม

ปัญหาสำคัญที่ผู้แปลหนังสือจะต้องเผชิญคือ เรามีวิธีอย่างไรในการเรียนรู้สำนวนและคำเปรียบเทียบของภาษาอื่น คำตอบก็คือ ตราบใดที่ภาษานั้นยังไม่ใช่ภาษาที่ตายแล้วอย่างบาลีและสันสกฤต เราก็ไม่มีทางสกัดกั้นสำนวนใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นทุกเมื่อเชื่อวัน หรือสามารถเมินเฉยต่อสำนวนเก่า ๆ ที่หมดไปแล้วจากชีวิตประจำวัน แต่ยังเหลืออยู่มากมายในตำรา นวนิยาย เรื่องสั้นและบทกวีนิพนธ์ต่าง ๆ ดังนั้น สิ่งที่ผู้แปลหนังสือทำได้คือเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และจดจำสำนวนและคำเปรียบเทียบให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

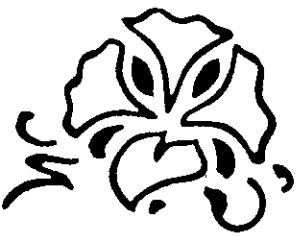

๑. เรียนรู้วัฒนธรรม ศาสนา ความเป็นอยู่ของผู้คนเจ้าของภาษาให้มากที่สุด

ผู้แปลที่เคยอยู่ต่างประเทศมาเป็นเวลานาน จะได้เปรียบกว่าผู้ที่ไม่เคยไป แต่ถึงกระนั้นก็มิได้หมายความว่า ผู้แปลที่ไม่เคยไปเรียนต่างประเทศจะหมดหนทาง เพราะอาจจะสอบถาม หาคำอธิบายหรือหาความหมายได้จากชาวต่างประเทศที่มาอยู่ในประเทศไทย เช่น ถ้าต้องแปลศัพท์ สำนวน คำเปรียบเทียบในศาสนาอื่นที่มิใช่พุทธศาสนา ก็อาจจะขอคำปรึกษาหรือหาความเข้าใจได้จากนักบวช ผู้เผยแพร่ศาสนา หรือชาวต่างชาติผู้นับถือศาสนานั้น ๆ ข้อสำคัญ คือ ต้องขยันไต่ถามสิ่งที่ไม่รู้

ศัพท์บางศัพท์นั้น ถ้าคนไทยเราไม่รู้วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของเจ้าของภาษา (ทั้งในอดีตและปัจจุบัน) ก็อาจจะไม่เข้าใจว่าหมายความถึงอะไร เพราะไม่มีอยู่ในประเทศของเรา จากตัวอย่างที่พอเห็นได้เร็ว ๆ นี้ คือ สถานีโทรทัศน์ช่อง ๗ นำภาพยนตร์เรื่อง The Sound of Music มนต์รักเพลงสวรรค์ มาเผยแพร่ออกอากาศ เราคงพอจะจำกันได้ว่า มาเรีย นางเอกของเรื่องเป็นซิฝึกหัด ถูกอธิการิณีของวัดส่งตัวไปเป็น governess ในครอบครัวของร้อยเอกฟอนแทร็ปป์ ทำหน้าที่สอนหนังสือและดูแลลูก ๆ ๗ คน ผู้แปลบทภาพยนตร์แปลคำ governess ว่า ผู้ปกครอง และใช้อยู่อย่างนั้นตลอดเรื่อง ทำให้ฟังประดักประเดิดอยู่มาก คนดูจึงได้ยินมาเรียพูดกับบิดาของเด็ก ๆ ว่า "ดิฉันจะมาทำหน้าที่ผู้ปกครองเด็ก ๆ จนกว่าคุณจะหาคนใหม่ได้" ซึ่งไม่ใช่เนื้อความที่ถูกต้องเลย

ความจริงแล้ว governess เป็นครูประเภทหนึ่งซึ่งมาสอนเด็ก ๆ ที่บ้านของเด็ก ไม่ใช่ครูประเภทสอนในโรงเรียน ในศตวรรษที่ ๑๙ เรื่อยมาจนถึงสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง พ่อแม่ที่มีฐานะดีจะจ้างครูผู้หญิงมาสอนลูกสาวเล็ก ๆ ของตนที่บ้าน โดยให้กินอยู่พักอาศัยด้วยเสร็จ และสอนอยู่เช่นนั้นเป็นปี ๆ จนกว่าเด็กหญิงเหล่านั้นจะเติบโดยย่างเข้าสู่วัยรุ่น พ่อแม่ก็จะส่งไปเข้าโรงเรียนมัธยมสำหรับ

สถาบันวิทยบริการ
THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY
3961116543

กุลสตรี เป็นอันหมดหน้าที่ของ governess ซึ่งจะย้ายไปทำงานกับครอบครัวใหม่ต่อไปโดยได้คำรับรองจากนายจ้างเก่า บางทีลูกชายเล็กๆ ก็จะพลอยเรียนกับครูประเภทนี้พร้อมกับพี่สาวน้องสาวของตน แต่โดยมาก เด็กผู้ชายจะเรียนกับครูผู้ชายซึ่งมาสอนถึงบ้านเช่นกัน เรียกว่า tutor ดังนั้น governess จึงอาจแปลได้ว่า ครูพี่เลี้ยง (เพราะต้องดูแลทุกอย่าง ไม่เฉพาะแต่การสอนหนังสือขั้นพื้นฐาน เช่น สอนเลข ดนตรี ภาษาต่างประเทศ วาดเขียน แต่จะต้องดูแลรวมถึงเสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ สุขภาพ อนามัยและความประพฤติด้วย) หรือ ครูประจำบ้าน เพราะมาสอนที่บ้านไม่ใช่สอนที่โรงเรียนซึ่งเรียกว่า schoolmistress

ผู้แปลบทภาพยนตร์คงจะโยงคำว่า governess เข้ากับศัพท์ to govern ซึ่งแปลว่าปกครอง governess จึงกลายเป็น "ผู้ปกครอง" ไป ทั้งที่คำว่า "ผู้ปกครอง" ไทยใช้ตรงกับความหมายว่า guardian มากกว่าอย่างอื่น เช่น พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่เป็นผู้ปกครองเด็กชาย ก. และเด็กหญิง ข. เป็นต้น

ครูประเภท governess ปรากฏบทบาทในวรรณกรรมสำคัญหลายเรื่อง เช่น Jane Eyre เจน แอร์ ของชาร์ล็อตต์ บรองเต นางเอกของเรื่อง คือ ตัวเจน แอร์ นั้นไปเป็น governess อยู่ในบ้านของนายโรเชสเตอร์ พระเอกของเรื่อง จนเกิดรักกันขึ้น ส่วนเรื่องอื่นที่รู้จักกันก็เช่น The Turn of the Screw ของ Henry James ซึ่งเป็นนวนิยายลึกลับเชิงจิตวิเคราะห์ที่มีชื่อเสียงเรื่องหนึ่ง ตัวเอกฝ่ายหญิงผู้เล่าเรื่องนี้ไปเป็น governess ให้เด็กๆ จนพบเรื่องลึกลับและสยดสยองเข้า

นิยายสำหรับเด็กเรื่อง จอมเกเร ของ ลักษมี ซึ่งดัดแปลงมาจากเรื่อง The Naughtiest Girl in School ของ Enid Blyton ครูคนแรกที่มาสอนอรสาจอมเกเรที่บ้านก็คือ governess นั่นเอง เราจึงเห็นว่าอรสาโตจนเกือบจะเป็นสาวแล้ว ถึงได้ไปโรงเรียนผิดไปจากเด็กไทยทั่วไป

ในประเทศไทย ไม่มีครูพี่เลี้ยงหรือว่าครูประจำบ้าน เพราะไทยมี พ.ร.บ. ประถมศึกษา พ่อแม่ส่งลูกเข้าโรงเรียนหมดเมื่ออายุ ๘ ขวบ และลูกของพ่อแม่ที่ฐานะดีก็จะเข้าโรงเรียนตั้งแต่อายุ ๒-๓ ขวบเลยทีเดียว ดังนั้นครูประจำบ้านในนวนิยายไทย เช่น นางเอกใน **ริมฝั่งแม่ระมิงค์** ของ อ.ไชยวรศิลป์ หรือ **ปราสาทมืด** ของ จุลลดา ภักดีภูมินทร์ จึงเป็นบทบาทที่ได้อิทธิพลมาจากนิยายฝรั่งทั้งหมด

เมื่อ governess จะต้องดูแลเอาใจใส่เด็กเกือบตลอด ๒๔ ชั่วโมง ครูจึงมักจะเป็นผู้หญิงที่เรียบร้อย สงบเสงี่ยมในสังคมยุคเก่า ละเอียดลออ มีระเบียบวินัยสูง จนกลายเป็นภาพของความล้าสมัยน่าขัน จึงมีคำเปรียบว่า governesslike or (to be) like a governess ก็ด้วยเหตุผลดังกล่าว

ศัพท์อีกคำหนึ่ง ซึ่งเป็นอาชีพของผู้หญิงประเภทผู้ดีตกยาก หรือผู้หญิงชั้นกลางในสมัยศตวรรษที่ ๑๙ และเรื่อยมาจนศตวรรษที่ ๒๐ คือ companion สังคมอังกฤษสมัยวิคตอเรียนถือว่า อาชีพที่สุภาพสตรีทำได้มีอยู่ ๒ อาชีพ คือ เป็น governess กับ companion คำว่า governess อธิบายแล้ว ส่วน companion คือ ผู้หญิงสาวที่ทำหน้าที่คล้าย ๆ คนสนิทหรือเลขานุการส่วนตัวของสตรีสูงอายุที่เป็นเศรษฐีนีหรือผู้ดีมีตระกูล เนื่องจากคนแก่ในเมืองฝรั่งไม่ได้อยู่รวมกับลูกหลานอย่างคนแก่ของไทย แต่ว่าอยู่กันตามลำพังดายาย โดยมาก "ตา" มักจะตายไปก่อน "ยาย" ดังนั้นคุณย่าคุณยายเหล่านี้ หากว่ามีเงินพอก็จะจ้างผู้หญิงสาวที่แข็งแรงกระฉับกระเฉง มาอยู่เป็นเพื่อนคอยปรนนิบัติ และติดสอยห้อยตามไปไหนมาไหน ถือว่าอยู่ระดับชั้นเหนือกว่าคนใช้ เพราะติดตามไปในงานสังคมหรือต้อนรับแขกแทนเจ้าของบ้านได้ และก็เป็นธรรมดา เมื่ออยู่โดยกินเงินเดือน companion ก็จะต้องทนความจุกจิกจู้จี้ขี้บ่น หรือเหนียวแน่นตามประสาคนแก่ของนายจ้าง companion จึงเป็นอาชีพที่น่าเห็นใจของหญิงสาวผู้ดีตกยาก และเป็นเหตุให้นักประพันธ์หยิบยกมาเป็นนางเอกนวนิยายทำนองชินเดอเรลลาได้หลายเรื่อง เช่น นางเอกในเรื่อง

Rebecca ของ Daphne De Maurier

ดังนั้น อาชีพ companion จึงไม่ได้แปลว่าเพื่อน อย่างธรรมดาเหมือนกับคำว่า companion ที่ใช้ในความหมายทั่วไป ประโยคที่ว่า She earns her living as a lady's companion ก็คือรับจ้างอาชีพดังกล่าวนั่นเอง แต่อย่าไปปนกับสำนวนว่า She lives by having company. เพราะหมายถึงว่าหล่อนเป็นโสเภณี

นอกจากที่กล่าวมานี้ ยังมีสำนวนและคำเปรียบเทียบอีกมากที่ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ อาหารการกิน และความเป็นอยู่ของเจ้าของภาษา อย่างเช่น ผิวขาวงามของคนไทย กวีไทยนิยมเปรียบเทียบกับดวงจันทร์ เช่น "นวลละอองผ่องพักตร์โสภา ดังจันทราทรงกลดหมดราคิน" เพราะคนเอเชียผิวเหลือง แต่ผิวงามของฝรั่งคือผิวขาวอมชมพู เพราะอยู่ในดินแดนอากาศหนาวจัด จึงมีคำเปรียบเทียบว่า peach and cream คือผิวเหมือนลูกพีชกับครีม เพราะลูกพีชหรือลูกท้อเป็นสีแดงออกชมพู ราดครีมขาวแล้วสวยเป็นสีชมพู เทียบได้กับผิวสาวงาม

สภาพภูมิอากาศก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดสำนวนและคำเปรียบเทียบ ไทยเป็นประเทศร้อน คนจึงนิยมความเย็นว่าทำให้สบายตัว ดังนั้นอะไรที่ร้อนจึงมักจะเป็นการเปรียบในทำนองลบ เช่น ร้อนรุ่มกลุ้มใจ ร้อนอกร้อนใจ เดือดร้อน ส่วนความเย็นนำมาใช้ในการเปรียบเทียบในทางบวก เช่น ร่มเย็นเป็นสุข เย็นใจ เย็นสบาย ตรงกันข้ามกับฝรั่ง เพราะว่าเป็นประเทศหนาวจัด ความเย็นจึงกลายเป็นความทารุณแก่ร่างกาย ส่วนความร้อนก็นับกันว่าเป็นความอุ่นสบายตัว ฝรั่งจึงใช้คำว่า อุ่น หรือ warm ในความหมายที่ดี เช่น ต้อนรับอย่างอบอุ่น หมายถึงต้อนรับอย่างมีไมตรีจิตดียิ่ง ถ้าหากว่าเป็นเย็นหรือหนาวแล้วก็ใช้ในความหมายไม่ดีเป็นส่วนใหญ่ เช่น He is a cold-blooded man. (เขาเป็นคนเลือดเย็น) หมายถึงว่าเหี้ยมเกรียม ไม่มีความเมตตากรุณา He is a cold man. (เขาเป็นคนใจดำ) เป็นต้น

คำบางคำเหมือนกับมีความหมายง่าย ๆ เช่น girl (เด็กหญิง) woman (ผู้หญิง)

แต่บางครั้งก็กินความหมายกว้างออกไปมาก เช่น girl รวมความบริสุทธิ์ไร้เดียงสาของผู้หญิงด้วย ส่วน woman หมายความว่าผู้หญิงที่เป็นผู้ใหญ่ ไม่ใช่เด็ก รวมถึงความแข็งแกร่งของเพศหญิง หรือรวมความหมายว่าผ่านโลกมาแล้ว (ผ่านผู้ชายมาแล้ว) ไม่ใช่เด็กสาวไร้เดียงสาอีกต่อไป ดังนั้นผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจึงเป็น woman ไม่ใช่ girl ต่อให้อายุสิบหกสิบเจ็ดเท่านั้นก็ตาม และผู้หญิงสาวอายุยี่สิบสองก็ยังเป็น girl ได้ ถ้าหากว่ายังบริสุทธิ์ ไม่เคยผ่านมือผู้ชายมาก่อนหรือยังไม่ได้แต่งงาน

พระเอกในนวนิยายสมัยเก่าที่เป็นพ่อพระจึงพูดกับนางเอกว่า I loved you when you were a girl, I still love you now you are a woman. ไม่ได้หมายความว่า "ผมรักคุณตั้งแต่คุณยังเป็นเด็กหญิงจนกระทั่งบัดนี้คุณเป็นผู้ใหญ่" แต่หมายความว่า "ผมรักคุณตั้งแต่คุณยังเป็นสาวบริสุทธิ์ จนกระทั่งคุณผ่านชายอื่นมาแล้วผมก็ยังรักคุณ" อย่างเช่นในภาพยนตร์ทางโทรทัศน์สีช่อง ๓ เรื่อง Harem "จอมใจสุลต่าน" ออกอากาศไม่กี่วันมานี้ นางเอกชาวอังกฤษตกไปอยู่ในฮาเร็มของสุลต่าน และมีความสัมพันธ์กับชายอื่น ก่อนจะรอดกลับมาหาคู่หมั้นชาวอังกฤษได้ คู่หมั้นก็ปลอบใจนางเอกด้วยประโยคนี้ หมายความว่าไม่ว่านางเอกมีราคีอย่างไร เขาก็ยังรักเหมือนเดิม ซึ่งเป็นทรรศนะสมัยปลายศตวรรษที่ ๑๙ หรือต้นศตวรรษที่ ๒๐ ไม่ใช่สมัยปัจจุบัน ฝรั่งปัจจุบันไม่ถือสาเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิงอีกแล้ว

แม้เมืองฝรั่งอย่างสหรัฐอเมริกา จะได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งความทันสมัยก้าวหน้าทางวัตถุ แต่มิได้หมายความว่าอเมริกาจะไม่มีคนบ้านนอก ชื่อ ล้าสมัย จนถือว่าเชย สาวชนบทห่างไกลความเจริญประเภทน้องนางบ้านนาของไทยเมื่อสัก ๕๐ ปีก่อนก็ยังมีอยู่ สาว ๆ บ้านนอกเหล่านี้นิยม ชื่อประเภท ๒ ชื่อควบกัน เช่น

เบตตี้ โจ, แอลลี่ เมย์, เดซี่ เมย์, เป๊กกี้ ซู ชื่อเหล่านี้เท่ากับเป็นตราประทับให้รู้ว่าเป็นสาวบ้านนอก ดังนั้นก็กลายเป็นสำนวนหมายถึงน้องนางบ้านนา เช่น Let him marry that Daisy May girl, I don't care. เราก็ไม่ต้องงงว่านวนิยายเล่มนั้นไม่มีใครชื่อเดซี่ เมย์สักคน ทำไมจึงกล่าวว่าพระเอกจะไปแต่งงานกับเดซี่เมย์ คำแปลก็คือ "เขาจะแต่งงานกับแม่สาวบ้านนอกคอกนาคนนั้นก็ช่างปะไร ฉันไม่สนใจ"

๒. การเรียนรู้ด้วยวิธีอ่านหนังสือให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

วิธีนี้เป็นวิธีลงทุนน้อยกว่าวิธีอื่น โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับการไปเรียนหรือท่องเที่ยวต่างประเทศ แต่ว่าต้องขยันในการอ่าน และอ่านหนังสือประเภทรวบรวมสำนวนและคำเปรียบเทียบ ซึ่งมักจะมีอยู่ในห้องสมุดใหญ่ ๆ ทุกแห่ง เมื่ออ่านแล้วก็ต้องจดจำไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

ความยากลำบากอยู่ที่ว่า คนไทยมักชินกับภาษาของตนเอง ถ้าต้องเลือกระหว่างหนังสือภาษาต่างประเทศกับหนังสือไทยแล้ว มักจะหยิบหนังสือไทยขึ้นมาก่อน เพราะอ่านได้ง่ายกว่ามาก ดังเช่น นักเรียนและนิสิตนักศึกษามักพอใจไปหาคู่มือฉบับแปลของตำราเรียน มากกว่าอ่านฉบับภาษาเดิมแต่ถ้าผ่านความเคยชินข้อนี้ไปได้ ก็จะได้รับประโยชน์เพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง และเป็นขั้นแรกที่จะฝึกตัวเองให้อ่านหนังสือเล่มต่อ ๆ ไปจนจบ

การอ่านหนังสือเหล่านี้ควรอ่านตั้งแต่ง่ายไปหายาก เช่น เรื่องสั้นง่าย ๆ เรื่องสำหรับเด็กนวนิยายขนาดสั้น ไปจนถึงบทความในนิตยสารและวิชาการ หนังสือพิมพ์และนิตยสารมักเล่นสำนวนทันสมัยหรือล้ำสมัยอยู่มาก เมื่ออ่านแล้วเกิดติดขัด

ก็ควรจะหาหนังสือคู่มืออธิบายสำนวนต่าง ๆ อ่านประกอบจนกว่าจะเข้าใจ เช่น

๑. A Concise Dictionary of English Idioms

๒. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English

๓. Dictionary of English Phrasal Verbs and Their Idioms

๔. Dictionary of Problem Words and Expression

๕. A Dictionary of American Idioms

ข้อสำคัญประการหนึ่งที่ไม่ควรลืมคือ ผู้ที่แปลภาษาต่างประเทศมาเป็นไทยได้นั้น นอกจากจะต้องรู้ภาษาต่างประเทศอย่างดีแล้ว จะต้องรู้ภาษาไทยได้ดียิ่งกว่า จึงจะเป็นนักแปลที่ดีได้ ข้อนี้เป็นข้อที่นักแปลหลายคนเข้าใจผิดมาก อาจจะด้วยเห็นว่าคนไทยย่อมรู้ภาษาไทยแต่กำเนิด จึงไม่ได้ฝึกฝนด้านการใช้ภาษาไทยให้ดี แต่ไปมุ่งฝึกฝนภาษาต่างประเทศแทน บางคนมีความรู้ภาษาต่างประเทศดีมากไม่แพ้เจ้าของภาษา แต่รู้ภาษาไทยน้อยกว่าภาษาต่างประเทศนั้น ๆ เมื่อมาแปลหนังสือ ก็เข้าใจสำนวนต่าง ๆ ดีแต่ติดขัดว่าถ่ายทอดไม่ได้ เพราะไม่รู้ภาษาไทยดีพอจะถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาไทยที่รื่นหูและกระจ่างได้ ปัจจุบันนี้ เราจึงมักพบว่า คนไทยที่ชำนาญภาษาต่างประเทศบางคนเขียนบทความหรือผลงานเป็นภาษาต่างประเทศ อ่านแล้วรู้เรื่อง แต่พอเจ้าตัวแปลเป็นไทยแล้ว คนอ่านไม่รู้เรื่องเลยก็มี ทั้ง ๆ ก็เป็นงานชิ้นเดียวกันแต่ว่าถ่ายทอดคนละภาษาเท่านั้น ถ้าหากว่างานเหล่านี้เป็นตำรา หรือวรรณกรรมแล้ว ก็นับว่าน่าเสียดายมาก เรามักจะพบอยู่หลายครั้งว่านักวิชาการบางคนบรรยายหรือเขียนผลงานเป็นภาษาอังกฤษได้ดีกว่าพูดหรือเขียนเป็นภาษาไทย เพราะเขาไม่มีคุณสมบัติของนักแปลนั่นเอง

นักแปลที่ดีจึงต้องมีทักษะทั้ง ๒ ภาษาควบคู่กันไป และควรจะรู้ภาษาไทยอย่างชำนาญด้วย พอที่จะเลือกแปลคำให้ตรงความหมายในภาษาไทยได้ คำภาษา

ต่างประเทศคำเดียวกันเมื่อใช้ในประโยคต่างกัน ความหมายในภาษาไทยก็จะต่างกัน ถ้าหากว่าผู้แปลไม่ชำนาญภาษาไทย ก็จะพลาดข้อนี้ไปโดยไม่รู้ตัว

๓. การดูภาพยนตร์หรือวิดิโอที่ไม่มีบทพากย์ภาษาไทย

จะทำให้เข้าใจสำนวนได้ง่ายกว่าอ่านหนังสือ เพราะเห็นภาพประกอบด้วย สำนวนใหม่ๆ บางคำมาจากความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้คนแต่ละยุค อย่างเช่นคำว่า bag lady หรือ bag woman เป็นสำนวนที่ใช้กันในสหรัฐอเมริกา หมายถึง ผู้หญิงจรจัด ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง (homeless woman) พวกนี้ไม่มีงานทำ หรือมีงานแต่รายได้น้อยจนไม่พอจะเช่าห้องอยู่ได้ ก็ได้แต่อาศัยสถานที่สาธารณะเป็นที่อยู่ ถ้าหากว่าได้ดูภาพยนตร์เกี่ยวกับชีวิตของคนพวกนี้ จะเห็นได้ว่าผู้หญิงพวกนี้มีข้าวของติดตัวอยู่นิดหน่อย ใส่ไว้ในถุงกระดาษใบใหญ่ชนิดหนา ซึ่งเป็นถุงประเภทซูเปอร์มาร์เก็ตหรือห้างสรรพสินค้าใส่ของให้ลูกค้า ถุงอย่างนี้เรียกว่า shopping bag หรือเรียกย่อๆ ว่า bag พอกลับถึงบ้านคนก็โยนถุงทิ้งลงถังขยะ คนจรจัดก็จะไปเก็บมาใส่ข้าวของส่วนตัว หอบหิ้วไปด้วยทุกหนทุกแห่ง เพราะไม่มีบ้านหรือห้องพักที่จะเก็บข้าวของได้ จึงกลายเป็นศัพท์เรียกผู้หญิงพวกนี้ว่า bag lady ซึ่งไม่เกี่ยวกับคำว่าสุภาพสตรีหรือว่ากระเป๋าถือเลย

ส่วนเรื่องสำนวนการเปรียบเทียบนั้น ดังได้กล่าวมาแล้วตอนต้นว่า ถ้าจะแปลภาษาไทยให้ชาวต่างประเทศเข้าใจ ก็ต้องเปรียบเทียบกับสำนวนที่เขาใช้กันอยู่ จึงจะเป็นที่เข้าใจของคนอ่าน ถึงไม่ตรงกับไทย ๑๐๐% แต่มีความหมายใกล้เคียงกันก็นับว่าใช้ได้ ดีกว่าจะต้องแปลตรงตัวจากภาษาไทย แล้ววงเล็บคำอธิบาย

ภาษาต่างประเทศเอาไว้อีกยืดยาว

ยกตัวอย่างนวนิยาย ที่ได้รางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน เรื่อง **ปูนปิดทอง** ของกฤษณา อโศกสิน คำว่า "ปูนปิดทอง" เป็นสำนวนของนักเขียนเอง หมายถึงสิ่งที่ภายนอกดูมีค่า แต่ภายในด้อยค่า เหมือนรูปปั้นฉาบทองเอาไว้ไม่ให้เห็นเนื้อปูนภายใน ถ้าหากว่าจะแปลคำว่าปูนปิดทองอย่างตรงตัวว่า gilded cement ก็คงไม่สื่อความหมายนัก แต่ในภาษาอังกฤษ ของไม่มีราคาที่แต่งประดับประดาด้วยของมีราคานั้นไม่ใช่ปูน หากแต่เป็นขนมปังขิง (gingerbread) ทั้งนี้สืบเนื่องจากยุคกลางของยุโรป ขนมปังขิงที่นำมาจำหน่ายกันในงานออกร้านจะตกแต่งด้วยเส้นทองกะไหล่ ต่อมาจึงกลายเป็นสำนวนว่า the gilt of gingerbread หมายถึงเปลือกนอกที่สวยงามดีแต่ว่าไม่มีค่า ไม่มีแก่นสารอะไร คนที่ปลดเปลื้องตัวเองให้หลุดจากเปลือกนอกของมายา จึงเรียกได้ว่า He took the gilt off the gingerbread. ส่วนอีกสำนวนหนึ่งก็คือ A god with feet of clay (รูปปูชาที่มีเท้าเป็นดินเหนียว) คือสิ่งที่มองดูเปลือกนอกแล้วดีงามสูงส่ง แต่มีความไม่ดีแฝงอยู่ แบบ "ข้างนอกสุกใส ข้างในเป็นโพรง" ก็อาจจะเลือกแปลคำว่า "ปูนปิดทอง" ให้ตรงกับสำนวนอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่อธิบายมา

สำนวนและคำเปรียบเทียบของอังกฤษและไทยยังมีอีกมาก ความหมายคล้ายคลึงกัน แต่การเลือกคำย่อมแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของแต่ละชาติ ดังที่ได้รวบรวมมาเป็นตัวอย่างดังนี้

ร่ำไม่ดี โทษปี่โทษกลอง	Bad workmen often blame their tools (ช่างฝีมือเลวมักโทษเครื่องมือของตน)
มากหมอ มากความ	Too many cooks spoil the soup (พ่อครัวมากเกินไป ซุปเลยเสียรสหมด)

มิตรจิตมิตรใจ	One good turn deserve another (การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อบุคคลอื่น ก็ย่อมได้รับความเอื้อเฟื้อตอบแทน)
เสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย	Penny wise and pound foolish (มัวแต่ระวังไม่อยากเสียเงินเพนนี แต่ไม่ระวังเลยถ้าต้องเสียเงินปอนด์)
ไม่เห็นน้ำอย่าเพิ่งตัดกระบอก	Do not count your chickens before they are hatched (อย่าเพิ่งนับลูกไก่ก่อนมันจะฟักเป็นตัว)
น้ำขึ้นให้รีบตัก	Strike while the iron is hot (ตีเหล็กเมื่อกำลังร้อนจัด)
สิบเบี้ยใกล้มือ	A bird in the hand is worth two in the bush (นกตัวเดียวในมือ ดีกว่านกสองตัวในพุ่มไม้)
ว่าแต่เขา อิเหนาเป็นเอง	Satan rebukes sin (พญามารตำหนิการกระทำบาป)
เอากุ้งฝอยตกปลากระพง	Throw a sprat to catch a mackeral (ปล่อยปลาน้อยไปล่อปลาใหญ่)
วัวหายล้อมคอก	Lock a stable door after the horse is stolen (ใส่กุญแจประตูคอกเมื่อม้าถูกขโมยไปแล้ว)
ถี่ลอดตาช้าง ห่างลอดตาเล็น	Strain at a gnat and swallow a camel (กรองเอาตัวริ้นไรไว้ แต่กลืนอูฐลงไป)
อย่ายื่นแก้วให้วานร	Do not cast pearls before swine (อย่าโปรยไข่มุกให้หมู)

ไม่ได้ด้วยเล่ห์ ก็เอาด้วยกล	By crook, or by hook (ไม่ใช่ด้วยกลโกงแบบนี้ ก็กลโกงแบบนั้น)
เอามะพร้าวห้าวไปขายสวน	Carry coals to Newcastle (เอาถ่านหินไปขายที่เมืองนิวคาสเซิล ซึ่งมีถ่านหินมาก)
อยู่ระหว่างเขาวัวกับเขาควาย หรือ หนีเสือปะจระเข้	Between the Devil and the deep blue sea (ตกอยู่ระหว่างปีศาจร้ายกับท้องทะเลลึก) หรือ between Scylla and Charybdes (ตกอยู่ระหว่างผาสูงและวังน้ำวน)
ปลาดกน้ำ ปลาตัวโต	Cry over spilled milk (ร้องไห้อยากกินนมที่หกไปแล้ว)
อย่าแหย่เสือหลับ	Let sleeping dogs lie (ปล่อยสุนัขที่หลับอยู่ให้หลับต่อไป)

การแปลสำนวนและคำเปรียบเทียบ

สิทธา พินิจภูวดล *

ความหมายของ "สำนวน" ถ้าอ้างตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน จะมีทั้งหมด ๔ ความหมาย ๓ ความหมายแรกเป็นคำนาม ส่วนความหมายที่ ๔ เป็นลักษณนามดังนี้

๑. มีความหมายเช่นเดียวกับโวหาร ใช้คู่กันว่าสำนวนโวหารหมายถึงถ้อยที่เรียบเรียง

๒. มีความหมายเช่นเดียวกับคดี ใช้ในการศาล

๓. เป็นถ้อยคำที่ไม่ถูกไวยากรณ์แต่ปรับใช้เป็นภาษาที่ถูกต้อง หรือเป็นการแสดงถ้อยคำออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ หรือหนังสือแบบหนึ่ง ๆ

๔. เป็นลักษณนามใช้เรียกข้อความรายหนึ่ง ๆ เช่น ข้อความสำนวนหนึ่ง บทความ ๒ สำนวน

สำนวนในที่นี้คงตรงกับภาษาอังกฤษว่า Idiom โดยเฉพาะความหมายที่ ๑ และ ๓ ซึ่งในภาษาอังกฤษอธิบายว่า Idiom คือ

"A mode of expression peculiar to a language or to a person; a phrase or expression having a special meaning from usage, or a special grammatical character; the genius or peculiar cast of a language; a peculiar form or variety of language; a dialect. For example : "Follow events at close **hand**." (=ติดตามเหตุการณ์มาอย่างทันๆ อย่างใกล้ๆ), "Is to a great occasion" (=เบ่งตัวขึ้นทันการ, ทำได้ทันท่วงที)

Mary Haas ให้คำแปล "สำนวน" เป็นภาษาอังกฤษไว้ ๒ ความหมาย คือ

1. Idiom, wording, phrasing, turn of phrase, special phrase, style (of writing) (ตรงกับความหมายที่ ๑ และ ๓ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตฯ)

2. law, case (ตรงกับความหมายที่ ๒ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตฯ)

---

* อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สรุปได้ว่า สำนวนในที่นี้ คือ ประโยคหรือวลีที่เขียนขึ้นอย่างเป็นพิเศษ ดังนั้นความหมายจึงอาจจะไม่ตรงกับตัวอักษรที่นำมาเรียบเรียงก็ได้

ความสำคัญของสำนวนและคำเปรียบเทียบ

สำนวนภาษาของแต่ละชาติเป็นกระจกเงา สะท้อนให้เห็นอดีตและวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาในแง่มุมต่าง ๆ ที่สำคัญคือ

๑. อุดมคติ ในสำนวนภาษาบางสำนวน จะแฝงความนิยมว่าสิ่งใดดีเลิศและน่ารังเกียจของคนในชาติ ซึ่งบางครั้งก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และบางครั้งก็เป็นที่ยึดถือนิยมปฏิบัติตามต่อ ๆ กันมา จนสำนวนภาษานั้นกลายเป็นสุภาษิต หรือคติพจน์ เช่น

"ทำความดีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย"

"ภักดีต่อภัสดา ดุจสีดาภักดีต่อพระราม"

๒. ความเชื่อ สำนวนภาษาชี้บ่งถึงความเชื่อ ความศรัทธาที่ชนในชาติเชื่อถือต่อ ๆ กันมา เช่น

"คนดีผีคุ้ม"

"ถ้าผิดสาบานขอให้ตกนรกอเวจี"

"ถ้าทำบาปขออย่าให้พระสงฆ์รับบิณฑบาตร"

(เป็นความเชื่อของคนไทยสมัยที่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี)

๓. วิธีใช้เหตุผล จากสำนวนและคำเปรียบเทียบของแต่ละชาติ ทำให้เห็นว่าคนเรามองของสิ่งเดียวกันในแง่มุมที่ต่างกัน เช่น

Loin de yeux, loin de coeur. "ไกลตาไกลใจ" คนฝรั่งเศสมองการจากไกลว่าเป็นการสูญเสีย ผู้ที่จากไปมักจะถูกลืม แต่มีสำนวนไทยกล่าวว่า **ไกลตาไกลใจ** หมายความว่ายิ่งอยู่ไกลยิ่งคิดถึง

๔. ขนบธรรมเนียมประเพณี สำนวนภาษาและคำเปรียบเทียบเป็นอันมาก ได้แฝงประเพณีในชีวิตประจำวันไว้หลายแง่มุม บางอย่างก็ยังคงใช้อยู่ในชีวิตปัจจุบัน แต่บางอย่างก็ถูกลืมไปแล้ว ทำให้การแปลประสบอุปสรรค ประเพณีในชีวิตประจำวันที่แฝงอยู่ในสำนวนภาษานั้นมีทั้งเรื่องอาหารการกิน การแต่งกาย การเซ่นไหว้ ความประพฤติ การดำเนินชีวิต การแต่งงาน การปฏิบัติตน ฯลฯ เช่น

อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูดาย**ปั้นวัวปั้นควาย**ให้ลูกท่านเล่น

สิบเบี้ยใกล้มือดีกว่ายี่สิบ**เบี้ย**ไกลมือ

Ces livres se vendent comme **des petits pains.** **หนังสือขายดีเหมือนขนมปังกลม** (ไทยใช้เหมือนเทน้ำเทท่า)

Le repas sans **vin** c'est une belle dame avec un veil.

อาหารที่ปราศจาก**เหล้าองุ่น** ก็คือสุภาพสตรีงามซึ่งมีนัยน์ตาเพียงข้างเดียว

ตั้งแต่เมื่อวานนี้แล้วข้าวยังไม่ตกถึงท้องสักเม็ด

โดยเหตุที่สำนวนภาษาและคำเปรียบเทียบ มีความสำคัญต่อวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชนผู้เป็นเจ้าของภาษา ดังนั้นการแปลถ่ายทอดจึงต้องคำนึงถึงความสำคัญข้อนี้ไว้ด้วย

วิธีแปลสำนวนและคำเปรียบเทียบ

๑. แปลแบบตีความ เนื่องจากลักษณะของสำนวนเป็นการกล่าวไม่ตรงตามตัวอักษรจึงใช้การแปลตามตัวอักษร (words for words) ไม่ได้ ผู้แปลจำเป็นต้องให้ความหมายโดยใช้ถ้อยคำที่กะทัดรัดสละสลวยด้วยการพลิกแพลงสับเปลี่ยนที่ของคำในประโยคถ้าจำเป็น

ตัวอย่าง

marcher à pas de loup. เดินเหมือนสุนัขป่า = ย่องๆ

hurler avec des loups. หอนไปกับสุนัขป่า = ว่าอะไรก็ว่าตามกัน

Saint abroad, and a devil at home. เป็นนักบวชนอกบ้านแต่เป็นปิศาจในบ้าน = หน้าเนื้อใจเสือ, มือถือสากปากถือศีล

ในสำนวนเยอรมันมีประโยคว่า "ฉันคิดว่าลิงมาจับหมัดให้" หมายความว่าแปลกใจ

๒. แปลโดยเทียบเคียงสำนวน วิธีนี้เป็นวิธีต่อเนื่องจากการตีความคือเมื่อแปลความหมายแล้ว ก็จะค้นหาสำนวนไทยที่รู้จักแพร่หลายมาเทียบเคียงโดยรักษาความหมายไว้คงเดิม

ตัวอย่าง

Tel père tel fils. พ่อเป็นเช่นใดลูกชายก็เป็นเช่นนั้น = ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น

When the pirate prays, hide your silver. เมื่อโจรสลัดสวดมนต์ จงซ่อนเงินของท่าน = เสือเฒ่าจำศีล ใครเลยจะรู้เล่ห์

Lambs don't run into the mouth of a sleeping wolf. ลูกแกะย่อมไม่วิ่งเข้าปากสุนัขที่มัวนอนหลับ = รอราชรถมาเกย

Près de l'eglise, loin de dieu ใกล้โบสถ์ไกลพระเจ้า = ใกล้เกลือกินด่าง

Longue demeure fait changer ami. อาศัยอยู่นานๆ ทำให้เพื่อนเปลี่ยนไป = ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน

C'est pendent qu'il pleut qu'il faut remplir les jarres. ตักน้ำให้เต็มตุ่มขณะฝนตก = น้ำขึ้นให้รีบตัก

คำเปรียบเทียบ ในที่นี้คงหมายถึงวลีที่ใช้ภาพพจน์แบบ metaphor หรือแบบ simile อันที่จริงการแปลคำเปรียบเทียบนั้นจำต้องรู้จักที่มาของคำ ภูมิหลัง วิธีคิด โลกทัศน์ และวัฒนธรรมของชาติเจ้าของภาษา การแปลอาจจะใช้วิธีแปลคำต่อคำก็ได้ ถ้าสื่อความหมายได้หรือฟังดูเฉียบคมดีได้อรรถรส แต่ถ้าตรงข้ามก็จะต้องใช้วิธีตีความ และเทียบเคียงให้ใกล้ความหมายเดิม

ตัวอย่าง (การแปลคำต่อคำ)

Time is money = เวลาเป็นเงินเป็นทอง

Time flies and draws us with it = เวลา (มีปีก) บินไปและพาเราไปด้วย

Honour sits smiling at the sale of truth = เกียรติยศนั่งยิ้มอยู่ที่ตลาดแห่งความซื่อสัตย์

"If I rest, I rust." says the key. = ลูกกุญแจพูดว่า "ถ้าฉันพักฉันก็ขึ้นสนิม"

Love is heaven, hate is hell. = รักเป็นสวรรค์ เกลียดเป็นนรก

Occasion, like clouds, pass away. = โอกาสผ่านเราไปคล้ายกลุ่มเมฆ

ตัวอย่าง (คำแปลสำนวนและคำเปรียบเทียบที่มักจะพบเห็นบ่อย ๆ)

A lazy sheeps thinks its wool heavy

แกะขี้เกียจมักจะอ้างว่าขนของมันหนัก (หาข้อแก้ตัว)

A laying hen is better than a standing mill

แม่ไก่ที่กำลังออกไข่ดีกว่าโม่ที่หยุดนิ่ง (ความเกียจคร้าน)

Ces livres se vendent comme des petits pains

หนังสือพวกนี้ขายดีเหมือน(ขนมปังกลม) เทน้ำเทท่า

Il est gourmand comme une chatte.

เขาตะกละเหมือน (แมว) หมา-หมู

Ils se ressemblent comme deux go uttes d'eau.

เขาเหมือนกันราวกับ (หยดน้ำสองหยด) แกะ

J'ai l'estomac dans les talons.

ฉันหิวจน (กระเพาะหล่นไปอยู่ที่ส้นเท้า) ไส้จะขาด

Elle s'est mise à pleurer comme une Madeleine,

เธอร้องไห้ (เหมือนมัดแลน) จนน้ำตาเหมือนเผาเด่า

L'honneur est comme les iles carees et sans bords; On n'y peut plus rentrer des qu'on en est dehors.

เกียรติยศเหมือนเกาะที่ขรุขระปราศจากท่า เราเข้าไปยังเกาะนั้นไม่ได้ ได้แต่ลอยเคว้งอยู่ห่าง ๆ

To hate violently is to sink below those we hate.

การแสดงความเกลียดออกนอกหน้า คือการยอมเป็นเบี้ยล่างของคนที่เราเกลียด

Aucun chemin de fleurs ne conduit à la gloire.

ทางไปสู่เกียรติศักดิ์ จักประดับดอกไม้ หอมหวลยวนจิตไซร้ ไปมี

Take care that no one hates you justy.

จงระวังอย่าให้มีคนเกลียดท่านโดยยุติธรรม

Small men hate; great men pity.

ผู้ด้อยมักเกลียด ผู้ยิ่งใหญ่มักสงสาร

Superior man blames himself, inferior man blames others.

คนสูงตำหนิตัวเอง คนต่ำตำหนิผู้อื่น

A little gall embitters a great deal of honey.

ดีก้อนนิดเดียวก็สามารถทำให้น้ำผึ้งจำนวนมากขมได้

A thousand curres never tore a shirt.

คำสาปแช่งตั้งพันคำ ก็หาฉีกเสื้อให้ขาดได้ไม่

An ass that kicks against the wall, receives the blow himself.

ลาที่เตะกำแพง ย่อมได้รับการเตะตัวเอง (=ถ่มน้ำลายรดฟ้า)

A little pot is soon hot.

หม้อเล็กมักร้อนเร็ว (=คนใจน้อยมักโกรธง่าย)

The angry man opens his mouth and shuts his eyes.

คนที่โกรธเปิดปากและปิดตา

Better an upright turk than a false christian.

เป็นชาวเตอรกี (อิสลามิก) ที่ซื่อสัตย์ ย่อมดีกว่าคริสเตียนที่มดเท็จ

The devil can cite scripture for his purpose.

ปีศาจจะอ้างคัมภีร์เพื่อให้สมเจตนาของมัน

A white glove often conceals a dirty hand.

ถุงมือสะอาดปิดบังมือสกปรก

หลักการแปลสำนวนโวหารคำคม คำพังเพย สุภาษิตนั้นเป็นแบบเดียวกัน ข้อที่สำคัญที่สุดควรคำนึงถึงวัฒนธรรมซึ่งแตกต่างกัน ส่วนแนวคิดและยุคสมัยนั้นเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นจึงต้องคำนึงถึงกาลเทศะซึ่งเปลี่ยนได้ ครั้งหนึ่งในอดีตคน (ฝรั่งเศส) ใช้คำเปรียบเทียบว่า "แข็งแรงเหมือนช้าง" แต่ปัจจุบันเปรียบว่า "แข็งแรงเหมือนรถแทร็คเตอร์" ส่วนคนไทยที่เคยใช้สำนวนว่า "สวยเหมือนนางฟ้า" ขณะนี้ก็เปลี่ยนเป็น "สวยเหมือนภรณ์ทิพย์"

การแปล : ทฤษฎี หลักปฏิบัติ และการแปลเฉพาะด้าน

ปัญญา บริสุทธิ์*

การแปลในปัจจุบันดูจะมีความหมาย และความสำคัญมากขึ้นกว่ากาลก่อน กล่าวคือมีการขยายกว้างครอบคลุมกิจการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิทยาการ ธุรกิจ ศิลปวัฒนธรรม และการติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศเกือบทุกสาขา การแปลเป็นเสมือนสื่อหลักที่มีบทบาทในการถ่ายทอดข้อมูลความรู้ระหว่างชนชาติที่ใช้ภาษาต่างกัน บางครั้งกิจกรรมการแปลอาจมีบทบาทถึงกับเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจนานาชาติ ซึ่งมีวงเงินจำนวนมหาศาล ตลอดจนถึงการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ซึ่งอาจกำหนดผลได้ผลเสียของประเทศชาติในอนาคต แต่เท่าที่ผ่านมาเป็นที่น่าสังเกตว่า คนทั่วไปมักจะเข้าใจว่า การแปลมีฐานะเป็นวิชาการระดับรอง ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องศึกษาเล่าเรียนกันเป็นศาสตร์เอกเทศ ความเข้าใจเช่นนี้เป็นการมองข้ามความสำคัญของการแปล ดังนั้นในระยะ ๔-๕ ปีมานี้ สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ของไทย จึงได้เปิดสอนวิชาการแปลในระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต แต่สถาบัน E.S.I.T. ณ กรุงปารีสได้มีการเรียนการสอนวิชาการแปลในระดับปริญญาเอกมาเป็นเวลานานแล้ว

การจะอธิบายให้เห็นว่า การแปลคืออะไร...ทฤษฎีการแปลคืออะไร...หลักปฏิบัติหรือขั้นตอนในการแปลมีอะไรบ้าง...และการแปลเฉพาะด้านเป็นอย่างไรนั้น ถ้าเขียนโดยละเอียดจริง ๆ แล้วคงจะต้องเป็นตำราเล่มใหญ่มากทีเดียว ดังนั้นในที่นี้จะอธิบายในลักษณะสังเขปตามรูปแบบของบทความเท่านั้น

---

* *อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ราชบัณฑิตในประเภทวรรณศิลป์*

การแปลคืออะไร

ในสมัยโบราณมีการแปลผลงานวรรณกรรม คัมภีร์ทางศาสนา สนธิสัญญา พงศาวดารฯลฯ จากภาษาหนึ่งเป็นอีกภาษาหนึ่ง การแปลดังกล่าวมักจะกระทำโดยผู้รู้ทางภาษา ที่ได้รับการฝึกฝนมาทางภาษาและวรรณคดีเป็นหลัก และอาจจะเป็นด้วยเหตุนี้เอง ที่ทำให้นักแปลเหล่านั้นให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับเรื่องของภาษา จนเกิดเป็นจารีตทางการแปลที่เน้นการถ่ายทอดรูปแบบภาษาต้นฉบับ เช่น คำ โครงสร้างประโยค สำนวน หรือแม้กระทั่งภาพพจน์ทางวาทศิลป์ เช่น อุปมาอุปไมย เป็นต้น เกณฑ์ที่ใช้วัดคุณภาพของการแปล จึงเป็นเรื่องของความสามารถในการรักษารูปแบบของภาษาต้นฉบับไว้อย่างใกล้เคียงที่สุด กล่าวคือ ยิ่งผู้แปลสามารถแปล "ตรง" กับต้นฉบับได้มากเท่าไร ก็ยิ่งแสดงว่าผู้แปลเป็นนักแปลที่เก่งฉกาจเท่านั้น จารีตดังกล่าวนี้ ปรากฏชัดในการแปลคัมภีร์ทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแปลคริสต์ธรรมคัมภีร์จากภาษาโบราณมาเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งมีข้อน่าสังเกตว่า นักแปลทุกยุคทุกสมัยจะพยายามเก็บคำ และโครงสร้างประโยคจากภาษาโบราณ เช่น ฮีบรู กรีก และละตินไว้ในบทแปลภาษาอังกฤษให้ได้มากที่สุด โดยมีเหตุผลว่าต้องการจะรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของต้นฉบับไว้ในบทแปล ยูจีน ไนดา ได้กล่าวถึงทัศนะที่ผิดพลาดนี้ว่า

"น่าเสียดายที่มีคนจำนวนหนึ่ง เทิดทูนภาษาในคัมภีร์ไบเบิลไว้อย่างเลิศลอยเกินควร โดยถือว่าภาษาฮีบรูเป็นภาษาเชิงปริศนาของพวกนักเทววิทยา และภาษากรีกก็เป็น 'ภาษาลึกลับ' หรือ 'สื่อความคิดที่ประเสริฐอันมนุษย์จะพึงสร้างได้' แต่แท้จริงแล้ว ทั้งภาษากรีกและภาษาฮีบรูต่างก็เป็นเพียง 'ภาษา' ซึ่งมีทั้งข้อเด่นและข้อด้อยที่ภาษาธรรมดาทั้งหลายย่อมมีกัน ภาษาโบราณทั้งสองหาใช่ภาษาแห่งสวรรค์ หรือพระดำรัสแห่งองค์พระจิตอันศักดิ์สิทธิ์ไม่"[๑]

---

๑ *Eugene A.Nida and Charles R.Taber, The Theory and Practice of Translation, (Leiden : The Bible Society, 1969), P.6.*

จารีตการแปลแบบยึดภาษาต้นฉบับนี้ ได้นำไปสู่หลักปฏิบัติในการแปลอย่างหนึ่ง ที่เรียกกันว่า "การแปลแบบตรงตัว" (literal translation) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะถ่ายทอดรูปแบบของต้นฉบับในภาษาหนึ่ง ไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง วิธีการนี้เมื่อปฏิบัติอย่างสุดโต่ง จะกลายเป็นการถอดความหมายของคำจากภาษาหนึ่งเป็นอีกภาษาหนึ่ง ดังที่เราเรียกกันในทำนองดูแคลนว่า "การแปลคำต่อคำ" ซึ่งผลจากการแปลแบบนี้ก็คือ บทแปลจะใช้ภาษาที่ไม่เป็นธรรมชาติ เช่นที่เรียกว่า "ภาษาที่มีกลิ่นนมเนย" และบางครั้งภาษาที่ใช้ในบทแปล ถึงกับเป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจเนื้อหาสาระในบทแปลนั้นทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ยังมีหลักปฏิบัติในการแปลอีกแนวหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า "การแปลแบบเรียบเรียง" (free translation) หลักการแปลแนวนี้ มิได้ยึดกับความซื่อสัตย์ต่อต้นฉบับเหมือนกับวิธีการแรก หากแต่มุ่งที่จะถ่ายทอดเนื้อหาสาระจากต้นฉบับไปสู่ผู้อ่านบทแปล โดยมีการปรับและเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่องได้โดยสะดวกเป็นหลัก ดังนั้นเมื่อปฏิบัติตามวิธีนี้อย่างสุดโต่ง ก็จะได้บทแปลที่แตกต่างจากต้นฉบับอย่างมาก จนเกือบจะเป็นคนละเรื่องกัน กล่าวคือ การแปลแบบเรียบเรียงจะคล้ายกับการนำเอาเค้าโครงเรื่องจากต้นฉบับมาเขียนเสียใหม่ มีการตัดทอน ดัดแปลง และเพิ่มคำอธิบายตามแนวที่ผู้เรียบเรียงเห็นว่า จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องที่ดนเขียนได้อย่างชัดเจน ลักษณะดังกล่าวทำให้มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ว่าวิธีการเช่นนี้ ไม่น่าจะเรียกว่าเป็นการแปล

เราอาจจะประมวลจากข้อสังเกตข้างต้นได้ว่า การแปลซึ่งในปัจจุบันเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุก ๆ เรื่องอย่างกว้างขวางนั้น เป็นสิ่งที่สร้างปัญหาหลายประการ อาทิเช่น บทแปลใช้ภาษาที่ไม่สื่อความหมายต่อผู้อ่านอย่างเพียงพอ จนถึงกับบางครั้งอ่านไม่รู้เรื่อง หรือบทแปลคลาดเคลื่อนเพราะสื่อความหมายไม่ตรงกับต้นฉบับ หรือแม้กระทั่งปัญหาระดับพื้นฐาน อย่างเช่น การแปลผิด เป็นต้น แน่นอนที่สุดสาเหตุของปัญหาในแต่ละกรณี ย่อมมีลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับต้นฉบับ

บ้าง ความรู้ของผู้แปลบ้าง หรือแม้แต่ทักษะทางภาษาของผู้แปลบ้าง กระนั้นก็ตามเราอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า ปัญหาทั้งหมดเกิดจากการที่ความรู้ทางทฤษฎีที่เกี่ยวกับการแปลโดยทั่ว ๆ ไป ยังก้าวหน้าไปไม่ทันกับพัฒนาการของกิจกรรมการแปล ตามที่ปฏิบัติกันอยู่ในโลกสมัยใหม่

ทฤษฎีการแปล

ความรู้ทางทฤษฎีการแปล ได้เริ่มก่อตัวขึ้นอย่างจริงจังภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยพัฒนาขึ้นเกือบพร้อมกันทั้งในยุโรปและในสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ ในยุโรปนั้นการแปลแบบล่ามทันควัน (simultaneous interpretation) ได้เริ่มขึ้นในการพิจารณาคดีอาชญากรสงครามที่เมืองนูเรมเบอร์กในประเทศเยอรมัน และหลังจากนั้นก็ได้ก้าวหน้าแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว ต่อมาในการประชุมนานาชาติครั้งสำคัญ ๆ นักแปลล่ามอาชีพก็มีโอกาสได้ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางวิชาชีพซึ่งกันและกัน และได้เห็นพ้องต้องกันในหลักทฤษฎีบางประการ อันจะยึดถือเป็นมาตราฐานของวิชาชีพการแปลล่าม หลักทฤษฎีเหล่านี้นี่เอง จะขยายออกมาสู่วงการแปลโดยทั่วไป ส่วนในสหรัฐอเมริกานั้น ก็ได้มีนักแปลจำนวนหนึ่งหันมาให้ความสนใจกับการตรวจสอบบทแปลพระคัมภีร์ไบเบิลจากภาษาอังกฤษ และได้เสนอหาทางปรับปรุงแก้ไขการแปลให้ดียิ่งขึ้น ข้อเสนอต่าง ๆ เหล่านั้นได้พัฒนาขึ้นมาเป็นหลักทฤษฎี ที่มีแนวทางสอดคล้องกับหลักทฤษฎี ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์แปลแบบล่ามในยุโรปเช่นกัน จึงนับได้ว่าศาสตร์แห่งการแปลที่มีลักษณะเป็นวิชาการ ได้ก่อตัวอย่างจริงจัง นับจากสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

ในชั้นต้นนี้ เราอาจชี้ให้เห็นเค้าของหลักทฤษฎีการแปลแนวใหม่ โดยอาศัยคำกล่าวของ**ดานิกา เซเลสโกวิตช** (Danica Seleskovitch) ศาสตราจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการแปลของสถาบัน E.S.I.T. แห่งกรุงปารีส ซึ่งได้ให้คำนิยามการแปลไว้ว่า

"สิ่งที่เราแปลนั้นมิใช่ตัวภาษา หากแต่เป็นความหมาย ซึ่งผู้ส่งสารต้องการสื่อไปถึงผู้รับ" (๑) คำนิยามดังกล่าวหมายความว่า การแปล คือ การถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่ง ไปสู่อีกภาษาหนึ่งให้ได้ตรงกัน ซึ่งเท่ากับว่าผู้แปลต้องพยายามให้ผู้อ่านข้อความแปล เข้าใจสิ่งเดียวกันกับผู้อ่านข้อความจากต้นฉบับ

หลักการกว้าง ๆ ดังกล่าวเป็นแนวทางที่ชี้แนะหลักปฏิบัติต่าง ๆ ที่นักแปลควรจะยึดถือ กล่าวคือ ในเมื่อการแปลคือการถ่ายทอดความหมาย ดังนั้นกิจกรรมเบื้องต้นที่นักแปลจะต้องกระทำก็คือ จะต้องเข้าใจความหมายที่มีอยู่ในต้นฉบับอย่างถ่องแท้ ซึ่งความเข้าใจดังกล่าว มิใช่เป็นเพียงการเข้าใจความหมายของคำศัพท์ และโครงสร้างประโยคในภาษาต้นฉบับ หากแต่ต้องเข้าใจความหมายที่แท้จริงที่ผูกพันอยู่กับเนื้อหา สาระ ภูมิหลัง ของเรื่อง สถานการณ์ ความหมายแฝง และอารมณ์ที่สอดแทรกอยู่ นั่นคือ ผู้แปลจะต้องติดตามและรู้สึกตามไปกับเจ้าของต้นฉบับเพื่อที่จะ "จับ" ความหมายของต้นฉบับตามที่ผู้พูดหรือผู้เขียนต้องการจะสื่อ ออกมาสู่ผู้รับในภาษาต้นฉบับอย่างแท้จริง

ในขั้นต่อไป เมื่อผู้แปลทำความเข้าใจกับต้นฉบับอย่างถ่องแท้แล้ว ก็จะต้องผ่านไปสู่กิจกรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสำคัญพอ ๆ กับกิจกรรมแรก นั่นคือ การนำเอาความหมายทั้งหมดจากต้นฉบับ มาถ่ายทอดให้เป็นบทแปลในอีกภาษาหนึ่ง ซึ่งนอกจากจะต้องรักษาความหมายเดิมไว้แล้ว ยังจำเป็นต้องคำนึงถึงการใช้ภาษาอย่างเป็นธรรมชาติ และสอดคล้องกับจารีตของภาษานั้น ๆ อย่างแท้จริง ในกรณีที่แปลภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษาไทย ผู้แปลจึงจำเป็นต้องมีความชำนาญในการใช้ภาษาไทยได้ดี ต้องรู้จักเลือกใช้คำอย่างเหมาะสม ต้องมีความละเอียดในการใช้โครงสร้างประโยค และต้องมีความประณีตพิถีพิถันในการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกตามต้นฉบับได้อีกด้วย

---

(๑). อ้างตาม *Jean Brauns, **Comprendre pour Traduire.** Perfectionnement linguistique en Français, (Paris : La maison du Dictionnaire, 1981),p.5.*

ขั้นตอนการแปล

๑) การทำความเข้าใจต้นฉบับ (la conceptuatisation)

ด้วยเหตุที่การแปลมิใช่การถ่ายทอดภาษา แต่เป็นการถ่ายทอดความหมาย ดังนั้นหน่วยเล็กที่สุดของการแปล จึงมิใช่หน่วยคำ หรือแม้แต่หน่วยประโยค แต่เป็นหน่วยระดับ "ประเด็น" ซึ่งหมายถึงข้อความจำนวนหนึ่ง ที่บรรจุข้อโต้แย้งในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งทำให้สื่อความหมายใกล้สมบูรณ์ และทำให้องค์ประกอบภายในข้อความต่างก็มีความหมายครบบริบูรณ์ได้ หน่วยที่เป็นประเด็นนี้มีความสั้นยาวไม่แน่นอน อาจจะกินความ ๔-๕ ประโยคไปจนถึง ๑ ย่อหน้า ทั้งนี้ผู้แปลควรพิจารณาเองว่า จะกำหนดขอบเขตของหน่วยแปลแต่ละหน่วยเพียงใด

เมื่อกำหนดหน่วยแปลสัก ๔-๕ หน่วยได้แล้ว ก็เริ่มอ่านข้อความในหน่วยแปลที่ ๑ อย่างละเอียดถี่ถ้วน โดยมุ่งทำความเข้าใจว่า ข้อความดังกล่าวมีลักษณะเป็นประเภทบรรยาย หรือประเภทใช้เหตุผล หรือประเภทมุ่งเน้นอารมณ์ หากเป็นประเภทบรรยาย ผู้แปลต้องจับให้ได้ว่าบรรยายถึงอะไร...มีลักษณะเป็นอย่างไร... และเนื้อเรื่องเล่าถึงใคร...ทำอะไร...ที่ไหน...เมื่อไร...หากเป็นข้อความประเภทมุ่งเน้นอารมณ์ ต้องสามารถรู้ว่าผู้เขียนต้องการโน้มน้าวจิตใจของผู้อ่าน ให้เกิดความรู้สึกอย่างไร มีการเสียดสี ยกย่อง หรือประณามอย่างไร...นอกจากนี้ยังต้องคำนึงด้วยว่า ลักษณะทั้ง ๓ ประเภทดังกล่าว อาจปรากฏอยู่ในข้อความเดียวกัน ในสัดส่วนที่มากน้อยต่างกัน

ในการทำความเข้าใจสิ่งเหล่านี้ ย่อมมีเงื่อนไขเบื้องต้นว่า ผู้แปลต้องมีความเข้าใจภาษาของต้นฉบับเป็นอย่างดี ความเข้าใจภาษาในที่นี้มิได้หมายความว่าเข้าใจคำต่าง ๆ ที่มาเรียงต่อกัน หากแต่เข้าใจข้อความที่แท้จริงของประโยค และเข้าใจไปถึงความหมายแฝง ความละเอียดอ่อนของความหมาย (nuances) ตลอดจนถึงสำนวนภาษาในเชิงวาทศิลป์

ความเข้าใจภาษาในต้นฉบับอย่างลึกซึ้งนี้ จะต้องควบคู่กันไปกับความ

เข้าใจเนื้อหา ซึ่งก็จำเป็นที่ผู้แปลต้องมีความรู้ทั่วไป หรือที่เรียกว่าความรู้รอบตัวพอสมควร ความรู้รอบตัวหมายถึง การมีความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานอย่างกว้าง ๆ ในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ กฎหมาย ประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐศาสตร์ ศิลปะ ตลอดจนถึงเหตุการณ์ปัจจุบัน ดังนั้นผู้แปลจึงควรเป็นผู้ที่อ่านมาก เพื่อที่จะทำความเข้าใจกับข้อเขียนประเภทต่าง ๆ และรู้เท่าทันความตั้งใจของผู้เขียนข้อความนั้น ๆ

ความเข้าใจทั้งภาษาและเนื้อหา จะช่วยให้ผู้แปลเข้าใจวิธีคิด จุดมุ่งหมาย ตลอดจนสิ่งที่ละไว้ในฐานที่เข้าใจตามที่ปรากฏในต้นฉบับ ทั้งนี้ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง หรือไม่สมบูรณ์เกี่ยวกับต้นฉบับ จะมีผลร้ายแรงต่อการถ่ายทอดความหมายออกมาเป็นภาษาแปล

๒) **การผละออกจากภาษาต้นฉบับ (la deverbalisation)**

จริงอยู่ ตัวภาษากับความหมายมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างแนบแน่น แต่ในขั้นตอน ซึ่งอยู่ในระหว่างการทำความเข้าใจต้นฉบับ กับการถ่ายทอดความหมายเป็นภาษาใหม่นั้น เรามีความจำเป็นต้องแยกความหมาย ออกจากตัวภาษาในต้นฉบับอย่างสิ้นเชิง ซึ่งการกระทำเช่นนี้เรียกว่า "การผละออกจากภาษา"

ด้วยเหตุที่การแปลคือการถ่ายทอดความหมาย ตามที่ผู้เขียนตั้งใจจากภาษาต้นฉบับไปสู่ภาษาใหม่ ดังนั้น ขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากการเข้าใจความหมายในต้นฉบับ แต่ยังไปไม่ถึงการถ่ายทอดความหมายนั้นออกมาเป็นภาษาใหม่ จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด และเป็นกิจกรรมเฉพาะของนักแปลเท่านั้น ขั้นตอนดังกล่าว คือ การเก็บรักษาเอาแต่ความหมายแท้ ๆ ของต้นฉบับไว้ โดยละทิ้งส่วนที่เป็นภาษาไปโดยสิ้นเชิง เพื่อที่จะเลือกเฉพาะแต่ความหมาย ไปถ่ายทอดในรูปภาษาใหม่ โดยไม่ให้มีอิทธิพลจากรูปแบบของภาษาเดิมหลงเหลืออยู่เลย จึงเห็นได้ว่าขั้นตอน

นี้ค่อนข้างยากลำบากทีเดียว

ความยากลำบากของการผละออกจากภาษาต้นฉบับ เกิดขึ้นจากธรรมชาติของความเข้าใจในการอ่านของมนุษย์เรา กล่าวคือ เมื่อเราเข้าใจข้อความในภาษาใดภาษาหนึ่ง เราจะจำคำบางคำที่สำคัญในด้านความหมาย (Mots-clés) ในภาษานั้นเอาไว้โดยไม่รู้ตัว ในฐานะที่คำเหล่านั้นมีคุณสมบัติที่จะช่วยเตือนเรา ให้นึกถึงสิ่งที่เราเข้าใจทั้งหมดได้ ความเข้าใจความหมายที่ควบคู่ไปกับการเก็บคำสำคัญในภาษาเดิมไว้ในสมองโดยอัตโนมัตินี้ นับเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการแปล โดยเฉพาะเมื่อเราคำนึงว่า ภาษาที่ดูเหมือนมีความหมายตรงกัน ที่จริงแล้วก็แตกต่างกันตลอดจนถึงระบบการเรียบเรียงความคิด หรือการจัดประโยคก็แตกต่างกัน

นอกจากนี้ ในขั้นตอนของการผละจากภาษาต้นฉบับ ยังมีอุปสรรคเป็นพิเศษอันเกี่ยวข้องกับการอ่านภาษาต่างประเทศ นั่นคือ การคิดเทียบคำในภาษาแม่กับคำในภาษาต้นฉบับ ซึ่งผู้แปลในระยะฝึกหัดมักกระทำโดยอัตโนมัติ ทั้งนี้เป็นความเคยชินจากวิธีการเรียนภาษาต่างประเทศในระดับต้น ที่นิยมเทียบคำในภาษาของตนกับคำในภาษาต่างประเทศอย่างตายตัว แทนที่จะใช้บริบทในประโยคและสถานการณ์เป็นเครื่องช่วย วิธีการเรียนภาษาต่างประเทศเช่นนี้ อาจสะดวกในการท่องจำคำศัพท์ภาษาต่างประเทศ แต่ก็มีผลเสียอันร้ายแรง คือ ทำให้ผู้เรียนหลงเข้าใจไปว่าคำต่างประเทศ ๑ คำ จะตรงกับคำไทย ๑ คำเสมอ และคำทั้งสองก็กินความหมายเท่ากันทุกประการอีกด้วย

การเอาชนะอุปสรรค ที่ทำให้ผู้แปลไม่อาจผละออกจากภาษาต้นฉบับได้อย่างเต็มที่นั้น สามารถกระทำได้ด้วยการฝึกฝนทางเทคนิคอย่างสม่ำเสมอ กล่าวคือ ในการอ่านข้อเขียนที่เป็นภาษาต่างประเทศทุกครั้ง ไม่ว่าจะมีจุดประสงค์เพื่อแปลหรือไม่ก็ตาม ผู้ที่ฝึกเป็นผู้แปลจะต้องใช้สมาธินึกให้เห็นภาพของสิ่งที่เกิดขึ้น เสมือนว่าเนื้อเรื่องในข้อเขียนนั้น เป็นเรื่องจริงที่ปรากฏต่อหน้าต่อตาตนเอง และทำใจของตนให้คล้อยตามไปกับภาพที่เห็นอย่างเต็มที่ เมื่อกระทำเช่นนี้บ่อย ๆ จนเกิด

ความเคยชิน ผู้ฝึกก็จะสามารถผ่านจากภาษาไปสู่ตัวความหมาย ที่ผู้แต่งต้องการสื่อได้โดยอัตโนมัติ และจะไม่พะวงอยู่กับคำในภาษาต้นฉบับที่ดนจะต้องแปล

ตามที่ได้กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ต้นฉบับมีบทบาทในการแปล ในฐานะเป็นเพียงสื่อสำหรับการทำความเข้าใจความหมายเท่านั้น เมื่อเข้าใจความหมายอย่างครบบริบูรณ์แล้ว เราต้องสลัดอิทธิพลของภาษาต้นฉบับทิ้งไป จนเหลือแต่ความหมายแท้ ๆ ซึ่งเราจะนำไปถ่ายทอดเป็นอีกภาษาหนึ่งในขั้นต่อไป

๓) **การถ่ายทอดความหมายในอีกภาษาหนึ่ง (la réexpression)**

ในขั้นตอนสุดท้ายของกิจกรรมการแปลนี้ เราต้องคำนึงอยู่เสมอว่า การแปลข้อเขียนของผู้อื่นก็เป็นการสื่อสารอย่างหนึ่ง ที่ไม่แตกต่างไปจากการเขียนบทความ หรือหนังสือสักเล่มหนึ่งด้วยความคิดของตนเอง เพียงแต่ว่าในกรณีของการแปล เรานำเอาความคิดของผู้อื่นมาถ่ายทอดในภาษาใหม่ โดยคงความหมายที่ผู้แต่งต้องการ เพื่อให้ผู้อ่านในภาษาใหม่เข้าใจสิ่งเดียวกันกับที่ผู้อ่านในภาษาเดิมเข้าใจ ดังนั้นเมื่อผู้แปลลงมือเขียนบทแปลของตน จึงต้องลองนึกวาดภาพว่าถ้าผู้แต่งต้นฉบับสามารถใช้ภาษาใหม่เป็นภาษาแม่ของเขาได้ เขาก็จะเขียนข้อความเดียวกันนั้นออกมาอย่างไร หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้แปลต้องทำเสมือนหนึ่งว่า ความคิดของผู้แต่งเป็นของตนเอง แล้วถ่ายทอดความคิดนั้นออกมาเป็นภาษาของตนอย่างเป็นธรรมชาติที่สุด

การสื่อความหมายอย่างมีประสิทธิภาพ หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดความคิดออกมาด้วยการใช้ภาษา ที่ทำให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดนั้นได้อย่างเที่ยงตรงและชัดเจน ดังนั้นเมื่อเราดำเนินการแปลมาถึงขั้นตอนของการถ่ายทอดมาเป็นภาษาใหม่ เราจะต้องทวนกลับขั้นตอนของการทำความเข้าใจต้นฉบับ

กล่าวคือ จากเดิมที่ผู้แปลมีบทบาทเป็นผู้อ่าน ซึ่งมุ่งทำความเข้าใจกับต้นฉบับ ผู้แปลจะต้องเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้เขียน ซึ่งมุ่งถ่ายทอดสิ่งที่ตนเข้าใจออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจตรงกับตน ตามเงื่อนไขนี้ ผู้แปลจะต้องบรรยายสิ่งต่าง ๆ หรืออธิบายให้เหตุผล หรือ ปลุกเร้าอารมณ์ของผู้อ่านให้ได้ผลอย่างเดียวกับที่ผู้แต่งกระทำในภาษาต้นฉบับ แต่ทั้งนี้ผู้แปลจะต้องคำนึงถึงวิธีการใช้ภาษาดังที่ยึดถือกันในภาษาของตน โดยมิให้มีร่องรอยของภาษาจากต้นฉบับ ที่จะขัดกับธรรมชาติของภาษาตน ปรากฏอยู่อย่างเด็ดขาด การแปลในลักษณะเช่นว่านี้จะกระทำได้ ก็ต่อเมื่อผู้แปลได้ผ่านขั้นตอนการผละออกจากภาษาต้นฉบับมาได้อย่างสมบูรณ์ จนถึงขั้นที่ว่า ความคิดที่ผู้แปลเขียนออกมาเป็นภาษาของตนนั้น เป็นความคิดเดียวกับของผู้แต่ง ก่อนที่เขาจะถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาของเขาในต้นฉบับ

หลักการนี้เองก่อให้เกิดเงื่อนไขในทางปฏิบัติว่า เมื่อผู้แปลลงมือเขียนบทแปลหน่วยใดหน่วยหนึ่ง จะต้องไม่หันกลับไปดูต้นฉบับเลยแม้แต่น้อย หากแต่เขียนเอาจากความคิดที่ตรึงไว้ในความทรงจำ หลังการผละออกจากภาษาต้นฉบับ ถ้าทำตามเงื่อนไขนี้ ผู้แปลจะสามารถถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นภาษาที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด แต่ถ้าหากผู้เขียนย้อนกลับไปดูต้นฉบับ แม้แต่เพียงนิดเดียว ในขณะที่แปลนั้น คำในภาษาต้นฉบับอาจจะกลับมามีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาของผู้แปล และก่อให้เกิดความสับสนขึ้นได้ในที่สุด

เมื่อผู้แปลดำเนินการแปลไปจนจบหน่วยที่ได้กำหนดไว้แล้ว (คือ ๑ ประเด็น) จึงจะกลับมาเทียบสำนวนแปลของตนกับต้นฉบับอีกครั้งหนึ่งอย่างรวดเร็ว เพื่อค้นหาว่าบทแปลของตนมีรายละเอียดใดที่ขาด หรือเกินไปจากต้นฉบับบ้าง หากมีข้อบกพร่องดังกล่าวก็แก้ไขให้ถูกต้องเสียแต่ในขั้นตอนนี้ เมื่อแก้ไขแล้วก็เริ่มทำการแปลหน่วยต่อ ๆ ไปตามขั้นตอนทั้งสามจนจบสิ้นทั้งต้นฉบับ อนึ่ง มีข้อแนะนำในทางปฏิบัติที่จะเพิ่มเติม คือ หากต้นฉบับมีขนาดเป็นบทความ ก็อาจแปลตั้งแต่ต้นจนจบรวดเดียวเลยก็ได้ แล้วจึงทำการตรวจสอบใหญ่ในขั้นสุดท้าย แต่ถ้าหาก

เป็นหนังสือเล่มขนาดใหญ่พอสมควร ก็ควรแบ่งการแปลเป็นบทๆ ไป เมื่อจบบทหนึ่งก็ควรเว้นระยะเพื่อทำการตรวจสอบบทแปลนั้นเสียคราวหนึ่งก่อน แล้วจึงเริ่มแปลบทต่อไป วิธีนี้จะช่วยแบ่งเบาภาระในการตรวจสอบใหญ่ในขั้นสุดท้ายได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่าง (ประกอบวิธีปฏิบัติในการแปล)

ต้นฉบับ

"L'une des grandes options de la politique extérieure de la France est l'Europe unie, ras emblée dans la commmunauté qui doit retrouver, dans l'amitié et la coopération, sa place dans le monde."

(France Information, ฉบับที่ ๑๐๘, หน้า ๑๑)

การทำความเข้าใจต้นฉบับ

เมื่อมั่นใจแล้วว่า ต้นฉบับนี้อยู่ในขีดความสามารถของผู้แปลที่จะทำการแปลได้ ผู้แปลก็เริ่มลงมือแปลโดยปฏิบัติตามขั้นตอนต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นเราจะเริ่มด้วยการจับความหมายที่บริบูรณ์ของต้นฉบับก่อน

เราไม่มีความจำเป็นจะต้องตัดต้นฉบับนี้ออกเป็นหน่วยแปลหลายหน่วย เพราะความยาวของต้นฉบับก็เหมาะสมที่จะถือเป็นหน่วยแปลหน่วยหนึ่ง และประเด็นที่อยู่ในต้นฉบับก็อาจถือเป็นประเด็นเดียวได้ ประเด็นดังกล่าวบรรจุเรื่องสำคัญอยู่ ๒ เรื่องคือ

๑) ประเทศฝรั่งเศสมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับยุโรปอย่างไร

๒) นโยบายดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายอย่างไรและจะบรรลุผลได้อย่างไร

จะเห็นได้ว่าข้อความในต้นฉบับจะมีลักษณะอยู่สองลักษณะด้วยกันคือ

๑) ลักษณะบรรยายซึ่งตรงกับเรื่องที่ ๑ ข้างบน

๒) ลักษณะการใช้เหตุผลซึ่งตรงกับเรื่องที่ ๒ ข้างบน

คราวนี้พยายามทำความเข้าใจต้นฉบับทีละส่วน

la politique exterieure de la France คำว่า "politique" มีความหมายได้สองอย่างคือ การเมืองก็ได้หรือนโยบายก็ได้ ดังนั้น วลีที่ยกมานี้จึงหมายถึงนโยบายทางด้านต่างประเทศของฝรั่งเศส

les grandes options de la politique exterieure คำว่า "option" ตามพจนานุกรมหมายถึงทางเลือก หรือหัวข้อต่าง ๆ ที่มีให้เลือก ถ้าใช้ในหลักสูตรการศึกษาก็หมายถึงวิชาเลือก แต่ในที่นี้เราควรพิจารณาว่า ความหมายในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือก จะเหมาะสมกับบริบทหรือไม่ กล่าวคือ ถ้าดีความว่า option เป็นทางเลือกทางหนึ่งในหลาย ๆ ทาง ก็ต้องมีสมมติฐานเบื้องต้นว่าจะไม่เลือกทางนั้นก็ได้

l'Europe unie ในที่นี้มิได้หมายถึงการรวบรวมยุโรปให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวเท่านั้น หากแต่หมายถึง ผลสำเร็จรูปจากการรวบรวมดังกล่าวอีกด้วย วลีนี้จึงถือได้ว่า เป็นชื่อเฉพาะทางการเมือง ที่จะใช้เรียกประชาคมทั้งหมดของยุโรปที่รวมเป็นหนึ่งเดียว

retrouver sa place dans le monde การที่จะเข้าใจความหมายของวลีนี้ได้ จำเป็นต้องทราบภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ยุโรปบ้างเล็กน้อย ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ได้เคยมีความปรารถนาอันแรงกล้าในหมู่ผู้นำประเทศและปัญญาชนของยุโรปในอันที่จะจัดตั้งองค์กรกลางที่มีตัวแทนจากประเทศต่าง ๆ ในยุโรป มาร่วมกันบริหารกิจการในระดับทวีป แต่ความปรารถนาดังกล่าวมีอันต้องล้มเลิกไปตลอดคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เพราะเกิดมีลัทธิชาตินิยมในประเทศต่าง ๆ ขึ้นมาเป็นอุปสรรคจวบจนเข้าสู่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เมื่อยุโรปต้องประสบกับความเสื่อมโทรมอย่างหนักจากสงครามโลกถึงสองครั้ง อันเป็นผลจากการแก่งแย่งแข่งขันระหว่าง

ประเทศต่างๆ ในยุโรปเอง ความคิดที่จะรวบรวมยุโรปให้เป็นปึกแผ่น เพื่อกลับมาดำรงฐานะเป็นมหาอำนาจของโลก จึงได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่

ความเข้าใจภูมิหลังของเนื้อเรื่องเช่นนี้ จึงช่วยให้เราเข้าใจความหมายของวลีข้างต้นอย่างถ่องแท้ และมิได้เข้าใจแต่เพียงความหมายที่เกิดจากคำในภาษาเท่านั้น

l'amitié et la coopération

ในที่นี้เราต้องเข้าใจถ่องแท้ว่า เป็น amitié และ coopération ระหว่างใคร และสองสิ่งนี้มีบทบาทสำคัญอย่างไร ในการสร้างสรรค์ความเป็นปึกแผ่นให้กับยุโรป

การผละออกจากภาษาต้นฉบับ

เมื่อเราทำความเข้าใจกับความหมายทั้งหมดในต้นฉบับแล้ว ก็มาถึงขั้นตอนที่เราจะต้องลืมภาษาของต้นฉบับให้หมด กล่าวคือ ในความคิดของเราจะต้องเหลือแต่ส่วนที่เป็นความหมาย หรือพูดอีกอย่างหนึ่งคือเนื้อเรื่องทั้งหมด โดยที่รายละเอียดของเนื้อเรื่องจะต้องไม่ผูกพันอยู่กับคำที่ต้นฉบับใช้ หากแต่เราต้องจินตนาการให้เห็นภาพว่า "ของจริง" ที่ต้นฉบับกล่าวถึงคืออะไร นอกจากนั้นรายละเอียดต่างๆ ดังกล่าว จะต้องไม่เกี่ยวพันกันตามไวยากรณ์ในภาษาต้นฉบับ แต่จะต้องเกี่ยวพันกันเองด้วยเหตุผลและผลที่เรียบเรียงกันตามธรรมชาติในความคิดของมนุษย์ นั่นคือ เราต้องพยายามค้นหาให้พบว่า ผู้เขียนต้นฉบับมีความคิดอย่างไร ก่อนที่เขาจะถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาฝรั่งเศส ความคิดเดียวกันนั้นเองคือ สิ่งที่เราจะนำมาถ่ายทอดออกเป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นเอกเทศต่างหากจากภาษาฝรั่งเศสโดยสิ้นเชิง

เราอาจสรุปความคิดที่ผู้เขียนต้นฉบับตั้งใจสื่อได้ว่า ประเทศฝรั่งเศสมีความ

ปรารถนาที่จะร่วมสร้างรัฐยุโรปให้เป็นปึกแผ่น ซึ่งถ้ากระทำสำเร็จก็จะช่วยให้ยุโรปกลับมาเป็นมหาอำนาจของโลกได้อีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ต้องอาศัยมิตรภาพและความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือ

การถ่ายทอดความหมายเป็นภาษาไทย

ในขั้นนี้ เราจะต้องนำเอาความคิดของผู้เขียน มาถ่ายทอดเป็นภาษาไทย ให้ผู้อ่านที่เป็นคนไทยได้รับรู้ความหมายเดียวกันกับผู้ที่อ่านต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสรับรู้ ในการนี้เราจำเป็นต้องคำนึงถึงเงื่อนไขภายนอกบางประการ ที่จะมีส่วนมากำหนดแนวการใช้ภาษาของเราเอง กล่าวคือ ข้อความในต้นฉบับปรากฏอยู่ในเอกสารแถลงข่าวของกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส เอกสารดังกล่าวมีลักษณะโฆษณาประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงเกียรติคุณของประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเผยแพร่ออกไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ดังนั้นข้อความภาษาไทยจึงควรมีแนวการใช้ภาษาแบบทางการ ที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ดังกล่าวนั้นด้วย

ในที่นี้ใคร่จะเสนอบททดลองแปลไว้ดังนี้ "นโยบายต่างประเทศที่สำคัญประการหนึ่งของฝรั่งเศสคือการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของยุโรปในรูปของประชาคม ซึ่งจะต้องอาศัยมิตรภาพและการร่วมแรงร่วมใจของประเทศสมาชิกในอันที่จะฟื้นฟูฐานะของยุโรปให้กลับมามีความสำคัญระดับโลกดังเดิม"

การแปลเฉพาะด้าน

"การแปลเฉพาะด้าน" หมายถึง การแปลข้อเขียนที่มีเนื้อหาและการใช้ภาษาซึ่งมีลักษณะผูกพันอยู่กับสาขาวิชาเฉพาะต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี กฎหมาย และการเมือง เป็นต้น ในการแปลเอกสารเฉพาะด้านนี้ ผู้แปลจำเป็นจะต้องมีความรู้พื้นฐานในเนื้อหาสาระและภาษาเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ พอสมควร

ตัวอย่าง (การแปลเฉพาะด้านทางวิทยาศาสตร์การแพทย์)

ต้นฉบับ "Diabetes : An End to Shots?

Millions of diabetics owe their lives to regular insulin injections. But they still risk many of the major complications of diabetes-kindney failure, heart attacks, blindness and neurological disorders, including impotence. That's because the shots they must give themselves periodically during the day don't match the finely tuned way the normal pancreas secretes the hormone at just the times it is needed to metabolize corbohydrates. But after years of animal research, investigators have now begun human tests of a treatment that might eventually replace the injections. The new procedure is a surgical one in which insuliln-secreting cells of the pancreas, taken from human cadavers, are permanently implanted in the diabetic's body."

(Matt Clark with Deborah Witherspoon, Newsweek, July: 8,1985 p.51.)

บทแปล

"คนเป็นโรคเบาหวานอาจไม่ต้องฉีดยาอีกแล้ว มีผู้ป่วยเป็นโรคเบาหวานจำนวนนับล้านต้องรักษาตัวด้วยการฉีดอินซูลินเป็นประจำ แต่การฉีดอินซูลินอาจก่อให้เกิดอาการแทรกซ้อนหลายอย่าง เช่น ไตวาย โรคหัวใจ นัยน์ตาพิการ ความผิดปกติทางประสาท และสมรรถภาพทางเพศเสื่อมลง เป็นต้น อาการเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะจังหวะของการฉีดอินซูลินในแต่ละวัน คลาดเคลื่อนไปจากจังหวะ

ที่ตับอ่อนของคนปกติ จะขับฮอร์โมนออกมาเผาผลาญแป้ง และน้ำตาลตามความต้องการของร่างกาย แต่เดี๋ยวนี้ได้มีผู้เริ่มทดลองวิธีการรักษาแบบใหม่ ซึ่งได้ทดลองกับสัตว์มาหลายปีแล้ว และถ้านำมาใช้กับคนได้ผลก็ไม่จำเป็นจะต้องฉีดอินซูลินอีกต่อไป วิธีดังกล่าวก็คือ การผ่าตัดเอากลุ่มเซลล์ที่ผลิตอินซูลินจากร่างกายของผู้ที่เพิ่งเสียชีวิต มาปลูกแทนกลุ่มเซลล์เดิมในตัวผู้ป่วย"

วิเคราะห์

ต้นฉบับที่นำมาแปลนี้เป็นข่าวสารทางด้านการแพทย์ ซึ่งมีศัพท์สำนวนเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรคเบาหวาน ซึ่งผู้แปลจะต้องทราบและทำความเข้าใจ เช่น การฉีดอินซูลิน และชื่อเรียกอาการแทรกซ้อนต่าง ๆ นอกจากนั้น ผู้แปลยังควรทราบถึงอาการและสมุฏฐานของโรคดังกล่าว เพื่อทำความเข้าใจว่าการฉีดอินซูลินมีวัตถุประสงค์อย่างไร และอาการแทรกซ้อนต่าง ๆ เกิดขึ้นจากสาเหตุใด ถ้าขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ จะทำให้การแปลช่วงที่กล่าวว่า "the shots they must give themselves...to metabolize carbohydrates" เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก และอาจผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ หากสังเกตเปรียบเทียบต้นฉบับกับบทแปลตรงช่วงดังกล่าว จะเห็นว่า ข้อความในบทแปลมุ่งที่จะถ่ายทอดความหมายให้ตรงเป็นหลัก จึงต้องผละออกจากภาษาต้นฉบับอย่างมาก และความหมายบางตอนที่แฝงเป็นนัยไว้ในต้นฉบับ ก็จะต้องถ่ายทอดออกมาอย่างชัดเจน โดยการเพิ่มถ้อยคำสำนวนลงไปในภาษาไทย เช่น ตอนที่กล่าวถึง "ตับอ่อนของคนปกติ" เราได้ใช้วิธีการเดียวกันกับการแปลในตอนท้ายที่กล่าวถึง "human cadavers" ซึ่งในต้นฉบับแฝงความหมายเป็นนัย ที่ในภาษาไทยจะต้องบอกอย่างชัดเจนว่า "ร่างกายของผู้ซึ่งเพิ่งเสียชีวิต"

ความรู้เกี่ยวกับภาษาเฉพาะทางด้านการแพทย์ที่ใช้กันในภาษาไทย ก็เป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน อาทิเช่น คำว่า "อาการแทรกซ้อน" ก็เป็นคำที่ใช้เรียกสิ่งเดียวกับ "complication" ในภาษาอังกฤษ ซึ่งในที่นี้เป็นศัพท์เทคนิคทำนองเดียวกับ

คำว่า "ปลูก" ในตอนท้ายซึ่งเป็นศัพท์เทคนิคทางการแพทย์ ถ้าผู้แปลไม่มีความรู้เกี่ยวกับภาษาเทคนิคเหล่านี้ในภาษาไทย ก็ต้องค้นหาอ่านจากนิตยสารทางการแพทย์หรือหนังสือตำรา เพื่อให้เคยชินพอสมควร จึงจะสามารถถ่ายทอดข้อความที่ตนเข้าใจ ออกมาเป็นภาษาไทยที่เป็นธรรมชาติได้เท่ากับภาษาในต้นฉบับ

สรุป

จริงอยู่ "ความเก่งภาษา" เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นของนักแปล เพราะกิจกรรมแปลต้องเกี่ยวข้องกับภาษาอย่างน้อยถึงสองภาษา นักแปลจึงต้องมีความเข้าใจในภาษาต่างประเทศอย่างลึกซึ้งในฐานะที่เป็นสื่อความหมายจากต้นฉบับ ความเข้าใจแบบ "อ่านเอาเรื่อง" เท่านั้นยังไม่พอ นักแปลจะต้องเข้าใจถึงความหมายแฝง การใช้วาทศิลป์ กระแสความคิด และอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนที่มีอยู่ในต้นฉบับ นอกจากนี้นักแปลจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับพื้นฐานวิธีคิด และวัฒนธรรมของสังคมของผู้ใช้ภาษานั้นๆ อีกด้วย อย่างไรก็ตามความสามารถทางภาษาต่างประเทศของนักแปลนั้น จะเน้นที่ความเข้าใจเป็นสำคัญ ดังที่ การ์ลา **เดชอง** (Karla DeJean) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการแปลคนหนึ่งของสถาบัน E.S.I.T. ได้กล่าวไว้ว่า "นักแปลและผู้ฝึกแปลไม่จำเป็นต้องใช้ภาษาต่างประเทศได้อย่างคล่องแคล่ว แม้จะออกเสียงภาษานั้นไม่ดี หรือ สื่อสารในภาษานั้นอย่างติดขัดอยู่บ้างก็ไม่เป็นไร" (๑)

---

(๑) จาก *Karla Dejean, Translation versus interpretation, paper delivered at Chulalongkorn University, Bangkok, 4th March 1986, P.9.*

ถ้าแม้ว่า ความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ จะไม่ใช่สิ่งสำคัญนัก แต่ความสามารถในการใช้ภาษาแม่นั้น ถือว่าสำคัญที่สุด เรามักจะสังเกตเห็นอยู่เสมอว่า ผู้แปลบางคนมักจะมุ่งใช้สมาธิไปสู่ความเข้าใจภาษาต่างประเทศมากจนเกินไป และละเลยความสำคัญในการใช้ภาษาแม่ ผลก็คือ การใช้ภาษาในบทแปลขาดความเที่ยงตรง และความสละสลวย

กล่าวโดยสรุปแล้ว นักแปลที่ดีนั้นจะต้องพยายามทำความเข้าใจ "สาร" ของผู้อื่นอย่างละเอียดถี่ถ้วน จนถึงขั้นที่ว่า สารนั้นกลายมาเป็นความคิดความรู้สึกของตนเอง ต่อจากนั้นจะต้องถ่ายทอดสารดังกล่าวออกมาใหม่ ให้ผู้อื่นเข้าใจในอีกภาษาหนึ่ง ดังนั้นจะเห็นว่าในขั้นตอนแรก นักแปลจะต้องใช้คุณสมบัติของนักอ่านผู้มีสมาธิสูง และในขั้นตอนหลังจะต้องใช้คุณสมบัติของนักเขียนผู้เก่งฉกาจ การที่จะให้คุณสมบัติทั้งสองอย่างดังกล่าวมารวมอยู่ในตัวคน ๆ เดียวกัน อาจดูเป็นเรื่องยาก แต่ถ้านักแปลหมั่นฝึกฝนทักษะทางด้านนี้อยู่อย่างสม่ำเสมอ ก็จะสามารถใช้คุณสมบัติทั้งสองอย่างได้โดยอัตโนมัติ

จาก วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑, ๒๕๓๐ หน้า ๒๖-๒๙

บรรณานุกรม

BRAUNS, Jean. **Comprendre pour traduire.** Perfectionnement Linguistique en Francais. Paris: La Maison du Dictionnaire, 1981.

DEJEAN, Karla. **Translation versus interpretation.**, paper delivered at Chulalongkorn University, Bangkok, 4th March 1986.

LEDERER, Marianne.**La Traduction Simultanee.** Paris: Letters Modernes Minard. 1981.

MAILLOT, Jean. **La Tranduction Scientifique et Technique.** (2 eme edition) Paris: Technique et Documentation, 1981.

NEWMARK, Peter. **Approaches to Translation.** Exeter: A. Wheaton & Co. Ltd., 1981.

NIEA, Eugene A. **Toward a Science of Translating.** Leiden: E.J. Brill, 1964.

NIDA, Eugene A., and TABER, Charles R. **The Theory and practice of Translation.** Leiden: The Bible Society, 1969.

SELESKOVITCH, Danica et LEADERER Marianne. **Interpreter pour Traduire.** Paris: Didier Erudition, 1984.

ศิลปะการแปลเรื่องประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*

ชัยวัฒน์ คุประตกุล**

ศิลปะการแปลเรื่องประเภทต่าง ๆ จากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย ขึ้นอยู่กับประเภทของเรื่องที่จะแปล ที่แตกต่างกันชัดเจนก็คือ การแปลเรื่องประเภทวิชาการกับนวนิยาย ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะศิลปะการแปลเรื่องประเภทวิชาการเท่านั้น (ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะชอบแปลเรื่องประเภทนวนิยายพอ ๆ...หรือมากกว่าเสียอีก...กับเรื่องประเภทวิชาการ)

เรื่องทางด้านวิชาการก็ยังแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท ในที่นี้เราจะจำกัดขอบเขตการพิจารณาเฉพาะในเรื่องที่พอจะเรียกว่า เป็นเรื่องประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เรื่องประเภทวิทยาศาสตร์ อาจจะแบ่งออกได้เป็น**วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์** (pure science) กับ **วิทยาศาสตร์ประยุกต์** (applied science)

อะไรคือวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ อธิบายง่าย ๆ (แต่อาจจะเข้าใจได้ไม่ง่ายนัก) **วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์** หมายถึง สาขาแขนงวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์ที่เรียกกันว่า **ฟิสิกส์ เคมี และชีววิทยา** ซึ่งอาจจะจัดกลุ่มใหม่เป็นเพียง ๒ กลุ่มคือ **วิทยาศาสตร์กายภาพ** (มีฟิสิกส์และเคมีเป็นหลัก) และ**วิทยาศาสตร์ชีวภาพ**

สำหรับ**วิทยาศาสตร์ประยุกต์** หมายถึงบรรดาศาสตร์ต่าง ๆ ที่อาศัยความรู้หรือ หลักการพื้นฐานของวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ไปประยุกต์ให้เป็นประโยชน์อีกต่อหนึ่ง ตัวอย่างเช่น **ธรณีวิทยา วิทยาศาสตร์การแพทย์ อุตุนิยมวิทยาและ**

---

* *ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร "Intellectuals" (๒๕๒๒) ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔, ๕, ๖*

** *อาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร*

วิทยาศาสตร์ทางทะเล

เทคโนโลยีคืออะไร เทคโนโลยีก็คือ วิทยาศาสตร์ประยุกต์นั่นเอง ที่เกี่ยวข้องกับผลการค้นคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ หรือปรับปรุงสิ่งที่ทำได้อยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น เพื่อความก้าวหน้า ความปลอดภัย และความกินดีอยู่ดีของมนุษย์ ที่เห็นชัดเจนก็คือ ทางด้านวิศวกรรมศาสตร์และสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ อันมีบทบาทสำคัญต่อมวลมนุษย์มากขึ้นทุกขณะ เช่น คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ การขุดเจาะหาน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ดาวเทียม และยานอวกาศ

การแปลเรื่องด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เรื่องทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีการแปลกัน มีทั้งประเภทตำรา แบบเรียน หนังสือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสำหรับคนอ่านทั่วๆ ไป สารคดี บทความและข้อเขียนวิชาการหรือกึ่งวิชาการ เอกสารเทคนิคและเอกสารวิชาการเผยแพร่ ในที่นี้ผู้เขียนจะขอกล่าวรวมๆ กันไป เพราะความแตกต่างระหว่างประเภทต่างๆ ในแง่การแปลมีน้อย พอจะใช้หลักเกณฑ์เดียวกันได้

ผู้เขียนเคยเห็นเอกสารแปลประเภทวิชาการเผยแพร่ ที่ได้รับการจัดทำอย่างหรูหรา สวยงามและลงทุนสูง แต่ต้องด้อยคุณค่าไปอย่างน่าเสียดาย เพราะการแปลไม่ดีเท่าที่ควร อ่านแล้วรู้สึกอึดอัด ไม่สื่อความหมาย และจะมีผลต่อเนื่องที่ไม่ดีนัก ถ้าใครจะยึดถือเป็นแบบอย่างการแปลต่อไป

บางครั้งผู้เขียนจับเอกสารวิชาการดังกล่าวขึ้นมา เพราะผู้ผลิตก็มีเจตนาต้องการจะเผยแพร่ และผู้เขียนก็อยู่ในฐานะที่สามารถจะช่วยเผยแพร่ได้โดยตรง เมื่อเห็นครั้งแรกก็ "ถูกตาต้องใจ" และอยากจะขอเอกสารเหล่านั้นเป็นจำนวนมากเพื่อนำไปช่วยเผยแพร่ แต่เมื่อได้อ่านโดยละเอียดก็ต้องล้มเลิกความตั้งใจอย่างน่าเสียดาย

เป็นที่น่าสังเกตว่า เอกสารเผยแพร่ในลักษณะที่กล่าวมานี้ มีเป็นจำนวนมาก

ทีเดียวที่ผลิตโดยหน่วยราชการ จึงนับว่าเป็นสิ่งที่น่าเสียดายและน่าวิตกทีเดียว เพราะว่าเอกสารที่ผลิตโดยหน่วยราชการ น่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีได้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง การจัดพิมพ์โดยหน่วยราชการมักจะไม่มีปัญหาเรื่องเงินทุนการผลิต และผู้รับผิดชอบในการผลิดการแปลก็มักจะมีแหล่งข้อมูลที่ดี หรือสามารถจะหาข้อมูลจากหน่วยราชการอื่น ๆ ได้สะดวกกว่าเอกชน

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างส่วนหนึ่งของเอกสารเผยแพร่ ซึ่งมีลักษณะดูว่าเป็นการแปลจากภาษาอังกฤษมาให้ดูกันเป็นตัวอย่าง มีจุดสำคัญหลายจุดซึ่งนักแปลพึงระวัง

ตัวอย่าง

โรงไฟฟ้าพลังงานรวม [๑] (Fusion Power Plant)

"ปฏิกริยา [๒] รวมตัว (Fusion Reaction) เกิดจากการที่อะตอมของธาตุเบามารวมกันเป็นธาตุใหม่ ซึ่งผลรวมของมวลหลังเกิดปฏิกริยาจะน้อยกว่าผลรวมก่อนเกิดปฏิกริยามวลส่วนหายไป จะเปลี่ยนรูปเป็นพลังงานตามความสัมพันธ์ของสมการของไอสไตน์ [๓] (Einstein's Equation) [๔] $E = mc^2$ พลังงานที่ได้ดังกล่าวจะอยู่ในรูปของพลังงานความร้อน ซึ่งสามารถนำไปต้มน้ำให้กลายเป็นไอดง [๕] (Superheated Steam) เพื่อนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในกิจการไฟฟ้าได้

ปฏิกริยารวมตัวดังกล่าว จะเกิดได้ต่อเมื่อธาตุเบาอยู่ในสถานะพลาสม่า [๖] (Plasma Stage) ที่เหมาะสมหรือมีอุณหภูมิอย่างน้อย ๕๐ ล้านองศาเคลวิน (Kelvin Temperature) [๗] มีความหนาแน่นอนุภาคมากกว่า ๑๐ ล้านล้านอนุภาคต่อลูกบาศก์เซนติเมตร และใช้เวลาต่อเนื่องจำกัด [๘] (Confinement time) ๑๐ ^{๑๓} วินาที..."

ตัวอย่างที่ยกมานี้ ความจริงมิใช่ตัวอย่างการแปลที่ใช้ไม่ได้เอาเสียเลย เพราะส่วนดีก็มีอยู่มาก เช่น เป็นการแปลที่กะทัดรัด ได้ความมาก ตามลักษณะของเอกสารเผยแพร่

ในส่วนที่ผู้เขียนเห็นว่าบกพร่อง (ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับความเห็นของท่าน

ผู้เชี่ยวชาญด้านการแปลอื่น ๆ) และควรจะปรับปรุงได้ก็มีหลายจุด โดยเฉพาะในตำแหน่งมีตัวเลข (๑) ถึง (๘) กำกับไว้ในตัวอย่าง ในที่นี้ ผู้เขียนขอชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง และจะให้ข้อเสนอแนะหรือข้อสังเกตอย่างสั้น ๆ โดยจะยังไม่ชี้แจงมากนัก แต่ก็หวังว่าเมื่อท่านผู้อ่านได้อ่านข้อเขียนชิ้นนี้จบแล้ว จะเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น

จุดบกพร่อง	ข้อเสนอแนะหรือข้อสังเกต
โรงไฟฟ้าพลังงานรวม (๑)	Fusion Power Plant ควรใช้โรงไฟฟ้าพลังงานฟิวชัน หรือโรงไฟฟ้าพลังงานนิวเคลียร์ ฟิวชันนั่นคือคำ Fusion ควรทับศัพท์เป็นฟิวชัน
ปฏิกริยา (๒)	ควรใช้ ปฏิกิริยา
ไอสไตน์ (๓)	ควรใช้ไอน์สไตน์
(Einstein's Equation) (๔)	ไม่จำเป็นต้องมีวงเล็บ คำภาษาอังกฤษ
ไอดง (๕)	???
พลาสม่า (๖)	ควรใช้พลาสมา (ไม่มีวรรณยุกต์)
(Kelvin Temperature) (๗)	ไม่จำเป็นต้องมีวงเล็บคำภาษาอังกฤษ
เวลาต่อเนื่องจำกัด (๘)	ไม่สื่อความหมาย

การแปลเรื่องประเภทวิชาการและเรื่องทั่วไป

การแปลเรื่องประเภทวิชาการกับการแปลเรื่องทั่วๆ ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแปลเรื่องประเภทวิชาการ กับการแปลเรื่องประเภทนวนิยายมีความแตกต่างกันที่สำคัญอยู่หลายประการ

การแปลเรื่องประเภทนวนิยาย ต้องการจะให้ผู้อ่านได้ทั้งความหมายที่ถูกต้องตามต้นฉบับและอรรถรสของภาษา คือ ไม่ใช่จะเน้นเฉพาะเรื่องความถูกต้องตามต้นฉบับเดิมเท่านั้น ยังต้องการให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินจากการอ่านอีกด้วย

การแปลเรื่องประเภทวิชาการ เน้นความถูกต้อง ความแม่นยำตามต้นฉบับเป็นสำคัญ อรรถรสของภาษาหรือสำนวนเป็นเรื่องสำคัญรองลงมาแต่มิใช่ว่าไม่สำคัญเอาเสียเลย

นอกเหนือไปจากเรื่องความถูกต้องและสำนวนแล้ว ยังมีจุดอื่นๆ ที่มีความสำคัญรองๆ ลงมา แต่ก็มีส่วนทำให้เรื่องแปลมีคุณค่ามากหรือน้อยได้เช่นกัน

โดยสรุปแล้ว **ข้อแตกต่างสำคัญของการแปลเรื่องประเภทวิชาการกับการแปลเรื่องประเภทนวนิยายมีดังต่อไปนี้**

๑. ความถูกต้อง เป็นเรื่องสำคัญที่สุดสำหรับการแปลเรื่องประเภทวิชาการ สำหรับเรื่องประเภทนวนิยาย มีความสำคัญ (สำหรับการแปลที่ดี) เทียบเท่ากับข้อต่อไป

๒. สำนวน เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดรองลงมาจากความถูกต้องสำหรับการแปลเรื่องประเภทวิชาการ แต่เป็นเรื่องที่สำคัญทัดเทียมกับความถูกต้องของการแปลเรื่องประเภทนวนิยาย

๓. ศัพท์วิชาการ สำหรับเรื่องประเภทวิชาการ ศัพท์วิชาการหรือศัพท์เทคนิค (technical term) เป็นสิ่งสำคัญ แต่สำหรับเรื่องประเภทนวนิยายควรหลีกเลี่ยงอย่างยิ่ง เพราะมักจะไม่สื่อความหมายทันทีสำหรับคนทั่ว ๆ ไป ยกเว้นคำที่รู้จักกันแพร่หลายพอสมควร ถ้าใช้ศัพท์วิชาการบ่อย ๆ ในการแปลนวนิยายก็จะทำให้ผู้อ่านสะดุด เสียอารมณ์ แล้วก็จะเลิกติดตามอ่านเอาง่าย ๆ

๔. การทับศัพท์ การแปลเรื่องประเภทวิชาการ ควรยึดหลักการทับศัพท์ของราชบัณฑิตยสถาน เช่น การใช้วรรณยุกต์ แต่สำหรับเรื่องประเภทนวนิยายเนื่องจากอรรถรสภาษาเป็นสิ่งสำคัญ จึงน่าจะผ่อนผันได้บ้างในบางกรณี เช่น ชื่อคน Jenny จะเขียนเป็นเจนนี่ ก็น่าจะใช้ได้กับนวนิยาย แต่ถ้าเป็นเรื่องประเภทก็ไม่ควรมีวรรณยุกต์ คือใช้ เจนนีเท่านั้น

ตลาดเรื่องแปลของไทยในปัจจุบันคึกคักเป็นพิเศษ โดยเฉพาะเรื่องประเภทนวนิยาย สำหรับเรื่องประเภทวิชาการเท่าที่ผ่านมายังมีน้อย สาเหตุก็มีหลายประการเช่นดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาด้านความต้องการของตลาด กล่าวง่าย ๆ ก็คือตลาดหนังสือทั่ว ๆ ไป ต้องการเรื่องแปลประเภทวิชาการจริง ๆ น้อย ที่มีอยู่บ้างก็เป็นเรื่องประเภทกึ่งวิชาการทางด้านวิทยาศาสตร์ทั่ว ๆ ไป และเรื่องประเภทเทคโนโลยีที่อยู่ในความสนใจของคนทั่ว ๆ ไป จำนวนไม่กี่เรื่อง เท่าที่มีอยู่ก็คือ ทางด้านคอมพิวเตอร์ เลเซอร์ ฯลฯ ส่วนที่มีการแปลกันเป็นกิจจะลักษณะอยู่บ้างก็คือโครงการหนังสือแปลของสำนักงานวิจัยแห่งชาติ และของสถาบันการศึกษาชั้นสูงขั้นอุดมศึกษาที่มีการแปลหนังสือตำราใช้เป็นเอกสารประกอบการเรียนการสอนกันบ้างแต่ก็ใช้เฉพาะในกลุ่มคนไม่มากนัก

๒. ปัญหาฝ่ายผู้แปล เนื่องจากผู้อ่านหรือตลาดหนังสือโดยทั่วๆ ไป มีความต้องการหนังสือแปลประเภทวิชาการน้อยกว่านวนิยาย ดังนั้นปัญหาหนึ่งของฝ่ายผู้แปลเรื่องประเภทวิชาการคือ ด้านกำลังใจเพราะเป็นการแปลที่ใช้กันเฉพาะในวงจำกัด เช่น ใช้เฉพาะในสถาบันการศึกษา ในหน่วยงานบางแห่งเท่านั้น

นอกเหนือไปจากด้านกำลังใจแล้ว ปัญหาใหญ่ที่สุดสำหรับผู้สนใจจะแปลเรื่องประเภทวิชาการ เท่าที่ผู้เขียนได้ประมวลมาจากผู้ที่สนใจใคร่จะแปลเรื่องวิชาการ แต่ก็ยังไม่กล้าลงมือ มีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. ศัพท์วิชาการ

๒. การทับศัพท์

ในเรื่อง**ศัพท์วิชาการ**หรือศัพท์เทคนิค เนื่องจากความก้าวหน้าใหม่ๆ ในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แทบจะทั้งหมดล้วนแต่เกิดขึ้นในต่างประเทศ ดังนั้นจึงมีคำศัพท์ที่ไม่ทราบ หรือ ไม่แน่ใจว่าคำศัพท์วิชาการเป็นภาษาไทยที่ถูกต้อง หรือที่เหมาะสมนั้น มีหรือไม่...จะทราบได้อย่างไร...มีอะไรเป็นบรรทัดฐาน... ปัญหาเหล่านี้มิใช่เกิดขึ้นเฉพาะกับศัพท์วิชาการใหม่ๆ แม้แต่ศัพท์วิชาการเก่าๆ ที่ได้ยิน หรือใช้กันมานานก็เป็นปัญหาอยู่บ่อยครั้ง

ตัวอย่างปัญหาของศัพท์วิชาการหรือศัพท์เทคนิค เช่นคำว่า Thermodynamics ก็เป็นปัญหาว่า ควรจะใช้**อุณหพลศาสตร์ เทอร์โมไดนามิกส์ หรือ เธอร์โมไดนามิกส์** อีกตัวอย่างหนึ่งคือ คำ Acoustics ศัพท์ภาษาไทยก็มีทั้งสวน**ศาสตร์ ศรวณศาสตร์ และอคูสติกส์**

ในเรื่อง**การทับศัพท์**ภาษาอังกฤษก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากคำศัพท์วิชาการเป็นจำนวนมาก เป็นคำที่คุ้นเคยและสื่อความหมายดีอยู่แล้ว เป็นที่ยอมรับกันอยู่แล้ว แต่ผู้แปลไม่ทราบหรือไม่แน่ใจว่า จะทับศัพท์เป็นภาษาไทยอย่างไร จึงจะถูกต้อง เช่น electron จะเขียนเป็นอิเล็กตรอน อีเลกตรอน อิเลคตรอน หรืออีเลคตรอนกันแน่...มีอะไรเป็นบรรทัดฐาน...อีกคำหนึ่งที่สับสนกันมากพอสมควร

คือ gas ซึ่งจะเห็นกันทั้ง ก๊าซ แก๊ซ แกส แก๊ส และ กาซ

โดยสรุปแล้ว ปัญหาการแปลเรื่องประเภทวิชาการมีทั้งปัญหาเกี่ยวกับตลาดและปัญหาของผู้แปล

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับตลาดนั้น เป็นที่น่ายินดีในอนาคตอันใกล้นี้ การแปลเรื่องประเภทวิชาการ มีแนวโน้มจะอยู่ในความสนใจของนักอ่านทั่วๆ ไปมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากความเจริญด้านเทคโนโลยีในปัจจุบันของโลก ที่ก้าวรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว โลกจึงเสมือนกับเล็กลงด้วยระบบสื่อสารทันสมัย ดังนั้น การรับทราบปัญหาต่างๆ ระดับโลก จึงแพร่หลายอย่างรวดเร็ว เช่น ปัญหาวิกฤตการณ์พลังงาน (energycrisis) และความตื่นตัวในการหาแหล่งพลังงานทดแทน เช่น พลังงานแสงอาทิตย์อยู่ในความสนใจของผู้คนโดยทั่วๆ ไปมากขึ้น การแปลหนังสือวิชาการ หรือกึ่งวิชาการประเภท วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีจึงมีแนวโน้มที่จะได้รับความสนใจมากขึ้น

อีกประการหนึ่ง การแปลเรื่องประเภทวิชาการในสถาบันการศึกษาชั้นสูงต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยี และวิทยาลัยต่างๆ ต่างมีแนวโน้มจะสูงขึ้นอีกมาก เนื่องจากการขอตำแหน่งวิชาการต่างๆ เช่น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์นั้น มีการยอมรับให้เอาผลงานการแปลเรื่องประเภทวิชาการ เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้ประกอบการขอตำแหน่งวิชาการดังกล่าวได้

นอกเหนือไปจากนี้เป็นที่น่ายินดีว่า จำนวนหน่วยงานราชการที่เห็นความสำคัญของงานแปลในด้านประเภทวิชาการก็กำลังเพิ่มขึ้น เช่น ทบวงมหาวิทยาลัยได้มีโครงการใหม่ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๔ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๒ นี้เอง เป็นโครงการส่งเสริมการแต่งตำรา ซึ่งรวมถึง "งานแปล" ด้วย

สำหรับปัญหาฝ่ายผู้แปลเกี่ยวกับเรื่องศัพท์วิชาการและการทับศัพท์นั้น ผู้เขียนจะได้ชี้ทางออกให้เห็นต่อไป

เขาแปลเรื่องประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกันอย่างไร

สมมุติว่า ท่านผู้อ่านสนใจจะแปลเรื่องประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่ไม่ทราบหรือไม่แน่ใจว่า จะต้องเตรียมตัวอย่างไร จะต้องมีอะไร จะต้องทำอย่างไร มีอะไรเป็นสิ่งที่ควรและไม่ควร ต่อไปนี้ คือ ข้อเสนอแนะสำหรับท่านผู้อ่าน ตั้งแต่เริ่มจะหาเรื่องที่จะแปล ตลอดจนกระทั่งระหว่างการแปลและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑. แปลเรื่องที่ถนัดและสนใจจริง นักชีววิทยาไม่ควรจะจับเรื่องทางฟิสิกส์หรือวิศวกรรมขึ้นมาแปล แต่ทั้งนี้ยกเว้นกรณีที่ผู้แปลมีความสนใจและแตกฉานในเรื่องที่จะแปลพอสมควร ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญทางสาขาที่จะแปลมาแต่ต้น

ความสนใจในเรื่องที่จะแปลอย่างแท้จริงก็คือความสำคัญ เพราะว่าถ้าแปลเรื่องที่ผู้แปลอาจจะถนัดพอสมควร แต่ไม่สนใจหรือชอบเรื่องที่จะแปลจริง ๆ ที่แปลก็ด้วยเหตุอื่น ๆ เช่น โรงพิมพ์ขอร้องให้แปล หรือแปลเพียงเพื่อจะให้ได้ผลงานแปลนำไปประกอบการขอสิทธิบางประการ หรือ ทำเพียงเพราะว่าเป็นหน้าที่ จะทำให้ได้ผลงานแปลที่ไม่น่าอ่าน เพราะไม่ได้ใส่หัวใจให้กับการแปล (no heart in it)

๒. ใช้ศัพท์วิชาการที่เหมาะสม ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นเรื่องศัพท์วิชาการหรือศัพท์เทคนิคนี้เป็นเรื่องใหญ่ ข้อแนะนำทั่ว ๆ ไปก็คือ ใช้ศัพท์วิชาการที่บัญญัติโดย "คณะกรรมการบัญญัติศัพท์" แห่งราชบัณฑิตยสถานและประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาแล้วเป็นหลัก ศัพท์บัญญัตินี้ซึ่งรวมทั้งศัพท์วิทยาศาสตร์และอื่น ๆ ได้รับการรวบรวมพิมพ์เป็นเล่ม ชื่อ **บัญญัติศัพท์ของคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๑๗** หาซื้อได้ที่ราชบัณฑิตยสถาน (อยู่ในบริเวณสำนักพระราชวัง) โดยตรง หนังสือรวมศัพท์บัญญัตินี้ได้

รวมศัพท์บัญญัติที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว และคำศัพท์ที่ราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติขึ้นมาใหม่ให้ทดลองใช้กัน

เป็นที่น่าเสียดายว่า ศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถานนี้ไม่เป็นที่แพร่หลายโดยทั่วไป จะหาซื้อก็ค่อนข้างยาก เพราะไม่วางขายทั่ว ๆ ไป ต้องไปซื้อที่ราชบัณฑิตยสถานโดยตรง จึงจะได้อย่างแน่นอน

ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ ศัพท์บัญญัติที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วนี้ เป็นศัพท์บัญญัติที่ค่อนข้างเก่าแก่ ประกาศใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๘๖ ดังนั้น คำบางคำจึงล้าสมัยไปแล้ว หรือ ไม่เป็นที่ยอมรับกัน ดังนั้น เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๒ จึงได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีแต่งตั้งคณะกรรมการ บัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์ขึ้นมา เพื่อทำการพิจารณาปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมศัพท์บัญญัติทางวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะขึ้นมาใหม่ ซึ่งในขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินงาน ข่าวคราวความคืบหน้าและผลงานของคณะกรรมการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์นี้ ขอแนะนำให้ท่านผู้อ่านติดตามในวารสารราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นวารสารราย ๓ เดือนของราชบัณฑิตยสถาน

ในระหว่างการรอผลงานของ คณะกรรมการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์ ศัพท์บัญญัติเก่าก็พอใช้เป็นหลักได้บ้าง แต่เป็นที่ปรากฏชัดเจนว่า ศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถานนี้มีไม่เพียงพอ และคำบางคำก็ล้าสมัยมาก เช่น ชื่อธาตุ "uranium" ศัพท์บัญญัติเดิมของราชบัณฑิตยสถาน คือ "อูราเนียม" ซึ่งไม่มีใครใช้กันอย่างแน่นอน

ข้อเสนอก็คือ เมื่อพึ่งศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถานไม่ได้ ผู้แปลยังมีแหล่งศัพท์วิชาการหรือศัพท์เทคนิคอื่น ๆ อีกที่พอจะเป็นแนวทางได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาของเรื่องที่จะแปล และท่านผู้อ่านต้องพิจารณาเอาเองว่า จะเชื่อถือหรือนำไปใช้ได้มากหรือน้อยแค่ไหน...อย่างไร...ในที่นี้ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างสาขาวิชาฟิสิกส์ แหล่งศัพท์วิชาการสำหรับสาขาวิชานี้มีอยู่หลายแหล่ง ที่เป็น

กิจจะลักษณะก็มี เช่นดังต่อไปนี้

ศัพท์ฟิสิกส์ ผลงานตามโครงการของสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย จัดทำโดยอาจารย์ในแผนกวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิมพ์ที่โรงพิมพ์เจริญธรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖

ศัพท์ฟิสิกส์ของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท) ที่ใช้กับแบบเรียนวิชาฟิสิกส์ เล่ม ๑ (พ.ศ. ๒๕๑๙) เล่ม ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๙) เล่ม ๓ (พ.ศ. ๒๕๒๐) และเล่ม ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐) ประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ

ปริมาณและหน่วยต่าง ๆ ทางกายภาพ ผลงานของสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งถึงแม้ว่าหน้าที่หลักจะมิใช่การบัญญัติศัพท์ แต่โดยลักษณะของงาน จึงทำให้ต้องพิจารณาคำศัพท์วิชาการไปด้วย และผลงานของหน่วยงานราชการนี้นับว่ามีความเป็นทางการมากทีเดียว เพราะเมื่อพิจารณาคำศัพท์ต่าง ๆ แล้วก็ต้องมีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นกฎหมายใช้ได้ทีเดียว ตามโครงการเต็มในเรื่องปริมาณและหน่วยต่าง ๆ ทางกายภาพนี้ จะแบ่งการพิจารณาออกเป็น ๑๐ สาขาย่อย คือจะเป็นหนังสือ ๑๐ เล่ม ดังนี้

เล่มที่ ๑ ระวางที่ และเวลา
เล่มที่ ๒ ปรากฏการณ์ตามคาบและที่เกี่ยวข้อง
เล่มที่ ๓ กลศาสตร์
เล่มที่ ๔ ความร้อน
เล่มที่ ๕ ไฟฟ้าและแม่เหล็ก
เล่มที่ ๖ เสียง

เล่มที่ ๗ แสงและการแผ่รังสีทางแม่เหล็กไฟฟ้าที่เกี่ยวข้อง
เล่มที่ ๘ เคมีทางกายภาพและฟิสิกส์ทางโมเลกุล
เล่มที่ ๙ ฟิสิกส์ทางอะตอมและนิวเคลียร์
เล่มที่ ๑๐ ปฏิกิริยานิวเคลียร์

ในบรรดาหนังสือทั้ง ๑๐ เล่มนี้ เล่ม ๑ เล่ม ๒ และเล่ม ๓ ได้รับการประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาแล้ว เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๐ ผู้สนใจจะขอซื้อหรือติดต่อขอในนามของหน่วยราชการได้ที่สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม

นอกเหนือไปจากที่กล่าวมาแล้ว "คณะอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรวิทยาศาสตร์ระดับมหาวิทยาลัยสาขาฟิสิกส์" ซึ่งเป็นคณะอนุกรรมการแต่งตั้งโดยทบวงมหาวิทยาลัยเมื่อต้นปี พ.ศ.๒๕๒๐ เพื่อผลิตตำราฟิสิกส์พื้นฐานเป็นภาษาไทย ใช้ในการเรียนการสอนระดับมหาวิทยาลัย (เป็นโครงการ ๔ ปี เริ่มเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๙) ก็ได้พิจารณาและรวบรวมศัพท์วิทยาศาสตร์ สาขาฟิสิกส์ที่ใช้กับตำราฟิสิกส์ ฉบับที่กำลังอยู่ในระหว่างการจัดทำ และเมื่อรวบรวมเสร็จแล้วก็จะได้ส่งศัพท์วิทยาศาสตร์นี้ไปให้ "คณะกรรมการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์" ราชบัณฑิตยสถานพิจารณาต่อไป ในขณะที่ผู้เขียนกำลังเขียนอยู่นี้ คณะอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรวิทยาศาสตร์ระดับมหาวิทยาลัย สาขาฟิสิกส์ได้จัดทำร่างศัพท์วิทยาศาสตร์สาขาฟิสิกส์เสร็จแล้ว และจะมีการพิจารณาแก้ไขและปรับปรุงอีกครั้งหนึ่ง ก่อนส่งให้ราชบัณฑิตยสถาน สำหรับผู้สนใจจะติดต่อขอศัพท์วิทยาศาสตร์สาขาฟิสิกส์ดังกล่าวนี้ ได้จากกองวิชาการ ทบวงมหาวิทยาลัย

ที่กล่าวไปแล้วทั้งหมด เป็นแหล่งศัพท์วิชาการทางด้านวิทยาศาสตร์ ที่จัด

ทำโดยหน่วยราชการ ที่เป็นของเอกชน เช่น **พจนานุกรมศัพท์วิทยาศาสตร์** (Scientific Dictionary) ของ พ.อ.สุทิน สัมปัดวนิช จัดพิมพ์โดยแพร่พิทยา ผู้รวบรวมได้ชี้แจงว่า ได้รวบรวมทั้งศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถานที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาไปแล้ว และคำที่นิยมใช้กันแพร่หลาย พจนานุกรมฉบับนี้พิมพ์ครั้งแรกปี พ.ศ.๒๔๙๗ ผู้รวบรวมได้ชี้แจงว่า ในการพิมพ์ครั้งที่สองได้รวบรวมศัพท์เพิ่มขึ้นอีกหลายเท่าตัว แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า มิได้ระบุปีที่พิมพ์ครั้งที่สองหรือครั้งต่อ ๆ มา จึงไม่อาจทราบได้ว่าพจนานุกรมศัพท์วิทยาศาสตร์ฉบับนี้จะทันสมัยแค่ไหน...หรือไม่...อย่างไร...

๓. การทับศัพท์ ในการแปลเรื่องประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผู้แปลจะต้องมีการใช้คำทับศัพท์เป็นภาษาไทยบ่อย ๆ สำหรับคำศัพท์ที่ใช้กันแพร่หลาย รู้จักกันดี และสื่อความหมายดีอยู่แล้ว อีกโอกาสหนึ่งที่ผู้แปลมักจะต้องทับศัพท์ คือ คำเทคนิคใหม่ ๆ ที่อาจจะเพิ่งพบเจอเป็นครั้งแรกหรือยังไม่แพร่หลายนัก ในการทับศัพท์นี้ผู้แปลควรมีหลักการทับศัพท์ที่แน่นอน เพื่อให้เกิดความมั่นใจในระหว่างการแปลและเป็นระบบเดียวกันตลอดการแปล

ข้อแนะนำสำหรับการทับศัพท์คือ ผู้แปลควรยึดหลักการทับศัพท์ของคณะกรรมการบัญญัติศัพท์แห่งราชบัณฑิตยสถานซึ่งได้ประกาศเป็นกฎหมายใช้ในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๕ ดังปรากฏอยู่ท้ายข้อเขียนนี้เป็นบทผนวก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้อ่าน

นอกเหนือไปจากระเบียบวิธีทับศัพท์ที่ปรากฏอยู่ท้ายข้อเขียนนี้แล้ว ผู้เขียนก็ขอสรุปอย่างสั้น ๆ เกี่ยวกับการใช้วรรณยุกต์กับการทับศัพท์ ดังตัวอย่างชื่อเจนนี หรือ เจนนี่ ที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นดังนี้...ตามความเห็นของคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ได้ระบุไว้ว่า ไม่จำเป็นต้องมีวรรณยุกต์กำกับการทับศัพท์ แต่ทั้งนี้

---

* *วารสารราชบัณฑิตยสถาน ฉบับปฐมฤกษ์. กรกฎาคม-กันยายน. ๒๕๑๘ หน้า ๑๙ และปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔. เมษายน-มิถุนายน ๒๕๑๙ หน้า ๓๔*

ก็ยกเว้นคำบางคำที่มีวรรณยุกต์กำกับมาก่อนแล้ว และใช้กันมาก่อนที่จะมีการประกาศใช้ระเบียบวิธีทับศัพท์ ดังเช่น คำว่าโอ๊ก

๔. สำนวน สำนวนการแปล ผู้แปลต้องระมัดระวังเรื่องความถูกต้องตามต้นฉบับเดิมเป็นหลัก เช่น work done on system กับ work done by system ต้องระมัดระวัง มีความหมายไม่เหมือนกัน

สำหรับสำนวนโวหารด้านอรรถรสของภาษาฯ ถึงแม้ว่าจะมีความสำคัญเป็นรองจากความถูกต้อง แต่ก็ควรให้สละสลวย สื่อความหมาย ไม่แข็งกระด้างจนกระทั่งผู้อ่านอ่านแล้วรู้สึกอึดอัด

๕. การเขียนคำภาษาอังกฤษกำกับ การเขียนวงเล็บคำภาษาอังกฤษกำกับ ควรใช้เฉพาะที่จำเป็นจริงๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชื่อคน ชื่อกฎ ชื่อทฤษฎี และศัพท์เทคนิคที่เอ่ยเป็นครั้งแรก...แต่ไม่ควรใช้บ่อยๆ เพื่อเป็นการอวดภูมิของผู้แปล หรือ เป็นห่วงผู้อ่านเกินไป เพราะไม่จำเป็นและทำให้ดูรกตาน่ารำคาญเป็นอย่างยิ่ง

๖. การใช้พจนานุกรม พจนานุกรมจากอังกฤษเป็นไทย นับเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักแปล แต่นักแปลจะหวังพึ่งพจนานุกรมอย่างเดียวนั้นไม่ได้ เพราะคำภาษาอังกฤษมีความหมายไม่ตายตัว เปลี่ยนแปรไปตามรูปประโยคและการใช้อย่างมาก รวมทั้งความหมายเฉพาะในด้านวิชาการ

ถ้าเปิดพจนานุกรมแล้ว ยังไม่แน่ใจในความหมายของคำเฉพาะบางคำควรจะทำอย่างไร...คำแนะนำของผู้เขียนคือถามผู้รู้ การถามผู้รู้จริงมิใช่เป็นการเสียหายหรือเสียภูมิแต่อย่างใด ตรงกันข้ามการแปลโดยไม่เข้าใจความหมายอย่างแท้จริง หรือการเดานับเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำอย่างยิ่ง

ประโยชน์อย่างหนึ่งของพจนานุกรมอังกฤษเป็นไทย ที่ผู้เขียนได้ใช้บ่อยๆ คือ ใช้ในการตรวจสอบการสะกดการันต์คำภาษาไทยเอง

๗. นักแปลที่ดี ต้องเป็นนักอ่านที่ดี ข้อแนะนำสุดท้าย...นักแปล

ที่ดีต้องเป็นนักอ่านด้วยง อ่านเรื่องแปลทั้งประเภทวิชาการและนวนิยาย รวมทั้งนวนิยายที่ไม่ใช่เรื่องแปล ทั้งนี้เพื่อจะได้เห็นตัวอย่างการแปลทั้งที่ดีและไม่ดี

ถ้าอ่านเฉพาะเรื่องแปลประเภทวิชาการอย่างเดียว อาจจะทำให้สำนวนการแปลหยาบกระด้างไม่สละสลวย และไม่น่าอ่านเท่าที่ควร

ทั้งหมดที่กล่าวไปแล้วนี้ เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน ท่านผู้เชี่ยวชาญด้านการแปลเรื่องประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอาจจะไม่เห็นด้วย ซึ่งก็เป็น matter of opinion แต่อย่างไรก็ดี ผู้เขียนก็ขอให้ท่านผู้อ่านที่คิดจะลองแปลเรื่องประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรีบลงมือทันที อย่ามัวรีรอ เพราะ Practice makes perfect.

วิธีทับศัพท์*

๑. การทับศัพท์ ให้ถอดอักษรในภาษาเดิมพอควรแก่การแสดงที่มาของศัพท์ โดยตัดตัวพยัญชนะที่ไม่จำเป็นออกเสียได้ และให้เขียนในรูปที่จะอ่านได้สะดวกและสนิทในภาษาไทย

๒. สระ โดยปรกติให้เขียนตามเสียงสระโรมัน แต่ถ้าคำใดเป็นคำภาษาปัจจุบันใดโดยเฉพาะก็ให้เขียนตามเสียงในภาษานั้น

๓. สระโรมัน มีเสียงดังต่อไปนี้

a	อะ, อา	o	โอ, ออ
e	เอ	u	อุ, อู
i	อิ, อี	y	อิ

๔. สระในภาษาเยอรมัน มีเสียงดังนี้

a	อะ, อา	ä (ae)	เอ, แอ
aa	อา	ai	ไอ
au	เอา	au	ออย
e	เอ	er	เออร์, แอร์
ee	เอ	ei	ไอ
eu	ออย	ey	ไอ
i	อิ, อี	ie	อี
o	โอ, ออ	ö (oe)	เออ
oo	โอ	u	อุ, อู
ü (ue)	อี, อือ	ui	อุย

๕. สระในภาษาฝรั่งเศส มีเสียงดังต่อไปนี้

a	อะ, อา	à, â	อา
an, aen, aon	อัง	ai	เอ, แอ, ไอ
aim	แอง	ain	แอง
au	โอ	e	เออ
e	เอ	è, ê	แอ
em	อัง	en	อัง
er	เออร์, แอร์	ean	อัง
eau	โอ	ei	แอ
eim	แอง	ein	แอง
eu, eû	เออ, อือ	eun	เอิง
eun	เอย		
i	อิ, อี	i	อี

im	แอง	in	แอง
ia	เอีย	ie	อี
ien	เอียง	o	โอ, ออ
o	โอ	om	ออง
on	ออง	oe	เอ
oe	อ้ว	oei	เอย
oeu	เออ	oi	อ้ว
oin	อวง	ou	อู
oua	อ้ว	oui	อุย
u	อี, อือ	u	อือ
um	เอิง, ออม	un	เอิง
uei	เอย	ui	อุย
y	อิ, อี	um	แอง
un	แอง		

๖. สระในภาษาอังกฤษ มีเสียงดังต่อไปนี้

a	แอ,อะ,อา,เอ,ออ	ae	อี, แอ
ai	เอ, ไอ	air	แอ
au	ออ, อา	aw	ออ
ay	เอ, ไอ	e	อี, เอ
er	เออ, เอ	ea	อี, เอ, เอีย
ear	แอ,เอีย,อา,เออ	ee	อี
eer	เอีย	ei	อี, เอ, ไอ
eir	แอ, เอีย	eu	อิว, โอ
ew	อิว, โอ	ey	เอ, อี, ไอ

i	อิ, อี, ไอ	ir	เออ, อิ
ia	เอีย	ie	อี, เอีย, ไอ
ier	เอีย	ion	เอียน, อัน (-tion = ชัน)
ô	โอ, ออ	or	ออ, เออ, อะ
oa	โอ, ออ, อัว	oar	ออ
oe	โอ, อี	oea	เอีย
oi	ออย	oo	อู
oor	อัว, ออ	ou	อู,เอา,ออ,โอ,อะ
our	เอา,ออ,เออ,อัว	ow	เอา, โอ
oy	ออย	û	อัว,อิว,อุ,ยู,อิ,เอ
ur	เออ, อะ, อู	ure	อัว, เอียว
ue	อิว, อู	ui	อู, อิว
uy	เอ	y	อิ, อี, ไอ
ye	ไอ		

๗. พยัญชนะโรมัน ในการทับศัพท์คำใหม่ต่อไป มีเสียงดังต่อไปนี้

B	บ	C	เสียง ค, ก ถ้าเป็นตัวขึ้นต้นคำใช้ ค ถ้าเป็นตัวสะกด ตัวควบหรือตัวนำภายในคำใช้ ก เสียง ซ ใช้ ช (อิตาเลียน) เสียง ช ใช้ ช
Ch	เสียง ค ใช้ ค เสียง ช ใช้ ช	Gi	(อิตาเลียน) ช
D	ด	F	ฟ
G	เสียง ก ใช้ ก เสียง จ ใช้ จ	Gh	(อิตาเลียน) ก
Gi	(อิตาเลียน) จ	Gl	(อิตาเลียน) ลย

Gn	(อิตาเลียน,ฝรั่งเศส,สเปน) นย	H	ฮ, ห
J	(อังกฤษ, ฝรั่งเศส) จ (เยอรมัน) ย (สเปน) ฮ	K	ค, ก ถ้าเป็นตัวขึ้นต้นคำใช้ ค ถ้าเป็นตัวสะกด ตัวควบ หรือตัวนำภายในคำ ใช้ ก
L	ล	ll	(ฝรั่งเศส) เสียง ย ใช้ ย
M	ม	N	น
n	(สเปน) นย	ng	เสียง ง ใช้ ง
nk	ตัวสะกด งก	P	ป แต่สำหรับตัวขึ้นต้นคำอังกฤษอาจใช้ พ
Pf	(เยอรมัน) ฟ	Ph	ฟ
Q	ตัวสะกด ก	Qu	ตัวขึ้นต้นคำ ควว (ฝรั่งเศส) ค ตัวสะกด ก
S	ตัวนำ ซ ตัวสะกด ส	Sc (e) Sc (i)	(อิตาเลียน) ช
Sh	ช	Sch	(เยอรมัน) ช
sm	ตัวสะกด ซึม	T	ต แต่สำหรับตัวขึ้นต้นคำอังกฤษอาจใช้ ท
Th	ท	V	ตัวนำ ว (เยอรมัน) ฟ ตัวสะกด ฟ
W	ว	X	ตัวขึ้นต้นคำ ซ ตัวสะกด กซ ตัวการันต์ ซ
Y	ย	Z	ซ

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๖๖ วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๔๘๕)

กฎหมายคุ้มครองลิขสิทธิ์

ไชยยศ เหมะรัชตะ*

ประวัติของกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์

ก่อนที่จะมีกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ของผู้แต่งหนังสือในประเทศไทย ได้มีประกาศของหอพระสมุดวชิรญาณ (หอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน) ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ ซึ่งประกาศห้ามไม่ให้ผู้ใดเอาเรื่องความต่าง ๆ ที่ได้ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณวิเศษไม่ว่าในเล่มใดไปตีพิมพ์โดยไม่ได้ขออนุญาตกรรมสัมปาทิกสภา[๑] คำประกาศดังกล่าวได้ให้ความคุ้มครองเฉพาะหนังสือวชิรญาณวิเศษเท่านั้น หามีผลถึงหนังสืออื่น ๆ ไม่ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. ๑๒๐ และปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. ๒๔๕๗ ซึ่งออกมาเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของกฎหมายเดิม น่าสังเกตว่ากฎหมายทั้งสองมุ่งคุ้มครองลิขสิทธิ์เฉพาะในงานวรรณกรรมเท่านั้น

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๔ แต่ให้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๔ โดยยกเลิกกฎหมายทั้งสองฉบับนั้นเสีย และได้ขยายการคุ้มครองไปถึงงาน

---

* อาจารย์คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑. สุรัตน์ นุ่มนนท์ "ลิขสิทธิ์" วารสารมนุษยศาสตร์ ๓ (ฉบับที่ ๑, ๒๕๑๕) : ๑๗. "กรรมสัมปาทิกสภา (คณะกรรมการหอพระสมุด) ได้นำความกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ประกาศห้าม ซึ่งพระองค์ก็ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตจึงให้มีประกาศห้ามดังกล่าว"

ศิลปกรรม งานในแผนกวิทยาศาสตร์ และงานต่างประเทศด้วย

แต่โดยเหตุที่พระราชบัญญัติคุ้มครองงวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานาน บทบัญญัติต่าง ๆ จึงล้าสมัย เช่น ไม่มีบทบัญญัติในเรื่อง การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในการแพร่ภาพทางวิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งในปัจจุบันปัญหาเหล่านี้ยังเป็นที่ถกเถียงในหมู่นักกฎหมาย และวงการธุรกิจที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งอัตราโทษปรับที่กำหนดไว้สำหรับการละเมิดลิขสิทธิ์ ก็มีไม่เกิน ๕๐ บาทต่อสำเนาที่คัดลอก ๑ สำเนา แต่ไม่ให้ปรับเกิน ๕๐๐ บาท สำหรับการค้ารายหนึ่ง[๑] ซึ่งเป็นอัตราที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับค่าของเงินที่เปลี่ยนแปลงไป และไม่มีการลงโทษจำคุกในส่วนความผิดที่ทำลงโดยหวังกำไรในทางการค้า ทำให้มีการละเมิดกฎหมายอยู่เสมอ จึงได้มีการปรับปรุงกฎหมายเดิมเสียเพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงได้กลายเป็นพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑[๒] โดยได้ยกเลิกพระราชบัญญัติคุ้มครองงวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ เสีย พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ นี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ แต่งานอันมีลิขสิทธิ์แล้วตามกฎหมายเดิมในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับก็ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ส่วนงานที่ได้ทำขึ้นก่อนวันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ และไม่มีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายเดิม แต่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ คงได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ (มาตรา ๕๐) ทั้งนี้สาระสำคัญของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ มีพอสังเขปดังนี้คือ

---

๑. ดู มาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองงวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๕

๒. ดูหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

ลักษณะของลิขสิทธิ์

ลิขสิทธิ์ คืออะไร มาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้ให้คำนิยามว่า **ลิขสิทธิ์หมายความว่า สิทธิแต่ผู้เดียวที่จะกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำขึ้น**

กฎหมายลิขสิทธิ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ อันพึงมีพึงได้ของบุคคลที่ได้ใช้ความรู้ความสามารถ หรือ ความชำนาญของตนสร้างสรรค์ผลงานขึ้น และเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์งานใหม่ขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชนโดยทั่วไป หากบุคคลใดสร้างสรรค์งานขึ้นภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายก็ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ ในอันที่มีสิทธิแต่ผู้เดียวที่จะกระทำการใด ๆ เช่น ทำซ้ำ ดัดแปลง โฆษณา ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์ เป็นต้น

จึงเห็นได้ว่าลิขสิทธิ์เป็นสิทธิชนิดหนึ่งคือสิทธิในทางนิเสธ เป็นสิทธิที่จะห้ามมิให้บุคคลอื่นกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำขึ้นและมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย และลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่งตามกฎหมายในมาตรา ๙๙ คือ เป็นทรัพย์สินประเภทที่เป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง แต่สามารถถือเอาได้ ซึ่งเจ้าของลิขสิทธิ์สามารถโอนให้แก่บุคคลอื่นได้ โดยจะโอนทั้งหมดหรือบางส่วน หรือจะโอนให้โดยมีกำหนดเวลา หรือตลอดอายุแห่งการคุ้มครองก็ได้ แต่การโอนลิขสิทธิ์นี้จะต้องทำเป็นหนังสือ เว้นแต่เป็นการโอนทางมรดก แม้ได้มีการโอนลิขสิทธิ์ไปแล้ว ผู้สร้างสรรค์ยังมีสิทธิเฉพาะตัวที่จะห้ามมิให้ผู้รับโอนบิดเบือน ตัดทอน ดัดแปลง หรือทำโดยประการอื่นแก่งานจนเกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงหรือเกียรติคุณของผู้สร้างสรรค์ (มาตรา ๑๕)

งานที่จะได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ นี้ ต้องเป็นงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำให้ปรากฏเป็นรูปร่างขึ้นใหม่ โดยความคิดริเริ่มของตนเอง และต้องเป็นงานประเภทใดประเภทหนึ่งดังต่อไปนี้คือ๑

---

๑. *ดูบทนิยามของคำว่า "งาน" ในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑*

๑. งานประเภทวรรณกรรม ได้แก่ งานนิพนธ์ทุกชนิดไม่ว่าแสดงออกมาโดยวิธี หรือ ในรูปแบบอย่างใด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา คำปราศรัย สิ่งบันทึกเสียงหรือภาพอื่น ๆ เป็นต้น

๒. งานนาฏกรรม ได้แก่ งานเกี่ยวกับการรำ การเต้น การทำท่า หรือการแสดงที่ประกอบขึ้นเป็นเรื่องราว และรวมถึงการแสดงโดยวิธีใบ้ด้วย

๓. งานศิลปกรรม ได้แก่ งานจิตรกรรม งานประติมากรรมงานภาพพิมพ์ งานสถาปัตยกรรม งานภาพถ่าย งานภาพประกอบ แผนที่โครงสร้าง งานศิลปประยุกต์ และรวมถึงภาพถ่ายและแผนผังของงานดังกล่าวด้วย•

๔. โสตทัศนวัสดุ ได้แก่ สิ่งบันทึกเสียง แผ่นเสียง แถบบันทึกเสียง (เทป) แถบบันทึกภาพ(วิดิโอเทป) หรือสิ่งอื่นใดที่บันทึกเสียงหรือภาพหรือบันทึกทั้งเสียงและภาพที่สามารถนำมาเล่นซ้ำได้อีกไม่ว่าจะต้องใช้เครื่องมือช่วยหรือไม่

๕. ภาพยนตร์ ได้แก่ โสตทัศนวัสดุ อันประกอบด้วยลำดับของภาพไม่ว่าจะมีเสียงประกอบด้วยหรือไม่ โดยบันทึกลงในวัสดุไม่ว่าจะมีลักษณะอย่างใด เพื่อสามารถใช้นำออกฉายได้อย่างภาพยนตร์หรือสำหรับบันทึกลงวัสดุอื่นเพื่อนำออกฉายได้อย่างภาพยนตร์

๖. งานแพร่เสียงแพร่ภาพ ได้แก่ งานที่นำออกสู่สาธารณชนโดยการแพร่เสียงทางวิทยุกระจายเสียง การแพร่เสียงหรือภาพ หรือแพร่ทั้งเสียงและภาพทางวิทยุ โทรทัศน์หรือโดยวิธีอื่นอันคล้ายคลึงกัน

๗. งานอื่นใดอันเป็นงานในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลป

---

๑. งานเหล่านี้จะมีคุณค่าทางศิลปหรือไม่ ไม่สำคัญ แต่ต้องเป็นงานในแผนกศิลป ดังคำพิพากษาฎีกาที่ ๓๖๘/๒๕๒๑ ที่ว่า ลิขสิทธิ์ในศิลปกรรมจะมีขึ้นได้ต้องเป็นศิลปกรรมที่ได้ทำขึ้นในแผนกศิลป ดังนั้น รูป "ซูเปอร์แมน" มิใช่รูปศิลป แต่เป็นเพียงเครื่องหมายการค้า

งานเหล่านี้หากผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ขึ้น และได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์บุคคลนั้นย่อมได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ แต่งานบางชนิดกฎหมายไม่ให้ถือว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ (มาตรา ๓๒) อันได้แก่

๑. ข่าวประจำวัน และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นเพียงข่าวสาร

๒. รัฐธรรมนูญและกฎหมาย

๓. ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง คำชี้แจง และหนังสือโต้ตอบของกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐ หรือของท้องถิ่น

๔. คำพิพากษา คำสั่ง คำวินิจฉัย และรายงานของทางราชการ

๕. คำแปล และการรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ตามข้อ ๑ ถึงข้อ ๔ ที่กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐ หรือของท้องถิ่นจัดทำขึ้น

ทั้งนี้เพราะงานเหล่านี้ควรเป็นงานสาธารณะ ที่ประชาชนทั่วไปมีสิทธิที่จะใช้กันได้โดยทั่วไป

การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์

การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ อันจะมีผลให้ได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ นี้ แบ่งออกได้เป็น ๕ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ โดยการที่ผู้สร้างสรรค์[๑] ได้สร้างสรรค์งานขึ้น อันเป็นผลงานที่มีรูปร่างปรากฏขึ้น โดยการคิดค้นขึ้นใหม่ด้วยตนเองทั้งหมด หากเป็นเพียงความนึกคิดยังไม่ปรากฏเป็นรูปร่าง ก็ไม่ได้รับการคุ้มครอง ผู้สร้างสรรค์ย่อมได้ลิขสิทธิ์จากงานที่สร้างสรรค์นั้น ๆ ภายใต้เงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้ คือ (มาตรา ๖)

---

๑. *'ผู้สร้างสรรค์ คือ ผู้ทำหรือก่อให้เกิดงานโดยความคิดริเริ่มของตนเอง (มาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งอาจมากกว่าหนึ่งคนก็ได้*

๑.๑ **ถ้ายังมิได้โฆษณางาน** ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย หรืออยู่ในราชอาณาจักรตลอดระยะเวลาหรือเป็นส่วนใหญ่ในการสร้างสรรค์งานนั้น

๑.๒ **ถ้าได้มีการโฆษณางานแล้ว** การโฆษณางานนั้นได้โฆษณาครั้งแรกในราชอาณาจักร หรือ ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีสัญชาติไทย หรืออยู่ในราชอาณาจักรไทยตลอดระยะเวลาหรือเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่โฆษณางานครั้งแรก

ทั้งนี้การโฆษณาตามข้อ ๑.๑ และ ๑.๒ หมายถึง การนำสำเนาจำลองออกจำหน่ายโดยสำเนาจำลองนั้นมีปรากฏต่อสาธารณชนมากพอสมควรตามสภาพของงาน แต่ไม่หมายความถึงการแสดง หรือการทำให้ปรากฏซึ่งนาฏกรรม ดนตรีกรรม หรือภาพยนตร์ การบรรยาย หรือปาฐกถาซึ่งวรรณกรรม การแพร่เสียงแพร่ภาพเกี่ยวกับงานใด การนำศิลปะออกแสดง และการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรม และ ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย ถ้าผู้สร้างสรรค์เป็นนิติบุคคล จะต้องเป็นนิติบุคคลที่จัดตั้งตามกฎหมายไทย

หากเป็นลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขตาม มาตรา ๔๒ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์ ได้สร้างสรรค์งานขึ้นในฐานะพนักงานหรือลูกจ้าง ผู้สร้างสรรค์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น แต่นายจ้างมีสิทธินำงานนั้นออกโฆษณาได้ตามวัตถุประสงค์แห่งการจ้างแรงงานนั้น เว้นแต่จะได้ทำการตกลงเป็นหนังสือเป็นอย่างอื่น[๑] (มาตรา ๗) แต่ผู้สร้างสรรค์ที่ได้สร้างสรรค์งานขึ้นโดยรับจ้างบุคคลอื่น ผู้ว่าจ้างเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น เว้นแต่ผู้สร้างสรรค์และผู้ว่าจ้างจะตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น (มาตรา ๘)

---

๑. *เช่น นักแต่งเพลงได้แต่งเพลงให้กับบริษัทผลิตเทปแห่งหนึ่ง ในฐานะพนักงานหรือลูกจ้างตามสัญญาจ้าง ถ้ามิได้ตกลงกันเป็นหนังสือให้ใครเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ นักแต่งเพลงนั้นเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในเพลงที่แต่งขึ้น*

๒. การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์โดยการเอางานที่มีลิขสิทธิ์อยู่แล้วมาดัดแปลง[๒] โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ แต่ต้องไม่เป็นการกระทบกระเทือนสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ที่มีอยู่ในงานของผู้สร้างสรรค์เดิม ผู้ที่ได้ดัดแปลงย่อมมีลิขสิทธิ์ในงานที่ดัดแปลง โดยงานที่ดัดแปลงใหม่นี้จะต้องเป็นงานที่มีรูปร่างปรากฏขึ้นโดยใช้ความรู้ ความสามารถ หรือความชำนาญของตนเอง กระทำให้มีลักษณะเป็นของที่คิดขึ้นใหม่ แต่ต้องไม่เป็นเหตุให้เจ้าของลิขสิทธิ์เดิมได้รับการกระทบกระเทือนสิทธิที่มีต่องานเดิมนั้น[๓] (มาตรา ๔)

๓. การได้ลิขสิทธิ์โดยการเอางานอันมีลิขสิทธิ์อยู่แล้ว มารวบรวมหรือประกอบเข้ากัน โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ แต่ต้องไม่เป็นการกระทบกระเทือนสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ที่มีอยู่ในงานของผู้สร้างสรรค์เดิม ที่ถูกนำมารวบรวมหรือประกอบเข้ากัน ผู้รวบรวมหรือประกอบเข้ากันนั้นได้ลิขสิทธิ์ในงานใหม่นั้น โดยงานใหม่นั้นจะต้องใช้ความรู้

๑ เช่น บริษัทสร้างภาพยนตร์ได้ว่าจ้าง นาย ก. นักแต่งเพลงให้แต่งเพลงประกอบภาพยนตร์เรื่องหนึ่ง ผู้ว่าจ้างคือบริษัทสร้างภาพยนตร์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในบทเพลงนั้น หากบริษัทสร้างภาพยนตร์ตกลงกับนาย ก. ให้ลิขสิทธิ์ตกเป็นของนาย ก. ก็ได้

๒ การดัดแปลง คือ การทำซ้ำโดยเปลี่ยนรูปใหม่ ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม หรือ จำลองงานต้นฉบับในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ โดยไม่มีลักษณะเป็นการจัดทำงานขึ้นใหม่ ทั้งนี้ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนและในแต่ละงาน ความหมายของคำว่า ดัดแปลงก็แตกต่างกันออกไปจากหลักใหญ่ ดังกล่าว (โปรดดูความหมายของคำว่า ดัดแปลง ในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑)

๓ เช่น ตารางเดินรถ คาลในประเทศอังกฤษเคยวินิจฉัยว่า ผู้จัดทำมีลิขสิทธิ์ในตารางเดินรถที่ได้จัดทำขึ้นใหม่ทุกเดือน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเพียงประมาณเดือนละ ๑๐ รายการ (มานะ พิทยาภรณ์ คำอธิบาย พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม กฎหมายสิทธิบัตรฯ กรุงเทพ ฯ. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๑๘ หน้า ๑๑)

ความสามารถ หรือ ความชำนาญของตนเอง ให้มีลักษณะเป็นงานที่คิดขึ้นใหม่ (มาตรา ๑๐)

๔. การได้ลิขสิทธิ์โดยผลแห่งนิติกรรม ซึ่งอาจได้มาโดยการทำนิติกรรมตกลงกันเป็นหนังสือ ระหว่างนายจ้างกับพนักงานหรือลูกจ้างให้ลิขสิทธิ์ในงานเป็นของนายจ้างตามมาตรา ๗ หรือการได้มาโดยการทำนิติกรรมตกลงกันระหว่างผู้ว่าจ้างกับผู้สร้างสรรค์ ให้ลิขสิทธิ์ในงานเป็นของผู้สร้างสรรค์ ตามมาตรา ๘ หรือ การได้มาโดยการโอนลิขสิทธิ์ทางนิติกรรมอื่นๆ[๑]

๕. การได้ลิขสิทธิ์โดยผลของกฎหมาย ได้แก่ การรับมรดก หรือ การที่กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานของรัฐ หรือของท้องถิ่นได้ลิขสิทธิ์ในงานที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยการจ้าง หรือตามคำสั่ง หรือในความควบคุมของตน (มาตรา ๑๒)

การคุ้มครองลิขสิทธิ์

เจ้าของลิขสิทธิ์ ย่อมได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายในอันที่มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียว ที่จะกระทำการดังต่อไปนี้ (มาตรา ๑๓) คือ

๑. ทำซ้ำ คือการคัดลอกเลียนแบบ ทำสำเนา ทำแม่พิมพ์ บันทึกเสียง บันทึกภาพ ฯลฯ ทั้งนี้ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน หรือดัดแปลง คือ การทำซ้ำโดยเปลี่ยนรูปใหม่ ปรับปรุง แก้ไข งานต้นฉบับในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ โดยไม่มีลักษณะเป็นการจัดทำงานใหม่ขึ้น ทั้งนี้ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

---

๑. *การโอนลิขสิทธิ์ต้องทำเป็นหนังสือ เว้นแต่เป็นการโอนทางมรดก (มาตรา ๑๕)*

๒. นำออกโฆษณา[๑] คือ การทำให้ปรากฏต่อสาธารณชนโดยการแสดง การบรรยายการทำให้ปรากฏด้วยเสียงหรือภาพ ฯลฯ ซึ่งงานที่จัดทำขึ้น

๓. ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น

๔. อนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิตามข้อ ๑ หรือข้อ ๒ โดยจะกำหนดเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใด หรือไม่ก็ได้ หากมิได้กำหนดไว้ ถือว่าไม่เป็นการตัดสิทธิที่จะอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธินั้นอีก (มาตรา ๑๔)

อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์

อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์นี้ โดยทั่วไป[๒] **มีอยู่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์และมีอยู่ต่อไปอีกเป็นเวลาห้าสิบปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย**[๓] แต่กรณีที่เป็นผู้สร้างสรรค์ร่วม อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่มีอยู่ต่อไปอีกห้าสิบปี

---

๑. *ความหมายของคำว่าโฆษณานี้ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ ไม่กินความถึงการเล่นแสดง นาฏกรรม ดนตรีกรรม หรือการแสดงปาฐกถา หรือการแสดงศิลปกรรมต่อประชาชน หรือการสร้างสถาปัตยกรรม ซึ่งคล้ายกับการโฆษณาที่เป็นเงื่อนไขการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ตามมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑*

๒ *งานบางชนิดควรมีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ตลอดไป กล่าวคือ ไม่มีกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์สิ้นสุด หรือการให้มีการคุ้มครองมิให้กระทำการละเมิดลิขสิทธิ์บางชนิด ทั้งนี้เพราะงานบางชนิดเป็นงานของประเทศชาติ ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของประเทศ หรือวัฒนธรรมของประชาชน เช่น เพลงรำวง ภาพจิตรกรรมฝาผนัง งานพื้นบ้าน หรือ เอกสารสำคัญของทางราชการ ฯลฯ อันจะเป็นการควบคุมมิให้มีการนำไปดัดแปลงหรือประกอบเข้ากับงานอื่น จนเปลี่ยนรูปไปจากลักษณะเดิม (ผู้เขียน)*

๓. *พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ กำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ตลอดชีวิตของผู้ประพันธ์และต่อไปอีก ๓๐ ปีนับแต่ผู้ประพันธ์ถึงแก่กรรม (มาตรา ๑๔)*

นับแต่ผู้สร้างสรรค์ร่วมคนสุดท้ายถึงแก่ความตาย หากผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตายก่อนที่ได้มีการโฆษณา งานนั้นมีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์อยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่มีการโฆษณา (มาตรา ๑๖)

กรณีที่ผู้สร้างสรรค์เป็นนิติบุคคล หรือผู้สร้างสรรค์ใช้นามแฝง และไม่รู้ตัวผู้สร้างสรรค์ หรือไม่ปรากฏชื่อผู้สร้างสรรค์งานขึ้น หรือกรณีงานภาพถ่าย โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ หรืองานแพร่เสียง แพร่ภาพ หรืองานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการจ้าง หรือทำตามคำสั่ง หรือในความควบคุมของกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น ลิขสิทธิ์มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปี นับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานเหล่านั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ลิขสิทธิ์ที่มีอยู่เป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก[๑] (มาตรา ๑๖ วรรค ๔, มาตรา ๑๗, ๑๘, ๒๐)

ส่วนงานศิลปประยุกต์ **มีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์อยู่เป็นเวลายี่สิบห้าปี** นับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก

การนำงานที่มีลิขสิทธิ์ออกโฆษณาภายหลังจากครบห้าสิบปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่กรรมแล้ว ย่อมไม่ได้ลิขสิทธิ์ขึ้นใหม่แต่ประการใด

การละเมิดลิขสิทธิ์

การละเมิดลิขสิทธิ์ คือ การที่บุคคลใดกระทำการที่กฎหมายให้สิทธิแก่เจ้าของลิขสิทธิ์แต่ผู้เดียวกระทำได้ โดยมิได้รับความยินยอมจากเจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งพอที่จะแบ่งออกได้เป็น ๒ กรณี คือ

---

๑ ซึ่งหมายความว่า ถือเอาการโฆษณาครั้งแรกเป็นหลักในการกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ แม้จะมีการโฆษณาครั้งหลัง ก็ไม่ทำให้อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ขยายเพิ่มอีก

๑. การละเมิดลิขสิทธิ์โดยทางตรง ได้แก่การกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ แก่งานอันมีลิขสิทธิ์ หรือกระทำแก่โสตทัศนวัสดุหรือภาพยนตร์อันมีลิขสิทธิ์ไม่ว่าในส่วนที่เป็นเสียงหรือภาพหรือทั้งเสียงและภาพ ดังต่อไปนี้ (มาตรา ๒๔, ๒๕) คือ

๑) ทำซ้ำ หรือดัดแปลง

๒) นำออกโฆษณาโดยมิได้รับอนุญาต

นอกจากนั้นการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ แก่งานแพร่เสียงแพร่ภาพอันมีลิขสิทธิ์ก็ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ (มาตรา ๒๖) คือ

๑. การจัดทำภาพยนตร์ โสตทัศนวัสดุ หรืองานแพร่เสียงแพร่ภาพ ไม่ว่าจะทำทั้งหมดหรือบางส่วน

๒. แพร่เสียงแพร่ภาพซ้ำ ไม่ว่าจะทำทั้งหมดหรือบางส่วน

๓. จัดให้ประชาชนฟังหรือชม หรือทั้งฟังและชมงานแพร่เสียงแพร่ภาพโดยเรียกเก็บเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่นในทางการค้า

๒. การละเมิดลิขสิทธิ์โดยทางอ้อม ได้แก่ การรู้อยู่แล้วว่างานใดได้ทำขึ้นโดยละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดแก่งานนั้นถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ (มาตรา ๒๗) คือ

๑) ขาย ให้เช่า ให้เช่าซื้อ หรือเสนอขาย เสนอให้เช่า เสนอให้เช่าซื้อ

๒) นำออกโฆษณา

๓) แจกจ่ายในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์

๔) นำหรือสั่งเข้ามาในราชอาณาจักรเพื่อการใด ๆ นอกจากเพื่อใช้เป็นการส่วนตัว

ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์

ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ กำหนดข้อยกเว้นว่า การกระทำ

แก่งานอันมีลิขสิทธิ์ หากมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ ไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ (มาตรา ๓๐) คือ

๑. วิจัย หรือ ศึกษา

๒. ใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือเพื่อประโยชน์ของตนเองและบุคคลในครอบครัวหรือญาติมิตร

๓. ติชม วิจารณ์ หรือแนะนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น

๔. เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น

๕. ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดงหรือทำให้ปรากฏเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาล หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งมีอำนาจตามกฎหมาย หรือในรายงานผลการพิจารณา

๖. ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดงหรือทำให้ปรากฏโดยผู้สอนเพื่อประโยชน์ในการสอนของตน

๗. คัดลอก ทำสำเนา ดัดแปลงส่วนของงาน หรือตัดทอน หรือทำบทสรุปโดยผู้สอน หรือสถาบันศึกษาตามความเหมาะสมและตามจำนวนที่จำเป็น เพื่อแจกจ่าย หรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถาบันศึกษา แต่ทั้งนี้ต้องไม่เป็นการจัดทำขึ้น หรือดำเนินการเพื่อหากำไร และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์เกินความสมควร โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมแก่สังคมในการให้ประโยชน์แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ กับความจำเป็นทางการศึกษาของประชาชนด้วย

๘. นำงานนั้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการถามและตอบในการสอน

อนึ่งการกล่าว คัด ลอก หรืออ้างอิงงานบางตอนตามสมควร โดยรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น ไม่ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

นอกจากนี้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ยังให้ความคุ้มครองมิให้ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ แก่การกระทำของบุคคลต่าง ๆ ต่องานอันมีลิขสิทธิ์ ดังนี้คือ

๑. บรรณารักษ์ของห้องสมุดในการทำซ้ำซึ่งงานอันมีลิขสิทธิ์ โดยมิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร แต่เพื่อใช้ในห้องสมุดหรือให้แก่ห้องสมุดอื่น หรือให้แก่บุคคลอื่นเพื่อประโยชน์ในการวิจัย หรือการศึกษาตามจำนวนการทำซ้ำที่เหมาะสม (มาตรา ๓๓)

๒. ผู้นำโสตทัศนวัสดุ หรือภาพยนตร์ออกโฆษณา โดยมิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร คือการนำออกให้ฟังหรือชมเพื่อความบันเทิง สำหรับประชาชนผู้ใช้บริการในสถานจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ หรือนำออกให้ฟังหรือชมโดยสมาคม มูลนิธิ หรือองค์การอื่นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการกุศล การศึกษา การศาสนา หรือการสังคมสงเคราะห์ (มาตรา ๓๔)

๓. ผู้กระทำการวาดเขียน การเขียนระบายสี การก่อสร้าง การแกะลายเส้น การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การถ่ายภาพ การถ่ายภาพยนตร์ การแพร่ภาพหรือกระทำการใด ๆ ทำนองเดียวกันแก่ศิลปกรรมอันตั้งเปิดเผยอยู่ประจำในที่สาธารณะ นอกจากงานสถาปัตยกรรม (มาตรา ๓๕)

๔. ผู้กระทำการวาดเขียน การเขียนระบายสี การแกะลายเส้น การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การถ่ายภาพ การถ่ายภาพยนตร์ หรือการแพร่ภาพแก่งานสถาปัตยกรรม (มาตรา ๓๖)

๕. ผู้กระทำการบูรณะอาคารใดซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมอันมีลิขสิทธิ์

๖. พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือผู้กระทำการตามคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ กระทำซ้ำให้แก่บุคคลใด ๆ เพื่อประโยชน์ของทางราชการแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ และอยู่ในความครอบครองของทางราชการ

โทษและอายุความการฟ้อง

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้กำหนดโทษทางอาญาแก่ผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ สูงกว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ มาก กล่าวคือ ผู้กระทำการละเมิดลิขสิทธิ์โดยทางตรง (คือละเมิดตาม มาตรา ๒๔, ๒๕ หรือ ๒๖) ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท* แต่ถ้าเป็นการกระทำเพื่อการค้า ผู้กระทำต้องวางโทษปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท[๒] (มาตรา ๔๓)

ผู้กระทำละเมิดโดยทางอ้อม (คือละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา ๒๗) ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่ห้าพันบาทถึงห้าหมื่นบาท แต่ถ้าเป็นการกระทำเพื่อการค้า ผู้กระทำต้องระวางโทษปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท หรือจำคุกไม่เกินหกเดือนและปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท (มาตรา ๔๔)

ผู้กระทำผิดต้องระวางโทษปรับตามพระราชบัญญัตินี้ เมื่อพ้นโทษแล้วยังไม่ครบกำหนดห้าปี กระทำความผิดต่อพระราชบัญญัตินี้อีก ต้องระวางโทษทวีคูณ[๓] (มาตรา ๔๕) หากนิติบุคคลกระทำความผิด ถือว่ากรรมการหรือผู้จัดการทุกคนเป็นผู้กระทำผิดร่วมด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า การกระทำของนิติบุคคลนั้น ได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็น หรือยินยอมด้วย (มาตรา ๔๖)

---

๑. ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองงานวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้กำหนดโทษทางอาญาเป็นการปรับจำนวนห้าสิบบาทต่อหนึ่งสำเนาที่คัดลอก แต่ต้องไม่เกินห้าร้อยบาท สำหรับการค้ารายหนึ่ง (มาตรา ๒๕)

๒. ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ มิได้ถือการกระทำเพื่อการค้าเป็นเหตุให้โทษหนักขึ้น

๓. ตามมาตรา ๒๕ วรรคท้าย แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ กำหนดโทษปรับตามอัตราอย่างสูงที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น มิได้ให้รับโทษทวีคูณเหมือนพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ นี้ (ดูมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔)

สิ่งของที่ได้ทำขึ้น หรือนำเข้ามาในราชอาณาจักร อันเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ และยังเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้กระทำความผิด ให้ตกเป็นของเจ้าของลิขสิทธิ์ ส่วนสิ่งที่ใช้ในการกระทำความผิดให้ริบเสียทั้งสิ้น (มาตรา ๔๙) เงินค่าปรับที่ได้ชำระตามคำพิพากษานี้ จ่ายให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ครึ่งหนึ่ง โดยไม่ตัดสิทธิ์ที่จะเรียกค่าเสียหายในทางแพ่ง สำหรับส่วนที่เกินอีก (มาตรา ๔๙)

ความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ เป็นความผิดอันยอมความกันได้ (มาตรา ๔๘)

อายุความแห่งการฟ้องร้องคดีละเมิดลิขสิทธิ์ที่กำหนด ๓ ปี นับแต่เจ้าของลิขสิทธิ์รู้ถึงการละเมิด แต่ต้องไม่เกิน ๑๐ ปี นับแต่วันที่มีการละเมิดลิขสิทธิ์ (มาตรา ๒๙) ซึ่งเป็นอายุความพิเศษที่ต่างจากอายุความในคดีละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

บรรณานุกรม

ธวัช รัตนาภิชาติ. **การคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๑

มานะ พิทยาภรณ์. **คำอธิบายพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรมกฎหมายสิทธิบัตรฯ.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘.

สุรัตน์ นุ่มนนท์. "ลิขสิทธิ์" วารสารมนุษยศาสตร์ ๓ (ฉบับที่ ๑, ๒๕๑๕) : ๑๗.

ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ

(International Copyright)

ไชยยศ เหมะรัชตะ

เมื่อบุคคลใดได้ใช้ความรู้ความสามารถทางสติปัญญา สร้างสรรค์ผลงานขึ้นมาแล้ว ย่อมเป็นการสมควรที่เขาจะมีสิทธิ์โดยชอบธรรมแต่ผู้เดียวในงานนั้น แต่เนื่องจากงานสร้างสรรค์นี้เป็นงานที่สำคัญ ในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจตลอดจนคุณประโยชน์ต่างๆ แก่สาธารณชนด้วย กฎหมายลิขสิทธิ์จึงได้มีขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิอันชอบธรรมแก่เจ้าของลิขสิทธิ์โดยไม่ให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิของสังคมที่สาธารณชนจะใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์นั้น เมื่อความเจริญก้าวหน้าทางการสื่อสารมีมากขึ้น การกระจายของงานสร้างสรรค์ก็มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว และนำมาซึ่งผลประโยชน์ตอบแทนกันตลอดจนมีการเผยแพร่แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศขึ้น จนทำให้เกิดความร่วมมือกันคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศขึ้น

ในปัจจุบันการกระจาย หรือ ความแพร่หลายด้านการใช้ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศมีอยู่ค่อนข้างสูง เช่น การนำความรู้ทางวิชาการในรูปของหนังสือ โสตทัศนวัสดุ หรืองานศิลปกรรม หรือการนำความบันเทิงในลักษณะสากลในรูปของดนตรี งานศิลปกรรม หรืองานภาพยนตร์เข้ามาใช้ประโยชน์ในประเทศ ดังนั้นสิ่งที่ควรคำนึงก็คือ จำต้องเคารพถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศด้วย

โดยทั่วไป**กฎหมายลิขสิทธิ์**แบ่งออกเป็นลักษณะใหญ่ๆ ได้ ๒ ลักษณะ คือ **ลิขสิทธิ์ในประเทศ** และ**ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ** ก่อนที่จะพิจารณาถึงลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ จึงควรที่จะกล่าวถึงลิขสิทธิ์ในประเทศโดยสังเขปเสียก่อน

ลิขสิทธิ์

๑. วัตถุประสงค์ของกฎหมายลิขสิทธิ์

กฎหมายลิขสิทธิ์ เป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ให้ความคุ้มครองป้องกันผลประโยชน์ ซึ่งบุคคลจะพึงได้รับจากผลงานอันเกิดจากความนึกคิดของผู้สร้างสรรค์ โดยมุ่งหมายให้คนทั่วไปเคารพในสิทธิของผู้รับ เพื่อผดุงรักษาผลประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์[๑] ตราบเท่าที่ไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อประโยชน์ของสาธารณะ

๒. ความเป็นมาของกฎหมายลิขสิทธิ์ในประเทศไทย

กฎหมายลิขสิทธิ์ในประเทศไทย ได้มีการพัฒนาการดังนี้คือ

๒.๑ กฎหมายลิขสิทธิ์ เริ่มถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๗ (ร.ศ. ๑๑๑) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยอยู่ในรูปของ "ประกาศหอพระสมุดวชิรญาณ" (หอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน) ซึ่งประกาศเมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๑[๒] โดยประกาศห้ามนำเรื่องในหนังสือวชิรญาณวิเศษไปพิมพ์ นอกจากจะได้รับอนุญาตจากกรรมสัมปาทิกสภา (คณะกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ) ก่อน[๓]

---

๑. *ไชยยศ เหมะรัชตะ "ปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์ในการแปลหนังสือหรือตำราต่างประเทศ" วารสารกฎหมายคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน, ๒๕๒๐) หน้า ๘๕.*

๒. *มีปัญหาว่า "ประกาศหอพระสมุดวชิรญาณ" นี้มีสภาพเป็นกฎหมายหรือไม่นั้น น่าจะพิจารณาได้ว่า เมื่อได้มีพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ประกาศ จึงเห็นว่าประกาศหอพระสมุดวชิรญาณฉบับนี้มีสภาพบังคับเป็นกฎหมายฉบับหนึ่ง จึงถือได้ว่าเป็นกฎหมายลิขสิทธิ์ฉบับแรกของประเทศไทย*

๓. *เสถียร ลายลักษณ์ ฯลฯ ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๓ : ก.ม.ร.ศ. ๑๑๐-๑๑๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดลิเมล์, ๒๔๗๘) หน้า ๑๓๒-๑๓๓.*

๒.๒ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการตรา "พระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. ๑๒๐" โดยถือว่าผู้แต่งหนังสือเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในหนังสือเหมือนทรัพย์สินอย่างหนึ่ง โดยจะต้องนำมาจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ก่อน ซึ่งเป็นการใช้ระบบการให้ความคุ้มครองโดยต้องผ่านพิธีการ (formality) เช่น การจดทะเบียนลิขสิทธิ์เสียก่อน แต่พระราชบัญญัติฉบับนี้ยังมีข้อบกพร่องบางประการ จึงได้มีการแก้ไขออกมาในรูปของ "พระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. ๒๔๕๗" โดยขยายขอบเขตถึงงานสร้างสรรค์อื่นๆ ให้กว้างขึ้น และกำหนดให้มีการสงวนลิขสิทธิ์ (Copyright Notice) บนสำเนางานด้วย

๒.๓ ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติฯ ทั้งสองเสีย และตรา "พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔" ขึ้น โดยยกเลิกระบบการให้ความคุ้มครองโดยต้องผ่านพิธีการ (formality) เสีย หันมาใช้ระบบการให้ความคุ้มครองโดยอัตโนมัติ (automatic) และขยายขอบเขตการคุ้มครองแก่งานสร้างสรรค์ให้กว้างขวางขึ้นตามสภาพการณ์ในขณะนั้น นอกจากนี้ยังให้มีการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศด้วย ซึ่งเป็นการเริ่มกำเนิดในเรื่องของ "ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย" ทั้งนี้เนื่องมาจากประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกอนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ. ๑๘๘๖

๒.๔ เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ก็ได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ และตราเป็นพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยยกเลิกกฎหมายฉบับเดิมเสีย ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้

---

๑. *กรมศิลปากร, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ เอกสารเผยแพร่ลิขสิทธิ์ชุดกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ ๒/๒๕๒๔ (เอกสารอัดสำเนา จำนวน ๑๑ หน้า) หน้า ๕-๖*

ทั้งนี้ยังคงใช้ระบบการให้ความคุ้มครองโดยอัตโนมัติ (automatic) เช่นเดิมและให้ความคุ้มครองแก่ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศด้วย

๓. ลิขสิทธิ์คืออะไร

"ลิขสิทธิ์" เป็นคำที่เริ่มใช้กันในพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ และพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งก่อนหน้านี้เคยใช้คำว่า "กรรมสิทธิ์" อยู่

ลิขสิทธิ์นี้ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๔ ได้ให้คำนิยามไว้ว่า "ลิขสิทธิ์" หมายความว่า สิทธิแต่ผู้เดียวที่จะกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำขึ้น จึงเห็นได้ว่าลิขสิทธิ์เป็นสิทธิชนิดหนึ่ง คือสิทธิในทางนิเสธ เป็นสิทธิที่จะห้ามมิให้บุคคลอื่นกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับงานที่ได้ทำขึ้นและมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย และนอกจากนี้ลิขสิทธิ์ยังมีลักษณะเป็นทรัพย์สิน[๒] ประเภทหนึ่งตามมาตรา ๙๙ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้ให้การคุ้มครองแก่งานสร้างสรรค์ที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำให้ปรากฏขึ้น[๓] อันเป็นงานในประเภทใดประเภทหนึ่ง ดังนี้คือ งานวรรณกรรม งานนาฏกรรม งานดนตรีกรรม งานโสตทัศนวัสดุ งานภาพยนตร์ งานแพร่เสียง แพร่ภาพ หรืองานอื่นใดอันเป็นงานในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลป และนอกจากนี้ยังกำหนดงานบางประเภทที่ไม่ถือว่า

---

๑ *ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ เอกสารเผยแพร่ลิขสิทธิ์ ชุดกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ ๒/๒๕๒๔ ของกรมศิลปากร (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์) (เอกสารอัดสำเนา จำนวน ๑๑ หน้า) หน้า ๘-๑๐*

๒ *ไชยยศ เหมะรัชตะ, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕*

๓ *กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ "งานสร้างสรรค์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์" เอกสารเผยแพร่ลิขสิทธิ์ ชุดกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ ๔/๒๕๒๔ (เอกสารอัดสำเนา จำนวน ๑๔ หน้า) หน้า ๑-๓*

เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

บุคคลที่จะได้รับการคุ้มครองจะต้องเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งจะเป็นผู้มีสิทธิแต่ผู้เดียว (monopoly) ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ คือ

๑. สิทธิในการทำซ้ำหรือดัดแปลง

๒. สิทธิในการนำออกโฆษณา

๓. สิทธิในการให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น

๔. สิทธิในการอนุญาตให้ผู้รับ ใช้สิทธิตาม (๑) หรือ (๒) โดยจะกำหนดเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใดด้วยหรือไม่ก็ได้

เมื่อกฎหมายลิขสิทธิ์ได้ให้การคุ้มครอง รับรองสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์แต่ผู้เดียวดังกล่าวแล้ว หากให้คงลิขสิทธิ์ตลอดไปไม่มีกำหนด ก็จะมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิของสังคม ที่จะใช้ประโยชน์จากงานสร้างสรรค์นั้น กฎหมายลิขสิทธิ์จึงได้มีการกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ไว้ โดยหมายถึงกำหนดระยะเวลา ที่กฎหมายได้กำหนดการให้ความคุ้มครองแก่งานสร้างสรรค์ อันมีลิขสิทธิ์ของเจ้าของลิขสิทธิ์[๑] ซึ่งปกติแล้วจะมีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์อยู่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ และมีอยู่ต่อไปอีกเป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย (มาตรา ๑๖)

การฝ่าฝืนสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ดังกล่าว ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ซึ่งมีโทษทางอาญา ปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงสองแสนบาท หรือจำคุกไม่เกินหนึ่งปี และปรับดังกล่าวด้วย (มาตรา ๔๓-๔๔) และเจ้าของลิขสิทธิ์ยังมีสิทธิที่จะฟ้อง

---

๑. *กรมศิลปากร, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ "อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ เอกสารเผยแพร่ลิขสิทธิ์ ชุดกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ ๓/๒๕๒๕ (เอกสารอัดสำเนา, จำนวน ๑๒ หน้า) หน้า ๑*

เรียกค่าเสียหายในทางแพ่งอีกด้วย

การให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์มากเพียงใด ย่อมกระทบกระเทือนต่อสิทธิของสังคม ที่สาธารณชนจะใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ ดังนั้น พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงได้กำหนดข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้สำหรับการใช้ประโยชน์จากลิขสิทธิ์โดยธรรม หรือมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย ฯลฯ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นรายละเอียดโดยสังเขปของลิขสิทธิ์ในประเทศ เพื่อจะเป็นทางเชื่อมโยงมาสู่เรื่องสำคัญของบทความนี้

ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ

"ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ" คืออะไร ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ และพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ มิได้ให้คำนิยามไว้ แต่พึงพิจารณาได้ว่า ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศก็คือ การให้ความคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์ของประเทศอื่น ซึ่งเดิมแต่ละประเทศให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ แต่เฉพาะชนชาติหรือบุคคลที่มีถิ่นที่อยู่ภายในประเทศของตน เมื่อการกระจายและเผยแพร่งานสร้างสรรค์ต่าง ๆ มีมากขึ้น จึงมีการละเมิดลิขสิทธิ์ของประเทศอื่น ๆ มาก* ดังนั้นประเทศต่าง ๆ จึงร่วมมือกันในการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างกันในลักษณะต่างตอบแทนกัน (Reciprocity) เพื่อเคารพสิทธิซึ่งกันและกันในรูปของ "อนุสัญญาระหว่างประเทศ" (Convention)

๑. อนุสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

อนุสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ในปัจจุบันนี้มีอยู่ ๒ อนุสัญญาที่เป็นที่ยอมรับกันในโลกคือ อนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและ

---

๑. สุรัตน์ นุ่มนนท์ "ลิขสิทธิ์" *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (เมษายน ๒๕๑๕) หน้า ๒๔.*

ศิลปกรรม ค.ศ. ๑๘๘๖ (Berne Convention for the protection of Literary and Artistic Work) **และอนุสัญญาลิขสิทธิ์สากล ค.ศ. ๑๙๕๒** (Universal Copyright Convention) นอกจากนี้ยังมีอนุสัญญาอเมริกา (Pan - American Convention) อีกด้วยซึ่งจะไม่ขอกล่าวในที่นี้

๑.๑ อนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม

ก่อนมีอนุสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ ประเทศต่าง ๆ มักจะให้ความคุ้มครองระหว่างกันในรูปของสนธิสัญญา ๒ ฝ่าย เมื่อองค์การระหว่างประเทศ คือ The Associaton Litteraise et Artistique Internationale (ALAT) ณ กรุงปารีส ได้เตรียมร่างอนุสัญญาระหว่างประเทศ คือ อนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ. ๑๘๘๖ (Bener Convention for the Protection of Literary and Artistic Works) และในที่สุดก็สำเร็จโดยลงนามกันในวันที่ ๙ กันยายน ค.ศ. ๑๘๘๖

อนุสัญญาเบิร์นฯ นี้ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมและปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับกาลเวลาและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของโลก ทุก ๆ ระยะเวลา ๒๐ ปีโดยประมาณ ดังนี้[๑]

๑) อนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๙๖ (The Paris Additional Act, ๑๘๙๖)

๒) อนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ณ กรุงเบอร์ลิน เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๐๘ (The Berlin Act, ๑๙๐๘)

๓) การจัดทำพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับปี ค.ศ. ๑๙๐๘ ณ

---

๑. *กรมศิลปากร, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ "กฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์" เอกสารเผยแพร่ลิขสิทธิ์ ชุดกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ ๒/๒๕๒๙ (เอกสารอัดสำเนา จำนวน ๑๑ หน้า) หน้า ๓-๔*

กรุงเบิร์น เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๑๔ (The Berne Additional Protocal, ๑๙๑๔)

๔) อนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ณ กรุงโรม เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๒๘ (The Rome Act, ๑๙๒๘)

๕) อนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ณ กรุงบรัสเซลส์ เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๘ (The Brussels Act, ๑๙๔๘)

๖) อนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ณ กรุงสตอกโฮลม์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๖๗ (The Stockholm Act, ๑๙๖๗)

๗) อนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๗๑ (The Paris Act, ๑๙๗๑) ซึ่งเป็นฉบับล่าสุด

อนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ. ๑๘๘๖ นี้ได้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑) **ส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ** (Substance) ซึ่งเป็นส่วนที่บัญญัติการคุ้มครองงานของประเทศสมาชิก ในระหว่างกัน เช่น งานสร้างสรรค์ อายุแห่งการคุ้มครองสิทธิ เป็นต้น

๒) **ส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารองค์การคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ** (Administrative) ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการบริหารงานขององค์การคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ เช่น สมัชชา คณะกรรมการบริหาร เป็นต้น

๑.๒ อนุสัญญาสากลว่าด้วยลิขสิทธิ์ ค.ศ. ๑๙๕๒

อนุสัญญาสากลว่าด้วยลิขสิทธิ์ ค.ศ. ๑๙๕๒ นี้อยู่ภายใต้การดำเนินงานขององค์การ UNESCO เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม - ๖ กันยายน ค.ศ. ๑๙๕๒ ได้มีการประชุมผู้แทนรัฐบาลนานาประเทศ เพื่อพิจารณาปัญหาว่าด้วยลิขสิทธิ์ที่กรุงเจนีวา ภายใต้ความอุปถัมภ์ขององค์การ UNESCO มีประเทศต่าง ๆ ส่งตัวแทน

ไปร่วมประชุมรวม ๕๐ ประเทศ รวมทั้งไทยด้วย และในที่สุดที่ประชุมได้ตกลงร่างอนุสัญญาสากลว่าด้วยลิขสิทธิ์ขึ้น มีประเทศที่ลงนามเป็นภาคีเริ่มแรก ๔๐ ประเทศ[๑]

อนุสัญญาสากลว่าด้วยลิขสิทธิ์ ค.ศ. ๑๙๕๒ นี้ได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๗๑ (Universal Copyright Convention as Revised at Paris on ๒๔ July ๑๙๗๑) ซึ่งเป็นฉบับล่าสุดในปัจจุบัน อนุสัญญาสากลว่าด้วยลิขสิทธิ์นี้ ประเทศไทยมิได้เป็นภาคีสมาชิกเลย ไม่ว่าฉบับเดิมหรือฉบับปรับปรุงแก้ไขใหม่นี้

๒. การคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ

ประเทศไทยได้สมัครเป็นสมาชิกอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ กับพิธีสารเพิ่มเติม ค.ศ. ๑๙๑๔ เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๔ (ค.ศ. ๑๙๓๑) หลังจากนั้นต่อไปอีก ๑ เดือน คือวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ ก็ได้มีประกาศรับรองประเทศไทย โดยตีพิมพ์อย่างเป็นทางการและหลักฐานลงในหนังสือพิมพ์ LeDroit d' Auteus ฉบับปี ค.ศ. ๑๙๓๑ เดือนกรกฎาคม ในหน้า ๘๕[๒] เมื่อพิจารณาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม

---

๑ สุด สุตรา "*กฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์*" *ดุลพาห เล่มที่ ๙ ปีที่ ๖ (กันยายน ๒๕๐๒)* : ๗๒๙

๒ ธวัช รัตนาภิชาติ การคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม *(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๑) หน้า ๕๒-๕๓*

พ.ศ. ๒๔๗๔ มาตรา ๓๑ บัญญัติว่า "ท่านให้ใช้บทบัญญัติแห่งหมวดนี้ตั้งแต่วันที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ทำ ณ กรุงเบิร์น เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๘๘๖ ซึ่งได้แก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๐๘ และร่างเสร็จสมบูรณ์ด้วยโปโตคอลเพิ่มเติมลงนาม ณ กรุงเบอร์นฯ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๑๔" จึงเห็นได้ว่าอนุสัญญาเบิร์นฯ นี้มีผลใช้บังคับในประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ (ค.ศ. ๑๙๓๑)

การเข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาเบิร์นฯ ของประเทศไทยนี้ได้อาศัยสิทธิตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๕ วรรค ๓ ของอนุสัญญาเบิร์นฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ ทำข้อสงวนไว้ ๖ ข้อ ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

ต่อมาประเทศไทยได้เปลี่ยนการเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาเบิร์นฯเสียใหม่ โดยขอเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงปารีส ค.ศ. ๑๙๗๑ ในส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารองค์การคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ (Administrative) มาตรา ๒๒-๓๘ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ (Substance) ยังคงเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ มาตรา ๑-๒๐ เช่นเดิม

ดังนั้น บทบัญญัติเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยจึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ และข้อสงวน ๖ ข้อของประเทศไทย เพราะประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ (Substance) ดังมีรายละเอียดดังนี้ คือ

๒.๑ อนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ ในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่าง

---

๑. ธวัช รัตนาภิชาติ, เรื่องเดิม, หน้า ๕๒

ประเทศ (Substance) มาตรา ๑-๒๑ มีสาระสำคัญโดยสังเขป ดังนี้คือ

ให้มีการร่วมกันเป็นสหภาพเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์ (มาตรา ๑)

ให้คำนิยามคำว่า "วรรณกรรมและศิลปกรรม" (มาตรา ๒-๓, ๙-๑๑)

เงื่อนไขการได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๔-๖)

อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ (มาตรา ๗, ๘)

สิทธิของผู้สร้างสรรค์ (มาตรา ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔)

การยึดสำเนาอันละเมิดลิขสิทธิ์ (มาตรา ๑๖)

การทำข้อสงวน (มาตรา ๒๐)

๒.๒ ข้อสงวนของประเทศไทย ในการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ นี้ ประเทศไทยได้ข้อสงวนไม่ผูกพันด้วยไว้ ๖ ข้อ[๑] คือ

๑. ไม่ผูกพันในการให้ความคุ้มครองงานศิลปประยุกต์ ตามมาตรา ๒ วรรค ๔ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘

๒. ไม่ผูกพันตามมาตรา ๔ วรรค ๒ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ แต่จะผูกพันตามมาตรา ๒ วรรค ๒ อนุสัญญาเบิร์นฯ ค.ศ. ๑๘๘๖ คือ การได้รับสิทธิเหล่านี้จะขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์แห่งสภาพและแบบแผนที่กำหนดไว้ในกฎหมายของประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดผลงาน และการคุ้มครองในประเทศอื่น ๆ ต้องมีไม่มากกว่าการคุ้มครองที่อนุญาตให้ในประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดผลงานดังกล่าว

๓. ไม่ผูกพันตามมาตรา ๘ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ แต่จะผูกพันตามมาตรา ๕ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ค.ศ. ๑๘๘๖ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยมาตรา ๑ วรรค ๓ ของอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ

---

๑ ธวัช รัตนาภิชาติ, *เรื่องเดิม*, หน้า ๕๙-๖๗

กรุงปารีส ค.ศ. ๑๘๙๖ คือ ผู้ประพันธ์ (ผู้สร้างสรรค์) ของประเทศใดประเทศหนึ่งแห่งสหภาพจะได้รับสิทธิพิเศษในประเทศอื่น ๆ ในการที่จะทำการแปลหรือมอบอำนาจให้ทำการแปลงานของตนได้ ในระหว่างระยะเวลาทั้งหมดที่ตนมีสิทธิเหนือผลงานชิ้นเดิม (ของตน) อย่างไรก็ตามสิทธิพิเศษในการแปลจะหมดลงถ้าผู้ประพันธ์จะไม่ใช้ประโยชน์จากสิทธิพิเศษดังกล่าวในระหว่างระยะเวลา ๑๐ ปี นับแต่วันที่มีการพิมพ์โฆษณาผลงานชิ้นเดิมเป็นครั้งแรก โดยพิมพ์โฆษณาหรือจัดให้มีการพิมพ์โฆษณาคำแปลเป็นภาษา ซึ่งต้องการเรียกร้องขอความคุ้มครองในประเทศใดประเทศหนึ่งแห่งสหภาพ

๔. ไม่ผูกพันตามมาตรา ๙ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ แต่จะผูกพันตามมาตรา ๑ วรรค ๔ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ค.ศ. ๑๘๘๖ .ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยมาตรา ๑ วรรค ๔ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯฉบับแก้ไข ณ กรุงปารีส ค.ศ. ๑๘๙๖ คือ เรื่องยาวหลายตอนจบ รวมทั้งนิทานซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ หรือวารสารของประเทศใดประเทศหนึ่งแห่งสหภาพ อาจจะไม่ได้ผลิตซ้ำอีกในรูปของผลงานชิ้นเดิมหรือแปลแล้วในประเทศอื่น ๆ โดยมิได้รับอนุมัติจากผู้ประพันธ์ หรือผู้แทนที่ถูกต้องตามกฎหมายของผู้ประพันธ์

๕. ไม่ผูกพันตามมาตรา ๑๑ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ แต่จะผูกพันตามมาตรา ๙ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ค.ศ. ๑๘๘๖ และข้อ ๒ ของ Final Protocal ท้ายอนุสัญญาเบิร์นฯ ค.ศ.๑๘๘๖ คือการคุ้มครองนาฏกรรม และดนตรี ไม่ว่าจะโฆษณาแล้วหรือยังไม่ได้โฆษณาต่อสาธารณชนก็ตาม จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย คือ หากผู้ประพันธ์บอกไว้ในผลงานว่าห้ามนำไปแปล หรือทำซ้ำ ผู้แปลหรือผู้ทำซ้ำจะต้องได้รับมอบอำนาจ จึงจะแปลหรือทำซ้ำได้ ทั้งนี้ให้รวมถึงการคิดท่าระบำปลายเท้าด้วย

๖. ไม่ผูกพันตามมาตรา ๑๘ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ แต่จะผูกพันตามมาตรา ๑๔ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ค.ศ. ๑๘๘๖

ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยมาตรา ๒ วรรค ๒ ของอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงปารีส ค.ศ. ๑๘๙๖ คือ การใช้อนุสัญญาเบิร์นแก่ผลงานที่ยังมิได้ตกเป็นสมบัติสาธารณะภายในประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิด ให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดในอนุสัญญานี้หรือบทบัญญัติเพิ่มเติม ถ้าไม่มีเงื่อนไขดังกล่าวก็ให้เป็นไปตามที่กฎหมายแต่ละประเทศกำหนด

๓. ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศในไทย

กฎหมายลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศในไทย เริ่มมีมาตั้งแต่วันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ ซึ่งเป็นวันที่อนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ มีผลบังคับต่อประเทศไทย

๓.๑ ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ พระราชบัญญัตินี้ ได้บัญญัติไว้ในหมวด ๒ เรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ ตั้งแต่มาตรา ๒๘ ถึงมาตรา ๓๑ ดังมีสาระโดยสังเขป คือ

๓.๑.๑ การคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ นี้จะต้องเป็นงานสร้างสรรค์ภายใต้เงื่อนไข ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๘ ว่า "ภายในบังคับแห่งเงื่อนไขต่อไปนี้ ท่านว่าบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ ใช้บังคับถึงวรรณกรรมหรือศิลปกรรมที่ได้โฆษณาในต่างประเทศเป็นครั้งแรกในพระราชอาณาจักร และใช้บังคับถึงวรรณกรรมและศิลปกรรม ซึ่งผู้ประพันธ์ในขณะที่ทำวรรณกรรมและศิลปกรรมนั้นเป็นคนในบังคับหรือพลเมืองหรือมีถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ ซึ่งเป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตลิขสิทธิ์ เหมือนกับผู้ประพันธ์เป็นคนในบังคับหรือพลเมืองหรือมีถิ่นที่อยู่ในกรุงสยาม แต่ถ้าอายุแห่งการคุ้มครองในประเทศที่เกิดวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้น กำหนดไว้ต่ำกว่าที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ไซร้ ท่านว่า

อายุแห่งความคุ้มครองในพระราชอาณาจักร ต้องไม่เกินกว่ากำหนดอายุแห่งความคุ้มครองในประเทศที่เกิดนั้น"

ตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๘ นี้ สามารถแยกพิจารณาได้ ๒ ประการ คือ

ก. เงื่อนไขการได้รับการคุ้มครอง

๑. วรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้น[๑] ได้โฆษณาในประเทศซึ่งเป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตลิขสิทธิ์ ให้ถือเหมือนว่าได้โฆษณาเป็นครั้งแรกในราชอาณาจักรแล้ว ทั้งนี้เทียบเคียงได้กับมาตรา ๕ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘[๒]

๒. วรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้น ผู้ประพันธ์[๓] เป็นคนในบังคับหรือพลเมือง หรือมีถิ่นที่อยู่ในประเทศซึ่งเป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตลิขสิทธิ์ให้ถือเหมือนกับผู้ประพันธ์เป็นคนในบังคับหรือพลเมือง หรือมีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้เทียบเคียงได้กับมาตรา ๔ วรรค ๑ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘[๔]

---

๑ *ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ มิได้มีการแยกประเภทของงานเหมือนพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ แต่ใช้รวมกันไปว่า "วรรณกรรมหรือศิลปกรรม"*

๒ *Article ๕ "Authors being subjects or citizens of the countries of the Union who first publish their works in one of those countries, shall enjoy in that country the same rithts as native authors, and in the other countries of the Union the rights granted by the present Convention"*

๓ *หมายถึง "ผู้สร้างสรรค์" ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑*

๔ *Article ๔ "Authors who are subjects or citizens of the Countries of the Union shall enjoy in countries other than the country of origin of the work, for their works, whether unpublished or first published in a country of the Union, the right which the respective law do now or may here after grant to natives as well as the rights specially granted by the present Convention..."*

ข. อายุแห่งความคุ้มครอง[๑] ในประเทศที่เกิดวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนี้หากกำหนดไว้ต่ำกว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ ต้องใช้อายุแห่งความคุ้มครองของประเทศที่เกิดเพราะอายุแห่งความคุ้มครองต้องไม่เกินกว่ากำหนดอายุแห่งความคุ้มครองในประเทศที่เกิด ทั้งนี้เทียบเคียงได้กับข้อสงวนข้อที่ ๒ ของไทยซึ่งจะผูกพันตามมาตรา ๒ วรรค ๒ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ค.ศ. ๑๘๘๖ แทน[๒]

๓.๑.๒ การคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ จะต้องเป็นไปตามวิธีการและเงื่อนไขตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๔ ซึ่งบัญญัติไว้ว่า "การรับประโยชน์แห่งสิทธิตามมาตรานี้ท่านว่าต้องอยู่ในบังคับแห่งวิธีการและเงื่อนไขดังต่อไปนี้

ก. เมื่อได้ปฏิบัติครบถ้วนตามเงื่อนไขและวิธีการ ซึ่งกฎหมายของประเทศที่เกิดแห่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้นได้กำหนดไว้

ข. ถ้าเป็นวรรณกรรมหรือนาฏกรรม เมื่อล่วงกำหนดสิบปี นับแต่วันสุดท้ายแห่งปีซึ่งโฆษณาไปแล้ว สิทธิที่จะห้ามมิให้ทำขึ้น ทำซ้ำ เล่นแสดงในที่สาธารณะหรือโฆษณาซึ่งคำแปล จะทรงไว้ได้ต่อเมื่อเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ให้อำนาจผู้อื่นแปลวรรณกรรม หรือ นาฏกียกรรมนั้นในภาษาซึ่งต้องการจะป้องกันมิให้ผู้อื่นแปลและได้โฆษณาคำแปลนั้นแล้วภายในพระราชอาณาจักรก่อนล่วงพ้นกำหนดเวลาที่กล่าวข้างต้น

ตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๙ นี้ สามารถแยกพิจารณาได้ ๒ ประการ คือ

---

๑ *ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ใช้คำว่า "อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์"*

๒ *Article ๒ paragraph ๒ "The enjoyment of these rights shall be subject to the accomplishment of the conditions and formalities prescrided by law in the country of origin of the work, and must not exceed in the other countries the form of protection granted in the said country of origin"*

ก. การให้ความคุ้มครองแก่ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔ นี้จะต้องได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขและวิธีการตามกฎหมายของประเทศที่เกิดได้กำหนดไว้ เช่นหากประเทศที่เกิดบัญญัติให้ต้องมีการเขียน "สงวนลิขสิทธิ์" ในสำเนางาน การที่จะได้รับความคุ้มครองในราชอาณาจักรจะต้องได้ปฏิบัติตามนั้นเช่นกัน ทั้งนี้พอที่จะเทียบเคียงได้กับข้อสงวนข้อที่ ๒ ของไทยซึ่งจะผูกพันตามมาตรา ๒ วรรค ๒ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ค.ศ. ๑๙๘๖ แทน

ข. ในกรณีที่เป็นวรรณกรรมหรือนาฏกียกรรม หากได้โฆษณาผ่านไปเป็นเวลา ๑๐ ปีแล้ว สิทธิที่จะห้ามทำขึ้น ทำซ้ำ เล่นแสดงในที่สาธารณะ หรือโฆษณาคำแปล จะมีได้ก็ต่อเมื่อเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ให้อำนาจผู้อื่นแปลในภาษาที่ต้องการป้องกันการแปลและได้โฆษณาคำแปลนั้นในราชอาณาจักรก่อนกำหนดเวลาดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้เทียบเคียงได้กับข้อสงวนข้อที่ ๓ ของไทยซึ่งจะผูกพันตามมาตรา ๕ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ค.ศ. ๑๙๘๖ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยมาตรา ๑ วรรค ๓ ของอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงปารีส ค.ศ. ๑๙๙๖[๒]

๓.๑.๓ ประเทศที่จะถือเป็นประเทศที่เกิดแห่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้น มาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔ ได้บัญญัติไว้ว่า "ประเทศที่เกิดแห่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้น กำหนดดังนี้

---

๑ *ดังที่ได้อ้างไปแล้ว*

๒ *Article 5 paragraph 1 "Authors who are subjects or citizens of the countries of the Union, or their lawful representatives shall enjoy in the other countries the exclusive right of making or authorizing the translation of their works during the entire term of their right over the original work. Nevertheless, the exclusive right of translation shall cease to exist of the author shall not have availed himself of it, during a term of ten years from the date of the first publication of the original work, by publishing or causing to be published, in one of the countries of the Union, a translation in the language for which protection is to be claimed"*

ถ้าเป็นวรรณกรรมหรือศิลปกรรมที่ไม่ได้โฆษณา ประเทศที่เกิด คือประเทศของผู้ประพันธ์

ถ้าได้โฆษณาแล้ว ประเทศที่เกิด คือ ประเทศที่ได้โฆษณาเป็นครั้งแรก

ถ้าได้โฆษณาพร้อมกันในหลายประเทศ ซึ่งเป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตลิขสิทธิ์ ประเทศที่เกิด คือ ประเทศซึ่งกฎหมายบัญญัติอายุแห่งความคุ้มครองสั้นที่สุด

ถ้าได้โฆษณาพร้อมกันในประเทศซึ่งมิได้เป็นสมาชิก และในประเทศซึ่งเป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตลิขสิทธิ์ ประเทศที่เกิด คือ ประเทศซึ่งเป็นสมาชิก"

ทั้งนี้พอเทียบเคียงได้กับมาตรา ๔ วรรค ๓ แห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ.๑๙๐๘ [๑]

๓.๑.๔ สำหรับบทบัญญัติมาตรา ๓๑ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔ นั้น เป็นบทบัญญัติกำหนดการเริ่มใช้หมวด ๒ เรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ ดังได้บัญญัติไว้ว่า "ท่านให้ใช้บทบัญญัติแห่งหมวดนี้ตั้งแต่วันที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ทำ ณ กรุงเบอร์น เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๘๘๖ ซึ่งได้แก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๑๙๐๘ และสำเร็จสมบูรณ์ด้วยโปรโตคลเพิ่มเติม ลงนาม ณ กรุงเบอร์ลิน เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๒๔" ซึ่งเรื่องนี้อนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ.๑๙๐๘ มีผลผูกพันประเทศไทยในวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๗๔ (ค.ศ.๑๘๗๑)

---

๑ *Aritcle 4 paragraph 3 "The country of origin of the work shall be considered to be : in the case of unpublished work, the country to which the author belongs ; and in the case of works published simultaneously in several countries of the Union, the country the laws of which grant the shortest term of protection. In the case of works published simultaneously in a country out side the Union and in a country of the Union, the latter country shall be considered exclusively as the country of origin.*

๓.๒ ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ นี้ก็ได้บัญญัติเรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศไว้เช่นกัน โดยบัญญัติไว้ในหมวด ๖ เรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ ซึ่งมาตรา ๔๒ บัญญัติไว้ว่า "งานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย และกฎหมายของประเทศนั้นได้ให้ความคุ้มครองเช่นเดียวกันแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ของภาคีอื่น ๆ แห่งอนุสัญญาดังกล่าวหรืองานอันมีลิขสิทธิ์ขององค์การระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย ย่อมได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา"

ตามบทบัญญัติมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ นี้ แยกพิจารณาได้เป็นสองกรณีคือ

๓.๒.๑ งานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ.๑๘๘๖ ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย และกฎหมายของประเทศนั้นได้ให้ความคุ้มครองเช่นเดียวกันแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ของภาคีอื่น ๆ รวมทั้งคนไทยด้วย ซึ่งเป็นหลักการต่างตอบแทน (Reciprocity) นั่นเอง [๑]

ทั้งนี้ เนื่องจากอนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ.๑๘๘๖ นี้ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมใหม่หลายครั้ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การเข้าภาคยานุวัติของประเทศต่าง ๆ จึงมีแตกต่างกัน เช่น บางประเทศภาคยานุวัติฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ.๑๙๐๘ บางประเทศภาคยานุวัติ ฉบับแก้ไข ณ กรุงปารีส ค.ศ.๑๙๗๑ ในแต่ละประเทศจึงให้ความคุ้มครองแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศตามความผูกพันที่ตนมีอยู่ในลักษณะต่างตอบแทนกัน โดยใน

---

๑ กรมศิลปากร, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ "ประวัติกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์" เอกสารเผยแพร่ลิขสิทธิ์ ชุดกฎหมายลิขสิทธิ์ ที่ ๒/๒๕๒๕ หน้า ๑๐

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมาชิกสหภาพตามอนุสัญญาฉบับหลัง ๆ นี้ จะใช้แทนอนุสัญญาเบิร์นฯ ค.ศ. ๑๘๘๖ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมต่อ ๆ มา และอนุสัญญาฉบับต่าง ๆ (ก่อนที่ภาคยานุวัติ) ยังคงใช้ต่อไปต่อประเทศสมาชิกสหภาพที่มิได้ให้สัตยาบันหรือภาคยานุวัติอนุสัญญาฉบับใหม่• เช่น ประเทศไทยภาคยานุวัติอนุสัญญาเบิร์นฯฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ ในความสัมพันธ์กับประเทศอังกฤษซึ่งภาคยานุวัติอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงปารีส ก็คงเป็นไปตามอนุสัญญาเบิร์นฯฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ เป็นต้น

สิ่งเบื้องต้นที่มาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ ได้กำหนดไว้ คือ

๑. จะต้องเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของประเทศนั้น

๒. ประเทศดังกล่าวนั้นจะต้องเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่ไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย ซึ่งปัจจุบันก็มีเฉพาะอนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ.๑๘๘๖

๓. ตามกฎหมายของประเทศนั้น ได้ให้ความคุ้มครองแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ของภาคีอื่น ๆ

๓.๒.๒ งานอันมีลิขสิทธิ์ขององค์การระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกอยู่ด้วย เช่น องค์การ UNESCO องค์การสหประชาชาติ เป็นต้น

ทั้ง ๒ กรณีดังกล่าวนี้ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ ได้บัญญัติ

---

๑ *Article 32 "(1) This Act shall, as regards relations between the countries of the Union, and to the extent that it applies, replace the Berne Convention of September 9, 1886, and the subsequent Acts of revision. The Acts previously in force shall continue to be applicable, in their entirety or to the extent that this Act does not replace them by virtue of the preceding sentence, in relations with countries of the countries of the Union which do not retify or accede to this Act."*

ซึ่งตามอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับอื่น ๆ ก็บัญญัติในทำนองเดียวกัน

ให้งานสร้างสรรค์อันมีลิขสิทธิ์ดังกล่าวนี้ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ หากมีการละเมิดลิขสิทธิ์ของงานใดงานหนึ่งใน ๒ กรณีแล้วก็ย่อมสามารถบังคับได้ตามกฎหมาย แต่บทบัญญัติมาตรา ๔๒ ยังได้บัญญัติต่อไปอีกว่า **"ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา"** ซึ่งเรื่องนี้ก่อนที่จะมีการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศตามความในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ ได้มีการถกเถียงกันว่า การที่พระราชกฤษฎีกาดังกล่าวยังมิได้ตราใช้เป็นกฎหมายผลของการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศในระหว่างนั้น จะมีผลเป็นประการใด โดยมีนักกฎหมายให้ความเห็นเป็น ๒ ฝ่าย [๑] กล่าวคือ

ก. ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า เมื่อยังไม่มีพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขอย่างใดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ของประเทศอื่น งานอันมีลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ กฎหมายไทยจึงยังไม่คุ้มครอง

ข. อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า พันธกรณีตามกฎหมายระหว่างประเทศในขณะนั้นมีผลใช้บังคับผูกพันรัฐที่จะต้องให้ความคุ้มครองแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศแล้ว แต่ว่าการให้ความคุ้มครองนั้นจะมีแค่ไหนเพียงใด ย่อมเป็นไปตามเงื่อนไขที่พระราชกฤษฎีกาจะกำหนดขึ้น เมื่อยังไม่มีพระราชกฤษฎีกาออกมา การให้ความคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศยังคงมีอยู่ แต่ไม่มีข้อจำกัดโดยให้เหตุผลว่า

๑. ปัญหาของเรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศนั้น แม้ยังไม่มีพระราชกฤษฎีกาตามมาตรา ๔๒ ก็น่าจะถือว่ามีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายแล้ว เพราะพระราชกฤษฎีกานี้มิได้ถือเป็นส่วนสาระสำคัญของเรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศอันจะขาดเสียมิได้และในหลักการต่าง ๆ ก็ย่อมเป็นไปตามเนื้อหาในพระราชบัญญัติ

---

๑ กรมศิลปากร, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, "การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์" เอกสารเผยแพร่ลิขสิทธิ์ชุดกฎหมายลิขสิทธิ์ ที่ ๒/๒๕๒๕ (เอกสารอัดสำเนา จำนวน ๑๒ หน้า) หน้า ๑๐

ลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ อยู่แล้ว เพียงแต่รายละเอียดตลอดจนข้อยกเว้นหรือข้อจำกัดบางอย่างจำต้องกำหนดในพระราชกฤษฎีกาเท่านั้น เช่น การกำหนดจำกัดสิทธิห้ามในการแปลไม่ได้เมื่อพ้น ๑๐ ปีไปแล้ว เป็นต้น และบทบัญญัติในมาตรา ๔๒ ก็ได้รับรองให้เรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ อยู่แล้ว หากพิจารณาหลักการตีความกฎหมายแล้วควรที่จะตีความกฎหมายไปในทางให้กฎหมายมีผลบังคับใช้ ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่า "กฎหมายได้ใช้บังคับแล้วแต่ไม่สมบูรณ์แลในส่วนที่ไม่สมบูรณ์ไม่เป็นเหตุ ทำให้ใช้บังคับมิได้" ดังนั้นย่อมสามารถบังคับใช้กฎหมายนั้นได้กล่าวคือหากมีการพิจารณาแล้ว ศาลสามารถใช้บทบัญญัติของกฎหมายบังคับกับปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ได้โดยมิต้องอาศัยส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์

๒. เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติ มาตรา ๕๐ ซึ่งเป็นบทเฉพาะกาลของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ บัญญัติว่า "งานอันมีลิขสิทธิ์อยู่แล้วตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔ ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับให้ได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้" ย่อมตีความได้ว่าในเรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศซึ่งได้รับการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔ (ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๘ ถึง มาตรา ๓๑) นั้นยังคงได้รับการคุ้มครองต่อไปตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ ถึงแม้จะยังไม่มีพระราชกฤษฎีกาออกมาก็ตาม ทั้งนี้เพราะไม่มีเหตุผลอันใดที่จะให้เรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศซึ่งได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเก่าอยู่แล้ว ต้องมีอันสิ้นสุดเมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายใหม่ทั้ง ๆ ที่ในกฎหมายลิขสิทธิ์ฉบับใหม่นี้เองก็ได้บัญญัติรับรองให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ดังกล่าวนี้ต่อไป ดังปรากฏในมาตรา ๕๐ แล้ว

๓. เมื่อพิจารณาเทียบเคียงกับพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔ แล้ว จะเห็นว่าการที่ยังไม่มีพระราชกฤษฎีกา ตาม

มาตรา ๔๒ นั้น ดูเสมือนว่าประเทศไทยได้ให้ความคุ้มครองแก่ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศมากกว่าการมีพระราชกฤษฎีกาเสียอีก ทั้งนี้เพราะว่าพระราชกฤษฎีกาตามมาตรา ๔๒ ที่จะออกมานั้นจะเป็นข้อจำกัดในการให้ความคุ้มครองแก่ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศลงตามที่ประเทศไทยได้ให้ข้อสงวนไว้โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิในการแปล จึงเห็นได้ว่าการที่จะมีพระราชกฤษฎีกาออกมาน่าจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยมากกว่า

สำหรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันนี้ ยังไม่ทันที่ศาลฎีกาจะมีคำพิพากษาเป็นบรรทัดฐานก็ได้มีการตราพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ.๒๕๒๖ ขึ้น ซึ่งมีผลใช้บังคับแล้วตั้งแต่วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖ ดังนั้นต่อไปนี้การตีความกรณีดังกล่าวในมาตรา ๔๒ ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ จึงเป็นอันยุติ

พระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๒๖ บัญญัติไว้ ๖ มาตรา ซึ่งหากพิจารณาในรายละเอียดแล้วจะเห็นว่าคล้ายคลึงกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศที่ได้บัญญัติไว้ในหมวด ๒ ของพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔ เป็นอย่างมาก กล่าวคือ

๑. งานอันมีลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ภายใต้เงื่อนไขที่ได้บัญญัติในมาตรา ๔ คือ

(๑) ในกรณีที่งานนั้นยังไม่ได้โฆษณา ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติหรือเป็นคนในบังคับของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา หรือมีถิ่นที่อยู่ในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา ทั้งนี้ตลอดระยะเวลาหรือเป็นส่วนใหญ่ในการสร้างสรรค์งานนั้น

ในกรณีที่ได้โฆษณาแล้ว การโฆษณาต้องกระทำเป็นครั้งแรกในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา

(๒) งานนั้นจะต้องเป็นงานที่เป็นไปตามเงื่อนไขและวิธีการในกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ของประเทศที่เกิดแห่งงานนั้นกำหนดไว้ด้วย

จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติในมาตรา ๔ นี้ เมื่อพิจารณาเทียบเคียงแล้วมีความคล้ายคลึงกับบทบัญญัติ ในมาตรา ๒๘ และมาตรา ๒๙ (ก) ของพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔

๒. เรื่องอายุแห่งความคุ้มครองนั้นมาตรา ๕ บัญญัติให้มีอายุแห่งการคุ้มครองตามที่กฎหมายของประเทศที่เกิดแห่งงานนั้นกำหนดไว้ แต่ทั้งนี้จะต้องไม่เกินกว่าอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ ซึ่งเมื่อพิจารณาเทียบเคียงแล้วมีความคล้ายคลึงกับบทบัญญัติในตอนท้ายของมาตรา ๒๘ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔

๓. เรื่องลิขสิทธิ์ในการแปลนั้นมาตรา ๕ วรรค ๒ บัญญัติว่า "ในกรณีที่เป็นวรรณกรรมหรือนาฏกรรม ถ้าเจ้าของลิขสิทธิ์ มิได้จัดให้มีหรืออนุญาตให้ผู้ใดจัดทำคำแปลเป็นภาษาไทยและโฆษณาคำแปลนั้นในราชอาณาจักรภายใน ๑๐ ปีนับแต่วันสิ้นปีปฏิทินของปีที่ได้มีการโฆษณาวรรณกรรมหรือนาฏกรรมดังกล่าวเป็นครั้งแรก ให้ถือว่าสิทธิที่จะห้ามมิให้ทำซ้ำหรือดัดแปลงหรือโฆษณาซึ่งคำแปลในราชอาณาจักรเป็นอันสิ้นสุดลง" ซึ่งเมื่อพิจารณาเทียบเคียงแล้วมีความคล้ายคลึงกับบทบัญญัติในมาตรา ๒๙ (ข) ของพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔

๔. ประเทศที่จะถือเป็น "ประเทศที่เกิดแห่งงาน" นั้นมาตรา ๓ บัญญัติว่าได้แก่

(๑) ประเทศที่ผู้สร้างสรรค์มีสัญชาติหรือเป็นคนในบังคับ หรือมีถิ่นที่อยู่ ทั้งนี้ตลอดระยะเวลาหรือเป็นส่วนใหญ่ในการสร้างสรรค์งานนั้น ถ้างานนั้นเป็นงานที่ยังไม่โฆษณา

(๒) ประเทศที่ได้โฆษณางานนั้นเป็นครั้งแรก ถ้างานนั้นเป็นงาน

ที่ได้โฆษณาแล้ว

(๓) ประเทศที่กฎหมายบัญญัติอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ไว้สั้นที่สุด ถ้างานนั้นเป็นงานที่ได้โฆษณาพร้อมกันในหลายประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาหรือ

(๔) ประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา ถ้างานนั้นเป็นงานที่ได้โฆษณาพร้อมกันในประเทศที่ไม่ได้เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา และในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา

ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อพิจารณาเทียบเคียงแล้วมีสาระสำคัญคล้ายคลึงกับบทบัญญัติในมาตรา ๓๐ ของพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔

๔. สภาพบังคับตามมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑

ตามหลักของกฎหมายระหว่างประเทศถือว่า สนธิสัญญาระหว่างประเทศจะมีผลผูกพันประเทศภาคีสมาชิกที่ให้สัตยาบันอยู่ ๒ หลักการ คือ

๑. หลัก Dualistic Doctrine ซึ่งถือว่าสนธิสัญญาระหว่างประเทศจะไม่มีผลบังคับเป็นกฎหมายภายในโดยอัตโนมัติ แต่จะมีผลเป็นกฎหมายภายในต่อเมื่อมีการออกกฎหมายภายในบังคับ ตามที่ทำไว้ในสนธิสัญญา

๒. หลัก Monistic Doctrine ถือว่า สนธิสัญญาระหว่างประเทศจะมีผลเป็นกฎหมายภายในโดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องออกเป็นกฎหมายภายใน

---

๑ ธานินทร์ กรัยวิเชียร การตีความกฎหมาย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมุข, ๒๕๒๓) หน้า ๖๐๗

สำหรับกรณีของประเทศไทยหากพิจารณาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๒๑ มาตรา ๑๖๒ ซึ่งบัญญัติว่า "พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพสัญญาสงบศึก และสัญญาอื่นกับนานาประเทศ หรือกับองค์การระหว่างประเทศ

หนังสือสัญญาใดมีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือ เขตอธิปไตยแห่งชาติหรือจะต้องออกพระราชบัญญัติ เพื่อให้การเป็นไปตามสัญญาต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา"

เมื่อพิจารณาตามพระราชบัญญัติในรัฐธรรมนูญดังกล่าวแล้วจะเห็นได้ว่าประเทศไทยใช้หลัก Dualistic Doctrine

หากพิจารณาตามอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ ถือเป็นสนธิสัญญาประเภทหนึ่งที่จำต้องออกพระราชบัญญัติ (กฎหมายภายใน) เพื่อให้การเป็นไปตามสนธิสัญญาดังได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๒ วรรค ๓ แห่งอนุสัญญาดังกล่าว [๑] ดังนั้นประเทศไทยจึงต้องมีความผูกพันที่จะต้องมีกฎหมายภายในบังคับตามอนุสัญญาเบิร์นฯดังกล่าว เมื่อมีกฎหมายภายในบัญญัติทับอนุสัญญาระหว่างประเทศแล้ว ในกรณีของศาลยุติธรรมภายในก็จำต้องใช้กฎหมายภายในบังคับโดยไม่ใช้สนธิสัญญานั้น ประกอบกับประเทศไทยใช้หลัก Dualistic Doctrine ที่ถือว่าอนุสัญญาระหว่างประเทศไม่มีผลบังคับเป็นกฎหมายภายในโดยอัตโนมัติ จึงทำให้แสดงออกชัดว่า กฎหมายภายในมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อประเทศไทยได้ภาคยานุวัติอนุสัญญาเบิร์นฯ ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ.๑๙๐๘ ก็ได้มีพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔

---

๑ *Article 2 paragraph 3 "The contracting countries shall be bound to make provision for the protection of the above-mentioned works"*

รองรับ [๒] ทั้งนี้หลักเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔ ทั้งฉบับไม่ว่าจะเป็นลิขสิทธิ์ในประเทศหรือลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ ก็ได้บัญญัติให้สอดคล้องกับอนุสัญญาเบิร์นฯฉบับที่ประเทศไทยมีพันธกรณีอยู่ด้วย และข้อสงวนที่ประเทศไทยได้ทำไว้

เมื่อพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ ได้ประกาศใช้ และได้ยกเลิกพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔ ก็ได้บัญญัติให้สอดคล้องกับอนุสัญญาเบิร์นฯฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. ๑๙๐๘ และข้อสงวนของประเทศไทย ซึ่งถือเป็นพันธกรณีที่ประเทศไทยผูกพันอยู่ อาทิเช่น อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ โดยเฉพาะมาตรา ๖ เป็นต้น นอกจากนี้ในเรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ มาตรา ๔๒ ก็ได้บัญญัติรับรองอนุสัญญาเบิร์นฯไว้แล้ว การที่มีกฎหมายภายในบัญญัติรับรองอนุสัญญาระหว่างประเทศเช่นนี้แล้วในส่วนที่เกี่ยวกับศาลก็จะต้องบังคับตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ ไม่ว่าจะเป็นการใช้กฎหมายหรือการตีความกฎหมาย จะไม่นำอนุสัญญาเบิร์นฯ มาใช้แต่ประการใด

---

๒ *ข้อเท็จจริงปรากฏว่าได้มีการออกกฎหมายภายในก่อนการภาคยานุวัติอนุสัญญาเบิร์นฯ (โปรดสังเกตได้จากมาตรา ๓๑ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔)*

บรรณานุกรม

ไชยยศ เหมะรัชตะ "กฎหมายคุ้มครองลิขสิทธิ์" วารสารห้องสมุด ๕ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๒๔) : ๕๒-๖๖

_____ "ปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์ในการแปลหนังสือหรือตำราต่างประเทศ" วารสารกฎหมาย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๓ (มกราคม-เมษายน ๒๕๒๐) ๘๔-๙๙

ธวัช รัตนาภิชาติ **การคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม** : กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๑๑.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร **การตีความกฎหมาย** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๓.

ศิลปากร, กรม, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ เอกสารเผยแพร่ลิขสิทธิ์ ชุดกฎหมายลิขสิทธิ์ ที่ ๒/๒๕๒๔, ๔/๒๕๒๔, ๒/๒๕๒๕ และ ๓/๒๕๒๕ : (เอกสารอัดสำเนา)

สุรัตน์ นุ่มนนท์ "ลิขสิทธิ์" วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๓ (เมษายน ๒๕๑๕)

สุด สุตรา "กฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์" ดุลพาห ๖ (กันยายน ๒๕๐๒) : ๗๒๐-๗๓๒

เสถียร ลายลักษณ์ **ประชุมกฎหมายประจำศก** เล่ม ๑๓ ก.ม. รศ.๑๑๐-๑๑๑ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดลิเมล์, ๒๕๗๘.

WIPO Member States as on January 1,1982 Geneva : WIPO Publication, 1982.

WIPO WIPO General Information Geneva : WIPO Publication. 1978.

WIPO WIPO Glossary of THE TERMS OF THE LAW OF COPYRIGHT AND NEIGHBORING RIGHT GENEVA : WIPO PUBLICATION, 1980.

ลิขสิทธิ์การแปล*

ไชยยศ เหมะรัชตะ

ปัญหาลิขสิทธิ์ในประเทศไทยมีมานานแล้ว แต่ก็เงียบหายไปบ้างเป็นครั้งคราว อย่างเรื่องการแปลซึ่งเคยตื่นตัวกันมาพักหนึ่งเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๑๙ เพราะขณะนั้นไทยกำลังเข้าสู่ระบบการขึ้นสู่ตำแหน่งทางวิชาการด้วยการเขียนตำราและงานแปล ในมหาวิทยาลัยก็ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาลิขสิทธิ์ซ้ำซ้อน จนต้องมาฟ้องร้องกันภายหลัง จากนั้นก็เงียบหายไปในเรื่องเกี่ยวกับการแปล ส่วนตลาดการแปลนวนิยายเพิ่งเติบโต และมีปัญหาลิขสิทธิ์มากขึ้นในระยะไม่กี่ปีนี้ก่ปีนี้

ในการจัดสัมมนาหลายครั้งมีการพูดกันมากว่า ลิขสิทธิ์ในสหรัฐอเมริกามีผลบังคับใช้ในประเทศไทยหรือไม่...ลิขสิทธิ์วิดิโอของฮ่องกงมีผลบังคับใช้ในประเทศไทยหรือไม่...เรื่องเหล่านี้ก่อให้เกิดคดีไปสู่ศาลมากมาย แต่ในที่สุดก็มักจะไปไม่ถึงศาลสูง เพราะมีการตกลงประนีประนอมยอมความกันเสียก่อน เลยยังหาบรรทัดฐานไม่ได้

ครูบาอาจารย์และนักแปลหลายคนอยากแปลงานของต่างประเทศ ทั้งในรูปของงานวิชาการและนวนิยาย บุคคลเหล่านี้มักแสดงความรู้สึกว่า ถ้าเคารพหลักลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ ผู้แปลก็ต้องเสียเงิน ถ้าไม่เคารพหลักลิขสิทธิ์ก็กระดากใจเรียกได้ว่า ถ้าจะเสียค่าลิขสิทธิ์ก็อยากเสียน้อยที่สุด

ประเทศไทยผูกพันแค่ไหนกับสนธิสัญญาหรืออนุสัญญา ไม่ว่าจะเป็น treaty หรือ convention ไหน ผู้แปลก็คงอยากจะเคารพเฉพาะสนธิสัญญา หรืออนุสัญญาที่มีผลตามกฎหมายในประเทศไทยเท่านั้น เรื่องปัญหาลิขสิทธิ์นี้ผู้แปลจะต้อง

---

* *ถอดจากเทปการอภิปรายในการสัมมนาเรื่องสภาพการแปลปัจจุบันในประเทศไทยและแนวทางในอนาคต ณ ห้องประชุมเอ.ยู.เอ. เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๒๙*

เคารพในสิทธิของผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของบุคคลที่ได้ใช้ความรู้ ความสามารถ และความชำนาญ สร้างผลงานขึ้นซึ่งเท่ากับส่งเสริมและให้กำลังใจผู้สร้างงานที่เป็น original หรืองานแรกเริ่ม

ประเทศไทยมีกฎหมายลิขสิทธิ์มานานกว่า ๙๐ ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๔ เรียกว่า **"พระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ"** ซึ่งต่อมาได้มีการแก้ไขใน พ.ศ.๒๔๗๕ กฎหมายฉบับสำคัญที่ใช้อยู่นาน คือ ฉบับที่ ๓ **"พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ.๒๔๗๔"** ใช้อยู่นานถึง ๔๗ ปี ทั้งนี้เป็นผลจากการที่ไทยเข้าเป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญาเบิร์นฯ (Berne Convention) กฎหมายลิขสิทธิ์ฉบับปัจจุบันเป็นฉบับที่ ๔ **"พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑"** กฎหมายฉบับนี้ได้ออกพระราชกฤษฎีกาออกมารับรอง ในส่วนของลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศใน พ.ศ.๒๕๒๖ เรียกว่า **"พระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ"** กำหนดคุ้มครองลิขสิทธิ์อยู่ ๕ ประเภท

ประเภทที่ ๑ การสร้างสรรค์งานขึ้น หมายถึงผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานแรกเริ่มนั่นเอง

ประเภทที่ ๒ การเอางานซึ่งมีลิขสิทธิ์อยู่แล้วมาดัดแปลง โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ที่แท้จริง

ประเภทที่ ๓ การเอางานที่มีลิขสิทธิ์อยู่แล้วมารวบรวม หรือประกอบเข้าด้วยกัน

ประเภทที่ ๔ การได้มาโดยผลแห่งนิติกรรม เกิดจากความตกลงระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายลิขสิทธิ์

ประเภทที่ ๕ การได้มาโดยผลของกฎหมาย เช่น ได้รับมรดก ผู้ประพันธ์หรือผู้สร้างสรรค์งานตาย ทายาทก็ได้รับมรดกลิขสิทธิ์

ผู้ที่เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ประเภทใดประเภทหนึ่งใน ๕ ประเภท มีสิทธิในการทำซ้ำ

ดัดแปลง นำออกโฆษณา แล้วให้ประโยชน์ หาประโยชน์อันเกิดจากการใช้ลิขสิทธิ์ หรือให้ผู้อื่นได้รับอนุญาตให้ใช้ลิขสิทธิ์นั้น ถ้าเป็นเรื่องวรรณกรรมอายุความคุ้มครองมีอยู่ตลอดชีวิตของผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประพันธ์ และอีก ๕๐ ปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประพันธ์ถึงแก่ความตาย สำหรับหนังสือบางเล่มที่เขียนหลายคน ก็ให้ถือเอาคนที่ตายเป็นคนสุดท้ายแล้วนับต่อไปอีก ๕๐ ปี การใช้ลิขสิทธิ์นี้ หากใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ ก็ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

การละเมิดลิขสิทธิ์มีอยู่ ๒ ประการ

ประการที่ ๑ **ละเมิดโดยทางตรง** ได้แก่ วิธีทำซ้ำ คือ copy ต้นฉบับเลยทีเดียว หรือ เอาไปดัดแปลง หรือ การนำงานที่มีลิขสิทธิ์ออกโฆษณาโดยไม่ได้รับอนุญาต

ประการที่ ๒ **ละเมิดโดยทางอ้อม** หมายถึงพวกที่รู้อยู่แล้วว่า งานใดทำขึ้นโดยละเมิดลิขสิทธิ์ แต่ก็ยังนำไปขาย นำไปให้เช่า นำไปให้เช่าซื้อ นำออกโฆษณา แจกจ่าย หรือนำเข้ามาในราชอาณาจักร

ข้อยกเว้นในเรื่องของการละเมิดลิขสิทธิ์ก็มีอยู่บ้าง ทั้งนี้โดยถือเหตุผลว่านำไปเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการที่จะใช้งาน เช่น เรื่องของการวิจัย หรือ เรื่องของวงการศึกษา ข้อยกเว้นอีกประการหนึ่ง คือการใช้ประโยชน์ของตนเอง ของครอบครัว หรือของญาติมิตรในวงแคบ ที่มุ่งให้เห็นว่าไม่ได้ทำเพื่อการค้า ส่วนอาชีพที่ได้รับการยกเว้น ได้แก่ อาชีพบรรณารักษ์ ซึ่งได้รับการคุ้มครองในผลของการยกเว้นบทบัญญัติโทษในเรื่องละเมิดลิขสิทธิ์ คือ ถ้าหากว่าทำเพื่อประโยชน์แก่ห้องสมุดก็ได้รับการยกเว้น แต่ถ้าคัดลอกหนังสือหายาก แล้วนำไปวางจำหน่ายตามท้องตลาดก็ไม่ได้รับการยกเว้น

เรื่องของการโฆษณาโสตทัศนวัสดุ คือ พวกเทปเพลง วิดิโอเทปตามร้าน

อาหาร หรือภาพยนตร์กลางแปลง ที่ฉายโดยไม่เก็บสตางค์ เป็นไปเพื่อการบันเทิงพักผ่อนหย่อนใจ ไม่ใช่เพื่อการค้าหรือการไปวาดหรือถ่ายภาพศิลปกรรมที่ตั้งอย่างเปิดเผยในที่สาธารณะ ก็ไม่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

ที่กล่าวไปนั้นเป็นพื้นฐานทั่ว ๆ ไปของลิขสิทธิ์ภายในประเทศ ต่อไปนี้เป็นเรื่องของลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ

ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ ก็คือการคุ้มครองลิขสิทธิ์ของงานต่างประเทศ ซึ่งมักเกิดขึ้นจากความตกลงระหว่างประเทศ โดยเป็นไปในลักษณะต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน เช่น ไทยเคารพในลิขสิทธิ์ของประเทศญี่ปุ่น ญี่ปุ่นก็เคารพในกฎหมายลิขสิทธิ์ของไทย ดังนั้นลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ จึงเป็นเรื่องของความร่วมมือกันระหว่างประเทศต่าง ๆ เกือบทั่วโลก วิธีการตกลงกันในเรื่องของลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศมักจะทำใน ๒ รูปแบบ

รูปแบบที่ ๑ **ในรูปของสนธิสัญญา** (treaty) เช่น สนธิสัญญาทวิภาคีก็คือ ประเทศไทยทำกับประเทศใดประเทศหนึ่งอย่างนี้คู่สัญญาก็มี ๒ ประเทศ ต่างต้องเคารพซึ่งกันและกัน

รูปแบบที่ ๒ **ในรูปของอนุสัญญา** (convention) เป็นการเคารพกันในลักษณะที่กว้างขวางและเป็นกติกาสากล

๑. **อนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม** (Berne Convention for the Protection of Literacy and Artistic Works)

๒. **อนุสัญญาลิขสิทธิ์สากล หรือ** U.C.C. (Universal Copyright Convention)

ประเทศไทยเป็นสมาชิก Berne Convention เท่านั้น แต่บางประเทศก็เป็น

สมาชิกของทั้งสองอนุสัญญา เช่น ประเทศญี่ปุ่น แต่บางประเทศก็เป็นสมาชิกของ U.C.C. เพียงอนุสัญญาเดียว เช่น สหรัฐอเมริกา* ในกรณีเช่นนี้อาจเกิดปัญหาว่าประเทศไทยซึ่งเป็นสมาชิก Berne Convention จำเป็นต้องให้ความเคารพลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นตัวหลักใน U.C.C. หรือไม่

หลักของการให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศของประเทศไทยเป็นไปตามลักษณะที่ให้ความคุ้มครองอยู่ ๒ งาน

๑. งานที่มีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกของ Berne Convention ซึ่งถือกำเนิดเมื่อ ค.ศ. ๑๘๘๖ ขณะเดียวกันก็ต้องดูด้วยว่า กฎหมายภายในของประเทศนั้นได้ให้ความคุ้มครองเช่นเดียวกันกับงานอันมีลิขสิทธิ์ของประเทศภาคีสมาชิกอื่น ๆ ซึ่งรวมประเทศไทยอยู่ด้วย คือ จะดูในความเท่าเทียม ถ้าเขาให้เรา เราก็ให้เขา ถ้าเขาไม่ให้เรา เราก็ไม่ให้เขา คือ ต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน

๒. งานที่มีลิขสิทธิ์เป็นขององค์การระหว่างประเทศของประเทศที่เป็นภาคีสมาชิก

หลักเกณฑ์ในการให้ความคุ้มครองมี ๒ ประการ

๑. ถ้าเป็นงานที่ยังไม่ได้โฆษณา ยังไม่ได้เผยแพร่ ให้ดูหลักสัญชาติ ถ้าผู้สร้างสรรค์ หรือผู้ประพันธ์เป็นคนที่มีสัญชาติ หรือคนในบังคับ หรือมีถิ่นที่อยู่ในประเทศที่เป็นภาคีแห่ง Berne Convention ตลอดระยะเวลา หรือเป็นส่วนใหญ่ในขณะที่สร้างสรรค์งานนั้นก็ให้การคุ้มครอง

๒. ถ้าเป็นงานที่โฆษณาแล้ว ต้องเป็นเรื่องที่โฆษณาเป็นครั้งแรกในประเทศภาคีอนุสัญญา

---

* *เพิ่งเข้าเป็นสมาชิก Berne Convention ตั้งแต่มกราคม ๒๕๓๒*

อย่างไรก็ตาม ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข และวิธีการตามที่กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศนั้นได้กำหนดไว้ งานที่มีลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศนี้มีอายุของความคุ้มครอง ซึ่งจะต้องไม่เกินกว่าที่กฎหมายไทยกำหนดไว้ นั่นคือ ตลอดชีวิตของผู้ประพันธ์ และอีก ๕๐ ปีหลังจากผู้ประพันธ์ถึงแก่ความตาย

ในเรื่องของการแปลกับกฎหมายลิขสิทธิ์การแปล นายจำนงค์ ทองประเสริฐ ซึ่งเป็นคนสำคัญในการร่างพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ กล่าวว่า การแปลคือการถ่ายความหมายจากภาษาหนึ่งมาเป็นอีกภาษาหนึ่ง ถ้าถ่ายทอดจากภาษาเดียวกันถือเป็นเรื่องของการตีความหรืออธิบายความ ถ้าตีความกฎหมายลิขสิทธิ์ก็จะเห็นได้ว่า กฎหมายลิขสิทธิ์เป็นกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของผู้ที่สร้างสรรค์หรือประพันธ์ผลงาน โดยเฉพาะเรื่องวรรณกรรม ถ้ามีการเอาผลงานออกจำหน่าย เจ้าของลิขสิทธิ์ก็ควรจะได้ผลประโยชน์จากฝีมือและความสามารถของตนอย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้นถ้าผู้ใดนำผลงานนั้นไปแปลหรือดัดแปลง ก็จะต้องได้รับอนุญาตหรือความยินยอมจากผู้สร้างสรรค์งานหรือผู้ประพันธ์ก่อน ซึ่งการที่จะให้คำอนุญาตหรือคำยินยอมนั้น ผู้สร้างสรรค์งานหรือผู้ประพันธ์ก็ต้องได้ค่าตอบแทนที่เหมาะสม

กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยในปัจจุบันเขียนถึงเรื่องการแปลไว้โดยตรง แต่ถ้าเป็นในกฎหมาย**พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑** มาตรา ๔ ระบุว่า **"ดัดแปลงหมายความรวมถึงการแปลวรรณกรรมด้วย"** เพราะฉะนั้นการนำเอางานที่มีลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย มาดัดแปลงโดยได้รับอนุญาตก็จะทำได้โดยสมบูรณ์ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เป็นการกระทบกระเทือนสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์เดิม ซึ่งก็หมายความว่าผลงานนั้นจะมีลิขสิทธิ์ซ้อน คือผู้ประพันธ์ผลงานก็มีลิขสิทธิ์ในฐานะเจ้าของ และในขณะเดียวกัน ผู้ประพันธ์ผลงานก็อนุญาตให้คนต่างชาติแปลผลงานของตนเป็นภาษาของชาตินั้นๆ ผู้แปลก็เป็นผู้ที่ใช้ความรู้ ความสามารถและความอุตสาหะวิริยะอย่างมาก เพราะการแปลไม่ใช่ของง่าย ไม่ว่าจะแปล

ภาษาไทยเป็นภาษาต่างประเทศ หรือ แปลภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ล้วนต้องใช้ความพยายามและพรสวรรค์เฉพาะตัว เป็นการยากที่จะทำให้ภาษาจากการแปลนั้น สละสลวยได้ความครบถ้วนดามงานที่แท้จริง หรืองานแรกเริ่มของผู้ประพันธ์ ดังนั้นจึงต้องให้ความเคารพต่อผู้แปล โดยให้ผู้แปลมีลิขสิทธิ์ในผลงานแปล แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น ผู้ที่จะได้ลิขสิทธิ์ในการแปล จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์เดิม หรือเจ้าของลิขสิทธิ์งานแรกเริ่มก่อน ไม่ใช่เอาผลงานของเขามาแปลโดยพลการ แล้วอ้างว่าตนเองมีลิขสิทธิ์

สำหรับประเทศไทยนั้น หนังสือหรือนวนิยายต่างประเทศที่ขายดีบางเล่มจะมีผู้แข่งขันกันแปลหลายคน แล้วบางทีก็ทะเลาะกันจนถึงขึ้นโรงขึ้นศาล โดยหารู้ไม่ว่าตนไม่มีสิทธิ์ บางเล่มก็แย่งหรือแบ่งกันแปลเป็นส่วนๆ ซึ่งเป็นการทำให้ผลงานแรกเริ่มนั้นด้อยค่าลง เพราะว่าเร่งแปลแข่งกันแปล ผลงานจึงไม่ดีเท่าที่ควร สรุปว่าในเรื่องการแปล ไทยได้ให้ความคุ้มครองบรรดาผลงานแปลจากประเทศที่เป็นประเทศภาคีของอนุสัญญา Berne เป็นหลัก

พระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๒๖ มาตรา ๕ วรรค ๒ ระบุว่า "ในกรณีที่เป็นวรรณกรรม ถ้าเจ้าของลิขสิทธิ์มิได้จัดให้มี หรืออนุญาตให้ผู้ใดจัดทำคำแปลเป็นภาษาไทย และโฆษณาคำแปลนั้นในราชอาณาจักรภายใน ๑๐ ปี นับแต่วันสิ้นปีปฏิทินของปีที่ได้มีการโฆษณาวรรณกรรมดังกล่าวเป็นครั้งแรก ให้ถือว่าสิทธิที่จะห้ามมิให้ทำซ้ำ หรือดัดแปลง หรือโฆษณา ซึ่งคำแปลในราชอาณาจักรเป็นอันสิ้นสุดลง" เกณฑ์ของหลักในมาตรานี้อาจจะพิจารณาได้เป็น ๓ หัวข้อ

๑. งานนั้นต้องเป็นงานประเภทวรรณกรรมอันมีลิขสิทธิ์

๒. เจ้าของลิขสิทธิ์ไม่ได้จัดหรืออนุญาตให้แปลเป็นภาษาไทย และโฆษณาคำแปลในประเทศไทยภายใน ๑๐ ปี นับแต่ปีที่โฆษณาเป็นครั้งแรก

๓. ลิขสิทธิ์ในการแปลจะสิ้นสุดลง หมายความว่าเจ้าของเดิมก็ไม่มีสิทธิ

ห้ามผู้อื่นทำการแปลและโฆษณาคำแปลเป็นภาษาไทยในราชอาณาจักรไทย

กล่าวโดยสรุปก็คือ ถ้าเป็นเรื่องลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศต้องดูว่า

๑. ถ้างานที่จะทำการแปล เป็นงานที่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ และพระราชกฤษฎีกา ก็ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน

๒. งานที่จะทำการแปลนั้น ได้ทำการโฆษณามาครบ ๑๐ ปี นับแต่สิ้นปีปฏิทินของปีที่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรกหรือไม่ ถ้ายังไม่ครบการแปลนั้นก็ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์เดิมก่อน แต่ถ้าครบ ๑๐ ปีแล้ว ก็ต้องพิจารณาต่อไปว่าเกิน ๑๐ ปีหรือยัง คือ ภายใน ๑๐ ปีดังกล่าว เจ้าของลิขสิทธิ์ได้อนุญาตให้คนอื่นแปลเป็นภาษาไทยหรือยัง ถ้าไม่เคย พ้น ๑๐ ปีไปแล้ว เราก็แปลได้โดยเสรีไม่ต้องขออนุญาตก่อน แต่ถ้าเคย สิทธิในการแปลยังคงมีอยู่ต่อไปตลอดอายุของการคุ้มครองลิขสิทธิ์ เพราะฉะนั้นถ้าจะทำการแปลก็ต้องขออนุญาตก่อน

สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งอยู่ในอนุสัญญาลิขสิทธิ์ (U.C.C.) ไม่ได้อยู่ในอนุสัญญา Berne นั้น ตามหลักแล้วไทยไม่จำเป็นต้องเคารพในลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ไทยได้ทำสนธิสัญญา (treaty) กับประเทศสหรัฐอเมริกาไว้ เรียกสั้นๆ ว่า "สนธิสัญญาทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหรัฐอเมริกา" เรียกเต็มๆ คือ "สนธิสัญญาทางไมตรีและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสหรัฐอเมริกา" ทำขึ้นครั้งแรกเมื่อ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ซึ่งได้มีการปรับปรุงแก้ไขหลายครั้ง ฉบับที่ใช้ในปัจจุบันคือ ฉบับล่าสุดก็ยังคงใช้ชื่อเดิม มีการให้ "สัตยาบัน" คือให้ความรับรองว่า ไทยและสหรัฐอเมริกาจะยอมรับสนธิสัญญานี้ด้วยความเคารพซึ่งกันและกัน เมื่อ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

ในแง่ของหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ไทยนับถือหลักทฤษฎีทวินิยม (Dualistic Doctrine) ไม่ใช่ทฤษฎีเอกนิยม (Monistic Doctrine) หมายความว่า สนธิสัญญาจะไม่มีผลบังคับเป็นกฎหมายในทันที ถ้าหากว่ายังไม่ได้เอามาตราเป็น

กฎหมายโดยรัฐบาลไทยแล้ว สนธิสัญญานั้นยังไม่มีผลใช้บังคับกับคนไทย ถ้าตีความตามนี้ก็ต้องถือว่า สนธิสัญญาทางไมตรีที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกานั้นไม่ได้ให้ความคุ้มครองแก่ลิขสิทธิ์ของกันและกัน หมายความว่าถ้าผู้เสียหายในสหรัฐอเมริกามาฟ้องในประเทศไทย ศาลก็ไม่สามารถนำสนธิสัญญาฉบับนั้นมาใช้เป็นข้อพิจารณาในการตัดสินเรื่องคดีละเมิดลิขสิทธิ์ตามที่ระบุไว้ในสนธิสัญญา เมื่อเป็นเช่นนี้ สหรัฐอเมริกาไม่มีวิธีจะจัดการกับผู้ที่ละเมิดลิขสิทธิ์ในประเทศอย่างประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา และยังมีเพื่อนบ้านอย่างนี้อีกหลายประเทศที่อยู่ในภาวะเดียวกับไทย คือ ไปเซ็นสัญญานี้ไว้เหมือนกัน แต่รัฐบาลประเทศนั้น ๆ ก็ยังไม่ได้ออกกฎหมายภายในมารองรับ

ล่าสุดนี้สมาคม CISAC (The International Confederation of Society of Authors and Composers) ที่กรุงปารีส จะมาเก็บเงินประเทศไทยโดยระบุว่า เวลานี้ไทยเล่นดนตรีในที่สาธารณะ ที่สาธารณะหมายถึงเล่นกลางแจ้งก็ได้ เล่นในภัตตาคารในไนท์คลับก็ได้ แม้แต่เพลง Happy Birthday เขาก็จะขอเก็บค่าลิขสิทธิ์ โดยจะส่งคนมาคอยจดว่า ขณะนี้คลับไหนในประเทศไทยเล่นเพลงอะไรบ้าง จดแล้วก็จะขอเก็บเงิน ซึ่งเขาเก็บมาได้หลายประเทศแล้ว แต่มาชะงักที่ประเทศไทยเพราะไทยมีเพื่อนมาก เขากำลังหาทางทำให้มีเพื่อนน้อยที่สุด และก็จะส่งผู้แทนมาขอเก็บเงิน โดยอาจจะเก็บแต่น้อยก่อน ประเทศไทยเองก็มีเพลงดี ๆ หลายเพลง เช่น เพลงบัวขาว และเพลงพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ซึ่งมีผู้นำไปบรรเลงในต่างประเทศเสมอ ๆ แสดงว่าเงินไหลออกจากประเทศมากกว่าไหลเข้า

ที่กล่าวมานี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า เวลานี้มีคณะทำงานที่อยากให้มีการเคารพในกติกา ซึ่งถ้ามองในแง่ของหลักการ ก็เป็นการถูกต้องอย่างยิ่งที่ไทยต้องเคารพ แต่ในขณะเดียวกันประเทศไทยก็ควรจะได้รับการผ่อนปรน ในฐานะที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาด้วย

มีวิธีการที่จะเรียกร้องลิขสิทธิ์ได้โดยทางอ้อมของประเทศที่ไม่ได้เข้าเป็น

ภาคีสมาชิกอนุสัญญา Berne อยู่เหมือนกัน กล่าวคือ ใช้วิธีเกี่ยวกับผู้สร้างสรรค์งาน เช่น ให้ผู้สร้างสรรค์งานชาวอเมริกันโฆษณางานนั้นในประเทศที่เป็นภาคีอนุสัญญา Berne ก่อน หรือ พร้อมกันกับการโฆษณางานนั้นในประเทศสหรัฐอเมริกา ผลก็คือจะทำให้งานนั้น เป็นงานที่มีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของประเทศที่เป็นภาคีอนุสัญญา Berne หมายความว่า ลิขสิทธิ์อเมริกันที่ทำท่าว่าไม่ได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ก็สามารถนำมาเข้าความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในเรื่องนี้ได้โดยทางอ้อม

ประเทศไทยมีคดีละเมิดลิขสิทธิ์วิดิโอเทปของบริษัทภาพยนตร์ยักษ์ใหญ่ของสหรัฐ ซึ่งเวลานี้กำลังได้รับความกระทบกระเทือนมาก จากการที่ประเทศด้อยพัฒนา หรือกำลังพัฒนาทั้งหลาย รวมทั้งประเทศ ไปคัดลอกภาพยนตร์ของเขามาจำหน่าย หรือให้เช่าในรูปของวิดิโอเทป ทำให้วงการภาพยนตร์ทั่วโลก รวมทั้งไทยตกต่ำ จนไม่สามารถประคองตนอยู่ได้เกือบจะทุกประเทศ ทั้งนี้เพราะดูวิดิโอเทปสะดวกสบาย และประหยัดกว่าดูภาพยนตร์ คดีละเมิดลิขสิทธิ์วิดิโอในประเทศไทยนั้น เมื่อศูนย์วิดิโอถูกฟ้อง ส่วนใหญ่ก็ยอมความจ่ายค่าเสียหายไป แต่ก็มีบางรายสู้คดีเพราะอยากจะลองว่า ไทยพอจะสู้ต่างประเทศได้หรือไม่ เท่าที่ผ่านมาศูนย์วิดิโอก็ชนะเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าทนายความของเขาก็ยังคงศึกษาเรื่องลิขสิทธิ์วิดิโอไม่ถ่องแท้นักก็ได้

สหรัฐอเมริกาใช้วิธีฉายภาพยนตร์พร้อมกันระหว่างสหรัฐกับประเทศใกล้เคียง เช่น ประเทศแคนาดา ซึ่งเป็นประเทศภาคีอนุสัญญา Berne เช่นเดียวกับประเทศไทย ผลก็คือการโฆษณาพร้อมกันในประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดา ทำให้ลิขสิทธิ์ภาพยนตร์เรื่องนั้นของสหรัฐ ได้รับความคุ้มครองผ่านภาคีอนุสัญญา Berne ซึ่งก็เท่ากับผูกมัดประเทศไทยด้วย แต่คดีละเมิดลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศนี้ต้องลงทุนมหาศาล ต้องมีการนำสืบให้เห็น เพราะฉะนั้นเจ้าหน้าที่ของสหรัฐที่เป็นเจ้าของภาพยนตร์ ก็ต้องมาเบิกความในศาลไทยระบบของสหรัฐนั้นนำภาพยนตร์มาก็ต้องมีการสงวนลิขสิทธิ์ ต้องจดทะเบียน ต้องไป deposit ต้องเอาตัว Library of

Congress มา ต้องไปเอานายทะเบียนแคนาดาเบิกความต่อศาลไทย กว่าจะชนะคดีก็หมดเงินมหาศาล แล้วยังได้ไม่คุ้มเสีย เพราะถ้าชนะในทางแพ่ง ศาลไทยก็ให้ปรับได้สูงสุดไม่เกิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท ถ้าเป็นคดีอาญา ศาลก็ไม่ลงโทษจำคุก เพียงลงโทษแต่ปรับ คดีอย่างนี้ถ้าฟ้องทางอาญาขึ้นอีก ก็ไม่สามารถอ้างคดีเดิมในศาลแพ่งได้ ต้องไปเอาผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายบินมาเบิกความในศาลไทยใหม่หมด ซึ่งก็หมายความว่าต้องลงทุนมหาศาลอีก และถึงชนะได้ก็ไม่คุ้มเสียเช่นเดิม

สรุปว่า ประเทศไทยควรเคารพลิขสิทธิ์การแปลให้มาก แม้ประเทศสหรัฐอเมริกาจะมิได้เข้าเป็นสมาชิกภาคีเดียวกับไทย เพราะมีผลงาน Best Seller ของสหรัฐ ที่นักแปลไทยอยากจะแปลเป็นจำนวนมากหรือถ้า CISAC จะมาขอเก็บเงินค่าเล่นดนตรีในประเทศไทยก็เป็นสิทธิของเขา ต้องถือว่าเขาให้เกียรติเรา แสดงว่าไทยเราเริ่มเจริญและมีเงินแล้วเขาจึงมาขอเก็บ แต่ถึงอย่างไรประเทศไทยก็ยังจนอยู่ หากประเทศที่พัฒนาแล้วจะให้ความเห็นอกเห็นใจ อะลุ้มอล่วยให้มาก คือถ้าจะเก็บค่าลิขสิทธิ์ก็น่าจะเก็บแต่พอเป็นพิธี หรือถ้าไม่เก็บได้ก็เป็นการดี

ปัญหาลิขสิทธิ์ในวงการวิชาการ

ไชยยศ เหมะรัชตะ

งานสร้างสรรค์ ซึ่งได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ เป็นงานที่เกิดจากการใช้ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ หรือประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับวงการวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างสรรค์ผลงานวิจัยของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย การทำซ้ำของบรรณารักษ์ของห้องสมุดในมหาวิทยาลัย หรือการสร้างสรรค์งาน หรือดัดแปลงงานเพื่อใช้ประโยชน์ในการสอนในมหาวิทยาลัย ทำให้เกิดปัญหาว่า ใครเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ และปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไปดังนี้ คือ

๑. ปัญหาลิขสิทธิ์ในงานสร้างสรรค์ของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย จากความต้องการงานสร้างสรรค์ในวงการวิชาการเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเรียบเรียงตำรา งานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการกำหนดหลักเกณฑ์การเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ด้วยการเสนอผลงานวิจัย ผลงานตำรา ทั้งนี้ก็เพื่อวัตถุประสงค์ในการเพิ่มงานสร้างสรรค์ในด้านวิชาการแก่วงการ ดังนั้นปัญหาที่เกิดตามมาก็คือปัญหาในทางกฎหมายลิขสิทธิ์ว่าใครเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น ในปัญหานี้มีกฎหมายที่จะนำมาวินิจฉัยอยู่ ๓ มาตราด้วยกัน คือ

มาตรา ๗ : งานที่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ขึ้นในฐานะพนักงานหรือลูกจ้าง ถ้ามิได้ทำเป็นหนังสือตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น ให้ลิขสิทธิ์ในงานนั้นเป็นของผู้สร้างสรรค์ แต่นายจ้างมีสิทธินำงานนั้นออกโฆษณาได้ตามที่เป็นวัตถุประสงค์แห่งการจ้างแรงงานนั้น

มาตรา ๘ : งานที่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการรับจ้างบุคคลอื่นให้ผู้ว่าจ้างเป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานนั้น เว้นแต่ผู้สร้างสรรค์และผู้ว่าจ้างจะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา ๑๒ : กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่นย่อมมีลิขสิทธิ์ในงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการจ้างตามคำสั่งหรือในความควบคุมของตน เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น

ในฐานะที่อาจารย์ในมหาวิทยาลัย หรือนักวิจัยในมหาวิทยาลัย มีฐานะเป็นข้าราชการหรือลูกจ้าง ตามกฎหมายว่าด้วยข้าราชการในมหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยก็มีฐานะเป็นส่วนราชการ และเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้น บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องมากที่สุดก็คือ **บทบัญญัติของมาตรา ๑๒** ซึ่งตามบทบัญญัติของมาตรานี้ เป็นการแยกลักษณะการคุ้มครองงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น โดยการจ้างหรือตามคำสั่ง หรือในความควบคุมของกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐ หรือของท้องถิ่น ดังนั้นการเรียบเรียงตำรา การทำงานวิจัยของอาจารย์ หรือนักวิจัยในมหาวิทยาลัย จะถือเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นโดยการจ้างหรือทำตามคำสั่ง หรือในความควบคุมของมหาวิทยาลัยหรือไม่นั้น ควรที่จะพิจารณาถึงความหมายของคำว่า "การจ้าง" "คำสั่ง" หรือ "ในความควบคุม" ซึ่งได้มีการให้ความหมายไว้ว่า[๑]

"**โดยการจ้าง** หมายถึง การที่หน่วยราชการนั้น ๆ จ้างให้เอกชนหรือบุคคลใด สร้างสรรค์งานใดขึ้นเช่นเดียวกับที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๙ แต่หากเป็น

---

[๑] *กรมศิลปากร (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์), "การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ (๒)" เอกสารเผยแพร่ลิขสิทธิ์ ชุดกฎหมายลิขสิทธิ์ ที่ ๒/๒๕๒๕ (เอกสารอัดสำเนา จำนวน ๑๒ หน้า), หน้า ๕-๖*

กรณีการจ้างทำของตามมาตรา ๘ ดูจะไม่เป็นปัญหา เพราะมาตรา ๑๒ และมาตรา ๘ บัญญัติให้ผู้ว่าจ้าง หรือหน่วยงานของรัฐเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าตามมาตรา ๑๒ ไม่ว่าจะเป็นการจ้างแรงงาน หรือจ้างทำของ ลิขสิทธิ์ก็ตกเป็นของหน่วยงานของรัฐนั้น ๆ" ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าไม่น่าจะแยกให้หมายความเฉพาะการจ้างตามมาตรา ๗ เท่านั้น แม้ว่าผลจะไม่ต่างกันก็ตาม

"**ทำตามคำสั่ง** หมายถึงการที่หัวหน้าหน่วยราชการได้สั่งการตามหน้าที่ราชการ ให้ข้าราชการหรือลูกจ้าง ไม่ว่าจะเป็นลูกจ้างประจำหรือลูกจ้างชั่วคราว สร้างสรรค์งานใดขึ้นมา เพื่อประโยชน์ของทางราชการ"

"**ในความควบคุม** หมายถึงกรณีที่ไม่ใช่เป็นการจ้างหรือสั่งให้ทำ เพียงแต่ควบคุมหากเป็นกิจการในราชการนั้น"

ปัญหาอาจเกิดขึ้นได้ ในกรณีที่ข้าราชการคนหนึ่งได้สร้างสรรค์งานขึ้นมา โดยมิได้มีคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาแต่อย่างใด และมิได้ผ่านการควบคุมของส่วนราชการนั้น ปัญหานี้จะเกิดขึ้นในแง่ที่ว่า ใครเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์...ซึ่งถ้าพิจารณาว่าหากเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้ในราชการ เกี่ยวพันกับหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบนั้นอยู่ ก็ต้องถือว่างานสร้างสรรค์นั้นเป็นลิขสิทธิ์ของส่วนราชการนั้น ๆ

ในปัญหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเรียบเรียงตำรา การทำงานวิจัยของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยอาจเกิดขึ้นได้ในกรณีดังนี้ คือ

๑. นาย ก. เป็นอาจารย์สอนวิชาเศรษฐศาสตร์ ได้ประพันธ์เพลงขึ้นมาเพลงหนึ่ง ซึ่งแม้จะเกี่ยวข้องกับวิชาเศรษฐศาสตร์หรือไม่ก็ตาม เช่นนี้ก็ไม่อาจถือได้ว่า เป็นลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยที่ นาย ก. รับราชการอยู่

๒. นาย ก. เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ได้รับมอบหมายให้ทำการสอนวิชากฎหมายมหาชน ต่อมานาย ก. ได้เรียบเรียงคำอธิบายกฎหมายธุรกิจ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะวิชาที่นาย ก. รับผิดชอบสอนอยู่แต่อย่างใด ดังนี้ไม่น่าที่จะถือว่า งานสร้างสรรค์นั้นเป็นลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแต่อย่างใด แต่ว่าหาก

ต่อมานาย ก. ได้เสนอขอเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการ โดยเอาคำอธิบายกฎหมายธุรกิจนั้น เป็นผลงานทางวิชาการอันหนึ่งที่จะขอปรับตำแหน่ง และผ่านการตรวจจากคณะกรรมการพิจารณาผลงานทางวิชาการ ดังนี้น่าจะถือว่า ได้ผ่านการควบคุมของมหาวิทยาลัยตามมาตรา ๑๒ แล้ว ซึ่งจะถือได้ว่าเป็นลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัย

๓. นาย ก. ได้รับมอบหมายให้ทำการสอนวิชากฎหมายว่าด้วยนิติกรรม และได้เรียบเรียงตำราคำอธิบายกฎหมายนิติกรรมขึ้น เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการสอน ดังนี้แม้ว่ามหาวิทยาลัย จะไม่มีการสั่งโดยกฎหรือระเบียบ ให้ผู้สอนวิชาใดจะต้องทำการเรียบเรียงตำราแต่อย่างใด หากพิจารณาในทางที่ว่า การที่ได้รับมอบหมายให้ทำการสอน ผู้สอนจะต้องทำทุกวิถีทางที่จะทำให้การสอนนั้นบรรลุผลตามเจตนารมณ์ ซึ่งทางหนึ่งนอกเหนือจากการสอนในชั้นเรียน ก็คือการเรียบเรียงตำราขึ้นเพื่อใช้ประกอบการสอนนั้น ดังนี้เท่ากับเป็นการขยายความหมายของคำว่า "ทำตามคำสั่ง" ของมาตรา ๑๒ ให้รวมถึงการกระทำเองตามหน้าที่ราชการที่ตนต้องรับผิดชอบอยู่ แม้จะมิได้มีคำสั่งของผู้บังคับบัญชาโดยชัดแจ้งก็ตาม จึงเท่ากับว่างานสร้างสรรค์ชิ้นนั้นเป็นลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัย

๔. นาย ก. เป็นอาจารย์ของมหาวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่องหนึ่งซึ่งมิใช่การปฏิบัติในหน้าที่ราชการ โดยใช้ทุนของตัวเองทุกอย่าง เช่นนี้ถือว่าลิขสิทธิ์ในงานวิจัยนั้นเป็นของอาจารย์ผู้ทำการวิจัยนั้น

๕. นาย ก. เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ได้รับแต่งตั้งจากส่วนราชการอื่นให้ทำหน้าที่เป็นกรรมการร่างกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งต้องทำการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น ทำให้เกิดความสนใจทำการวิจัยในปัญหาสภาพทางกฎหมายของผู้ติดยาเสพติด เช่นนี้ต้องถือว่าการทำงานวิจัยนั้น มิได้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติราชการนั้น เพราะคงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเพียงคณะกรรมการร่างกฎหมายเท่านั้น มิได้มอบหมายให้ทำการวิจัยแต่อย่างใด ดังนั้นลิขสิทธิ์ในงาน

วิจัยนั้น จึงถือเป็นของอาจารย์ผู้ทำการวิจัยนั้น

๖. การได้รับทุนให้ทำการวิจัยจากส่วนราชการภายนอกมหาวิทยาลัย เช่น สภาวิจัยแห่งชาติ สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นต้น กรณีนี้จะต้องพิจารณาว่าเป็นการจ้างตามมาตรา ๑๒ หรือไม่ ถ้าพิจารณาได้ว่าการให้ทุนทำการวิจัยเป็นการตกลง ผู้วิจัยทำการวิจัยเรื่องนั้นจนสำเร็จ และผู้ให้ทุนจะมอบเงินจำนวนหนึ่งตามที่ตกลงกันแก่ผู้วิจัย จึงพอเทียบได้ว่าเป็นการจ้างทำของ ซึ่งถือเป็นการจ้างตามมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ นั่นเอง ดังนั้นลิขสิทธิ์ในงานวิจัยนั้นจึงเป็นของผู้ให้ทุน เช่น นาย ก. ได้รับทุนจากสภาวิจัยแห่งชาติ ให้ทำการวิจัยเรื่อง "การหามาตรการคุ้มครองผู้ประกอบการค้าข้าว" ทั้งนี้สภาวิจัยจะให้ทุนเป็นเงิน ๕,๕๐๐ บาท เป็นต้น

กรณีดังกล่าวหากปรากฏว่า ทางผู้ให้ทุนได้ทำการตรวจงานวิจัยนั้นก่อน ซึ่งน่าจะถือได้ว่ากรณีเช่นนี้เป็นการควบคุมโดยส่วนราชการตามมาตรา ๑๒ จึงเป็นการยืนยันอีกครั้งว่าลิขสิทธิ์เป็นของผู้ให้ทุน เช่น นาย ค. ได้รับทุนจากธนาคารแห่งประเทศไทย ให้ทำการวิจัยเรื่อง "ผลกระทบต่อมาตรการจำกัดสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์" เมื่อทำการวิจัยเสร็จธนาคารแห่งประเทศไทยจึงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อทำการตรวจงานวิจัยชิ้นนั้นก่อนพิมพ์เผยแพร่ เช่นนี้ถือได้ว่าลิขสิทธิ์ในงานวิจัยนั้น เป็นของธนาคารแห่งประเทศไทยผู้ให้ทุน

การวิจัยตามข้อนี้ ไม่ว่าจะเป็นการที่ผู้วิจัยเสนอที่จะทำการวิจัยต่อผู้ให้ทุนเอง หรือกรณีที่ผู้ให้ทุนให้ทำการวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพราะการเสนอขอรับทุนเองก็เป็นการตกลงรับที่จะทำการวิจัยชิ้นนั้นจนสำเร็จให้แก่ผู้ให้ทุนนั้น ซึ่งเป็นการจ้างทำของตามมาตรา ๕๘๗ แห่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

๗. การได้รับทุนให้ทำการวิจัยจากเอกชน เช่น บริษัท โตโยต้าแห่งประเทศไทย จำกัด ธนาคารกรุงเทพ จำกัด กรณีเช่นนี้ไม่สามารถพิจารณาตามมาตรา

๑๒ ได้ แต่จะต้องพิจารณาตามมาตรา ๗, ๘ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ การให้ทุนนี้ก็เช่นเดียวกับการให้ทุนของส่วนราชการภายนอก กล่าวคือ ถือว่าเป็นการจ้างทำของ ดังนั้นการให้ทุนของเอกชนจึงเป็นการจ้างทำของ และเข้าตามบทบัญญัติของมาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ คือ ผู้ว่าจ้างหรือผู้ให้ทุนเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ เช่น บริษัท โตโยต้าแห่งประเทศไทย จำกัด ได้ให้ทุนแก่นาย ข. ทำการวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของคนไทยต่อรถยนต์ที่ขับเคลื่อนด้วยล้อหน้า" ดังนี้ถือได้ว่าเป็นการจ้างทำของ ซึ่งลิขสิทธิ์ในงานวิจัยชิ้นนั้นเป็นของบริษัท โตโยต้าแห่งประเทศไทย จำกัด

๘. บริษัทเอกชน หรือส่วนราชการ ให้ทุนแก่มหาวิทยาลัย (ส่วนราชการ) ให้ทำการวิจัย เช่น ธนาคารกรุงเทพ จำกัด ให้ทุนแก่มหาวิทยาลัยทำการวิจัยเรื่อง "โรคพืชที่เกิดจากเชื้อรา" ถือได้ว่าเป็นการจ้างทำของที่ผู้ว่าจ้าง คือ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ หรือแม้ว่ามิใช่การทำการวิจัย เช่น ธนาคารกรุงเทพ จำกัด มอบทุนให้วิทยาลัยนาฏศิลป กรมศิลปากร ทำการประพันธ์เพลงไทยเดิม เกี่ยวกับการเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครบ ๕ รอบ การประพันธ์เพลงไทยเดิมชิ้นนี้ก็ถือเป็นลิขสิทธิ์ของธนาคารกรุงเทพนั้น เพราะเป็นการจ้างทำของอย่างหนึ่ง

สำหรับการให้ทุนของส่วนราชการให้แก่มหาวิทยาลัย มีลักษณะทำนองเดียวกัน แต่ไม่อาจใช้มาตรา ๘ ได้ คงใช้ได้เฉพาะมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ เช่น สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มอบทุนให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทำการวิจัยเรื่อง "ผลกระทบต่อโครงสร้างงานในชนบทของไทย" ก็ถือเป็นการจ้างตามมาตรา ๑๒ ซึ่งมีผลทำให้ลิขสิทธิ์ในงานวิจัยชิ้นนั้นเป็นของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การที่พิจารณาว่าใครเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ ในกรณีที่ส่วนราชการหรือเอกชนมอบทุนให้แก่มหาวิทยาลัยทำการวิจัยนี้ จะใช้บทบัญญัติในมาตราใดบังคับนั้น

จะต้องคำนึงว่าผู้ให้ทุนนั้นเป็นเอกชนหรือส่วนราชการ โดยไม่คำนึงว่าผู้รับทุนจะเป็นส่วนราชการ กล่าวคือหากเป็นเอกชนให้ทุนแต่ผู้รับทุนเป็นส่วนราชการก็ไม่อาจใช้บทบัญญัติของมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ บังคับได้

๙. บริษัทเอกชนหรือส่วนราชการให้ทุนแก่อาจารย์ในมหาวิทยาลัย เช่น บริษัท ค้าข้าว จำกัด มอบทุนให้นาย ก. อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ ทำการวิจัย "ผลวิเคราะห์การค้าข้าวในปี พ.ศ.๒๕๒๐-๒๕๒๕" จะต้องพิจารณาว่า หากบริษัทค้าข้าวจำกัดนี้ได้ตั้งหัวข้อของการวิจัยมาเลย ก็ถือเป็นการจ้างทำของตามมาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ แต่ถ้ามิได้ตั้งหัวข้อมา เพียงแต่ให้ทุนมาจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาทแก่มหาวิทยาลัย เพื่อมอบให้นาย ก. ทำการวิจัย แต่ทางมหาวิทยาลัยกำลังมีความต้องการงานวิจัยเกี่ยวกับ "สภาพการณ์การค้าข้าวในรอบ ๑๐ ปีที่ผ่านมา" จึงมอบหัวข้อให้นาย ก. ไปทำการวิจัย เช่นนี้ก็ไม่ถือว่าบริษัท ค้าข้าว จำกัด ผู้ให้ทุนเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์แต่อย่างใด เพราะการที่มอบทุนให้เฉย ๆ มิได้ระบุหัวข้อทำการวิจัยตามที่ตนต้องการ ก็ไม่ถือว่าเป็นการจ้างทำของ เพราะมิได้ตกลงให้ผู้รับจ้างทำการงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนสำเร็จให้แก่ตน ดังนั้นลิขสิทธิ์ย่อมตกอยู่แก่มหาวิทยาลัยนั้น ๆ แต่ถ้าหากว่ามหาวิทยาลัยก็มิได้กำหนดหัวข้อ ดังนี้จะถือว่านาย ก. นั้นเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ เมื่อปรากฏว่ามิใช่หน้าที่ราชการของนาย ก. ในฐานะอาจารย์ในมหาวิทยาลัยแห่งนั้น แต่ถ้านาย ก. มีหน้าที่ราชการในการวิจัยนั้น ๆ เช่น เป็นนักวิจัยของมหาวิทยาลัย ดังนี้ลิขสิทธิ์ก็จะเป็นของมหาวิทยาลัย โดยอาศัยบทบัญญัติของมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑

กรณีการมิได้กำหนดหัวข้อการทำการวิจัยนี้ สามารถนำไปใช้ได้กับกรณีการให้มหาวิทยาลัยทำการวิจัยด้วย

ปัญหาข้อเท็จจริงตามตัวอย่างดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คงพิจารณาเฉพาะ

ในกรณีที่มิได้มีการตกลงกันในเรื่องลิขสิทธิ์ไว้เป็นอย่างอื่น หากมีการตกลงกันเป็นอย่างอื่นแล้ว ปัญหาลิขสิทธิ์ก็จะชัดเจนขึ้นว่าใครเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ ดังนั้นน่าที่จะมีการกำหนดลิขสิทธิ์ในงานสร้างสรรค์แต่ละชิ้นนั้นว่าเป็นของใคร เพื่อจะเป็นการสะดวกและไม่มีปัญหาเกิดขึ้นในภายหลัง

อนึ่ง การตกลงกันในเรื่องลิขสิทธิ์เป็นอย่างอื่นนี้ จะต้องทำให้ถูกแบบพิธีตามกฎหมายไว้ด้วย กล่าวคือหากเป็นกรณีตามมาตรา ๗ จะต้องทำการตกลงกันเป็นหนังสือซึ่งก็หมายความถึงการทำเป็นลายลักษณ์อักษร มาตรา ๘ สามารถที่จะตกลงกันด้วยวาจาก็ได้ และมาตรา ๑๒ ก็เช่นเดียวกัน คือสามารถที่จะตกลงกันด้วยวาจาก็ได้ แต่หากได้ทำเป็นหนังสือหรือลายลักษณ์อักษรก็จะทำให้ใช้เป็นหลักฐานได้ดีกว่า

๒. ปัญหาลิขสิทธิ์ ในงานที่ข้าราชการในมหาวิทยาลัยได้รับอนุมัติให้ไปปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ การที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ใช้ระเบียบทบวงมหาวิทยาลัย ว่าด้วยการให้ข้าราชการไปปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ พ.ศ.๒๕๒๓ จึงทำให้ข้าราชการในมหาวิทยาลัยสามารถขอไปปฏิบัติงาน เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ โดยได้รับเงินเดือนตามปกติ และได้ใช้เวลาที่ได้ขออนุมัติไปนั้น ทำการเรียบเรียงตำราหรือทำงานวิจัยขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาลิขสิทธิ์ในตำราหรืองานวิจัยที่ได้ทำขึ้นนั้น ว่าจะเป็นของมหาวิทยาลัยหรือของอาจารย์ผู้ที่สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น...

ในปัญหานี้ ได้มีความเห็นเป็น ๒ แนวด้วยกัน คือ

ความเห็นแรก เห็นว่าการขอไปปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการนี้ ถือเป็นการปฏิบัติราชการอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำการวิจัยหรือเรียบเรียงตำราขึ้น ซึ่งการเรียบเรียงตำราหรือทำงานวิจัยนั้นเป็นการใช้เวลาราชการสร้างสรรค์งานขึ้นมา ก็ต้องถือว่าลิขสิทธิ์ในงานสร้างสรรค์นั้นเป็นของมหาวิทยาลัย โดยฝ่ายนี้ได้ยึดถือหลักเกี่ยวกับเวลาที่ใช้ทำเป็นเกณฑ์ในการกำหนดว่าใครเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์

ความเห็นที่สอง เห็นค้านกับความเห็นแรก ว่าไม่ควรที่จะยึดถือเวลาราชการเป็นเครื่องกำหนดว่าใครเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ แต่ควรที่จะพิจารณาตามบทบัญญัติของมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ คือ การได้สร้างสรรค์งานขึ้นโดยการจ้าง หรือตามคำสั่ง หรือในความควบคุมของมหาวิทยาลัยหรือไม่ ประกอบกับการที่จะพิจารณาว่าใครใช้เวลาราชการก็ย่อมเป็นการยากที่จะพิสูจน์ โดยที่มหาวิทยาลัยเองก็ไม่สามารถที่จะมาคอยดูว่า งานสร้างสรรค์นั้นได้ใช้เวลาราชการหรือไม่ และตัวอาจารย์ที่สร้างสรรค์งานเองบางครั้งก็ไม่อาจกำหนดได้ หรืออาจอ้างว่าได้ทำขึ้นนอกเวลาราชการ และอาจารย์อาจไม่ยอมเผยแพร่งานของตนที่ดีที่สุด ที่ตนได้ทำขึ้นในระหว่างไปปฏิบัติราชการเพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ และนำงานนั้นไปโฆษณาโดยอ้างว่าทำขึ้นในเวลาอื่น ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะพิสูจน์ว่าทำขึ้นเมื่อใด

จากความเห็นทั้งสองประการ ดูเหมือนความเห็นที่สอง จะมีน้ำหนักมากกว่าความเห็นแรก หากพิจารณาในด้านการตีความตามตัวบทกฎหมาย แต่ถ้าหากพิจารณาโดยถือหลักการปฏิบัติราชการก็จะเป็นไปตามความเห็นแรก เพราะการขอไปปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ ย่อมถือเป็นการปฏิบัติราชการอย่างหนึ่ง ผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติราชการก็ไม่ควรที่ยึดถือเอาเพื่อประโยชน์ส่วนตัว จึงควรเป็นของส่วนราชการนั้น ๆ ก็คือมหาวิทยาลัยนั่นเอง

สำหรับผู้เขียนเห็นว่า ความเห็นของทั้งสองฝ่ายต่างมีเหตุผลที่ดี เพราะหาก

พิจารณาในเรื่องที่มหาวิทยาลัยได้อนุมัติให้อาจารย์ท่านใดท่านหนึ่งทำงานวิจัย หรือเรียบเรียงตำรานั้นเป็นการจ้าง การสั่ง หรือในความควบคุมตามมาตรา ๑๒ หรือไม่นั้น จะเห็นได้ว่า คำว่า "คำสั่ง" หรือ "ควบคุม" น่าจะหมายความรวมถึงการปฏิบัติตามหน้าที่ราชการที่ตนรับผิดชอบด้วย ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น ยิ่งการใช้เวลาราชการปฏิบัติงานโดยที่ได้รับอนุมัติตามระเบียบดังกล่าว จึงทำให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นอีกว่า เป็นการทำตามคำสั่งของส่วนราชการคือมหาวิทยาลัยนั่นเอง ดังนั้นลิขสิทธิ์จึงควรเป็นของมหาวิทยาลัยนั้น ๆ แต่ถ้าพิจารณาตามเหตุผลของฝ่ายหลัง ก็อาจเป็นไปได้ว่า จะทำให้อาจารย์ไม่ยอมเผยแพร่ผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพดี ไปสู่สาธารณชนเท่าที่ควร ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงควรที่จะหาทางให้กำลังใจแก่อาจารย์ผู้สร้างสรรค์งานด้วยวิธีต่าง ๆ และทางหนึ่งที่อาจเป็นได้ก็คือการตกลงกันให้อาจารย์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ หรือเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ร่วมกัน หรือให้อาจารย์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อนกี่ปี เป็นต้น ซึ่งเรื่องนี้สามารถทำได้เพราะตามบทบัญญัติของมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ ตอนท้ายได้เปิดโอกาสให้ตกลงกันเป็นอย่างอื่นได้

๓. ปัญหาลิขสิทธิ์ในงานแปลผลงานของต่างประเทศที่ใช้ในมหาวิทยาลัย นอกเหนือจากการเรียบเรียงตำราหรือการทำงานวิจัยแล้ว ในวงการวิชาการในมหาวิทยาลัยยังมีการแปลตำราจากต่างประเทศด้วย ซึ่งการแปลตำราจากต่างประเทศนี้ จะสามารถกระทำได้โดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่...และผู้แปลจะเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานที่แปลนั้นหรือไม่...จะได้พิจารณาในข้อนี้

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องของลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยผูกพันที่จะต้องให้ความคุ้มครองแก่ประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ.๑๘๘๖ ดังนั้นการแปลงานของประเทศภาคีแห่งอนุสัญญาเบิร์นฯ ก็จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ด้วย ทั้งนี้โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๔๒ ประกอบกับมาตรา ๙ และ ๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑ แต่ทั้งนี้ก็มีข้อยกเว้นอยู่ตามมาตรา ๕ วรรค ๒ ของพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ.๒๕๒๖ ซึ่งบัญญัติไว้ความว่า

"ในกรณีที่เป็นวรรณกรรมหรือนาฏกรรม ถ้าเจ้าของลิขสิทธิ์มิได้จัดให้มี หรืออนุญาตให้ผู้ใดจัดทำคำแปลเป็นภาษาไทยและโฆษณาคำแปลนั้นในราชอาณาจักรภายในสิบปีนับแต่วันสิ้นปีปฏิทินของปีที่ได้มีการโฆษณาวรรณกรรมหรือนาฏกรรมดังกล่าวเป็นครั้งแรก ให้ถือว่าสิทธิที่จะห้ามมิให้ทำซ้ำ หรือดัดแปลง หรือโฆษณาซึ่งคำแปลในราชอาณาจักรเป็นอันสิ้นสุดลง"

จากหลักกฎหมายดังกล่าวสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้ คือ

๑. ประเทศที่จะได้รับความคุ้มครองตามหลักการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ จะต้องคุ้มครองแก่ประเทศที่มีความผูกพันอยู่กับประเทศไทย และในทางกลับกัน ประเทศที่ผูกพันอยู่กับประเทศไทยนั้น ก็จะต้องให้ความคุ้มครองแก่งานสร้างสรรค์ของคนไทยตอบแทนกัน ซึ่งความผูกพันระหว่างประเทศในเรื่องของลิขสิทธิ์นี้ ปัจจุบันประเทศไทยมีความผูกพันกับอนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ.๑๘๘๖ และสนธิสัญญาทางไมตรีและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างราชอาณาจักรไทยและสหรัฐอเมริกา แต่โดยเนื้อหาของกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์แล้ว คงมีการให้ความคุ้มครองเฉพาะประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ. ๑๘๘๖ ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติของมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๒๑

ประกอบกับมาตรา ๓ แห่งพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ.๒๕๒๖ และจะต้องพิจารณาดูงานว่าเข้าลักษณะตามที่มาตรา ๔ ของพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ.๒๕๒๖ กำหนดไว้หรือไม่ คือ

มาตรา ๔ "งานอันมีลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ ภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้ คือ

(๑) ในกรณีที่งานนั้นยังไม่ได้โฆษณา ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติ หรือเป็นคนในบังคับของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา หรือมีถิ่นที่อยู่ในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา ทั้งนี้ตลอดระยะเวลา หรือเป็นส่วนใหญ่ในการสร้างสรรค์งานนั้น

ในกรณีที่ได้โฆษณาแล้ว การโฆษณาต้องกระทำเป็นครั้งแรกในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา

(๒) งานนั้นจะต้องเป็นงานที่เป็นไปตามเงื่อนไขและวิธีการ ซึ่งกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ของประเทศที่เกิดแห่งงานนั้นกำหนดไว้ด้วย"

สำหรับงานสร้างสรรค์ของประเทศสหรัฐอเมริกา จะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

๒. งานสร้างสรรค์ที่จะทำการแปล ตามบทบัญญัติของมาตรา ๕ วรรค ๒ ของพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ.๒๕๒๖ ได้กำหนดไว้ใน ๒ ประเภท คืองานวรรณกรรมและงานนาฏกรรม ทั้งนี้งานนาฏกรรมน่าจะหมายความถึงนาฏกรรมที่เป็นวรรณกรรม อันแสดงออกมาเป็นตัวอักษรเท่านั้น[๑]

๓. การแปลงานของประเทศอื่นที่ไม่ใช่ประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา

---

๑ *พงษ์ศักดิ์ กิติสมเกียรติ, ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิในการแปลและการทำซ้ำซึ่งหนังสือ*, (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๙๘.

เบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ. ๑๘๘๖ ก็ไม่เข้าเงื่อนไขการให้ความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ และราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ.๒๕๒๖ ซึ่งก็หมายความว่า ผู้แปลสามารถทำการแปลได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์

๔. **การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในการแปลนี้** ตามมาตรา ๕ วรรค ๒ ของพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ.๒๕๒๖ จะได้รับความคุ้มครองเป็นระยะเวลา ๑๐ ปี นับแต่วันสิ้นปีปฏิทินของปีที่ได้มีการโฆษณาวรรณกรรม หรือนาฏกรรมเป็นครั้งแรก และภายหลังจากนั้น หากผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์มิได้จัดให้มี หรืออนุญาตให้ผู้ใดจัดทำคำแปลเป็นภาษาไทย และโฆษณาคำแปลนั้นในราชอาณาจักรไทยแล้ว สิทธิในการแปลดังกล่าวก็จะสิ้นสุดไป ซึ่งก็หมายความว่า หากเจ้าของลิขสิทธิ์มิได้จัดทำ หรืออนุญาตให้มีการทำการแปลดังกล่าวแล้ว คนไทยก็สามารถที่จะทำการแปลเป็นภาษาไทยได้เลย โดยมิต้องขออนุญาตแปลจากเจ้าของลิขสิทธิ์ และในทางกลับกัน หากผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ได้จัดทำ หรืออนุญาตให้ทำคำแปลเป็นภาษาไทยแล้ว สิทธิในการแปลก็จะยังคงมีต่อไป หากคนไทยจะทำการแปลก็จะต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์

๕. **ลิขสิทธิ์ในงานแปล** แม้ว่าตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๒๖ จะมิได้บัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิในคำแปล โดยให้ผู้แปลเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในคำแปล เท่าที่ไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อเจ้าของลิขสิทธิ์เดิม ก็เหมือนกับการคุ้มครองงานที่ได้จากการดัดแปลงงานในประเทศ[๑] แต่อาศัยหลักลิขสิทธิ์พื้นฐานเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งาน หลักการอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ และเจตนารมณ์ของกฎหมายลิขสิทธิ์

---

๑ *การดัดแปลง หมายความรวมถึงการแปลด้วย โปรดดู มาตรา ๔ ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑*

มาพิจารณาเทียบเคียง ย่อมทำให้งานแปลได้รับความคุ้มครองเหมือนงานแรกเริ่ม[๒] ซึ่งก็หมายความถึงผู้ที่ทำการแปลโดยชอบด้วยกฎหมาย ก็เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในคำแปลนั้น ๆ เหมือนงานแรกเริ่ม แต่ทั้งนี้จะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์เดิม

จากข้อพิจารณาดังกล่าวสามารถที่จะสรุปอย่างสั้น ๆ ได้ดังนี้ คือ

๑. งานที่จะทำการแปล เป็นงานที่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ และพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๒๖ หรือไม่ ถ้าไม่ใช่ก็สามารถทำการแปลได้เลย โดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ หากเป็นงานที่ได้รับความคุ้มครองก็จะต้องพิจารณาในข้อต่อไป

๒. งานที่จะทำการแปลนั้น ได้ทำการโฆษณาครบ ๑๐ ปี นับแต่วันสิ้นปีปฏิทินของปีที่มีการโฆษณาเป็นครั้งแรกหรือไม่...หากยังไม่ครบ การทำการแปลจะต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์

๓. หากโฆษณาตามข้อ ๒ มาเกิน ๑๐ ปีแล้ว จะต้องพิจารณาว่าภายใน ๑๐ ปีดังกล่าว เจ้าของลิขสิทธิ์ได้จัดให้มี หรืออนุญาตให้ผู้ใดจัดทำการแปลเป็นภาษาไทย และโฆษณาคำแปลนั้นหรือไม่...ถ้าไม่มี ผู้แปลก็สามารถทำการแปลได้เลย โดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ หากมีสิทธิในการแปลก็ยังคงมีอยู่ ผู้แปลก็จะต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์

ข้อพิจารณาทั้ง ๓ ข้อนี้ สามารถยกตัวอย่างได้ดังนี้

นาย ก. เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๒๑ นาย ก. มีความประสงค์จะแปลหนังสือ X ของนาย A คนสัญชาติอังกฤษ ซึ่งได้ทำการพิมพ์ออกเผยแพร่เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๐ ที่ประเทศอังกฤษเป็น

---

๒ *พงษ์ศักดิ์ กิติสมเกียรติ, ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิในการแปลและการทำซ้ำซึ่งหนังสือ, หน้า ๒๐๖*

ครั้งแรก และไม่เคยแปลเป็นภาษาไทยและโฆษณาคำแปลในราชอาณาจักรไทยเลย เช่นนี้ นาย ก. ก็จะต้องพิจารณาก่อนว่า

ในข้อ ๑ หนังสือ X ของนาย A เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศที่ไทยได้ให้ความคุ้มครอง เพราะโฆษณาเป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นภาคีแห่งอนุสัญญาเบิร์นเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ค.ศ. ๑๘๘๖

ในข้อ ๒ งานนี้ได้โฆษณามา ๑๐ ปีแล้ว คือ นับแต่วันสิ้นปีปฏิทิน วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๐ (ปีที่โฆษณาเป็นครั้งแรก)

ในข้อ ๓ งานนี้ไม่เคยทำการแปลเป็นภาษาไทยและโฆษณาคำแปลในประเทศไทยเลย

เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ ก็ได้ข้อยุติว่า หนังสือ X นี้ สิทธิในการแปลเป็นภาษาไทยได้สิ้นสุดไปแล้ว นาย ก. สามารถทำการแปลได้เลย โดยไม่ต้องขออนุญาตทำการแปลจากนาย A แต่อย่างใด และลิขสิทธิ์ของคำแปลหนังสือ X ก็เป็นลิขสิทธิ์ของนาย ก. แต่ทั้งนี้ลิขสิทธิ์ของนาย ก. จะต้องไม่กระทบกระเทือนสิทธิของนาย A เจ้าของลิขสิทธิ์เดิม

อนึ่ง ในปัญหาของลิขสิทธิ์ในคำแปลนี้ น่าพิจารณาถึงมาตรา ๓๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งมาตรา ๓๒ ได้บัญญัติไว้ความว่า

"สิ่งต่อไปนี้ไม่ถือว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้

(๑) ข่าวประจำวัน และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นเพียงข่าวสารอันมิใช่งานในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลป

(๒) รัฐธรรมนูญ และกฎหมาย

(๓) ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง คำชี้แจง และหนังสือโต้ตอบของกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น

(๔) คำพิพากษา คำสั่ง คำวินิจฉัย และรายงานของทางราชการ

(๕) คำแปลและการรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ตาม (๑) ถึง (๔) ที่กระทรวง

ทบวงกรมหรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่นจัดทำขึ้น"

ตามบทบัญญัติของมาตรา ๓๒ นี้ ได้กำหนดงานที่ไม่ถือว่ามีลิขสิทธิ์ ซึ่งในอนุมาตรา ๕ ได้กล่าวถึงคำแปลด้วย ดังนั้น คำแปลงานดังกล่าว ผู้แปลหากเป็นกระทรวงทบวง กรม ฯลฯ ก็ไม่ถือว่ามีลิขสิทธิ์ในงานนั้น เช่น สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาทำการแปลประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นภาษาอังกฤษ คำแปลประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ก็ไม่ถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ใครๆ ก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น นาย ก. นำเอาคำแปลนี้ไปพิมพ์ขายเป็นเล่มก็ทำได้ แต่น่าสังเกตว่ากฎหมายมาตรานี้คงกำหนดไว้เฉพาะผู้แปลที่เป็นส่วนราชการเท่านั้น ถ้าเป็นเอกชนทำ เช่น บริษัทเทปและแผ่นเสียงไทย จำกัด ทำการแปลระเบียบของ กรมศุลกากรฉบับหนึ่งเป็นภาษาอังกฤษก็ไม่เข้าตามมาตรา ๓๒ แต่ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัทเทปและแผ่นเสียงไทย จำกัด ใครจะนำไปใช้ประโยชน์โดยไม่ขออนุญาตบริษัทเทปและแผ่นเสียงไทย จำกัด ไม่ได้

๔. ปัญหาข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในวงการมหาวิทยาลัย กฎหมายลิขสิทธิ์ได้ให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์ในลักษณะต่างๆ นั้น และยังกำหนดข้อจำกัดสิทธิของผู้สร้างสรรค์อีกด้วย เช่น จำกัดด้วยลักษณะประเภทของงาน คือ ให้ความคุ้มครองเฉพาะงานประเภทต่างๆ ตามกฎหมาย จำกัดด้วยอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์โดยให้เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิต่างๆ ตามกฎหมายภายในระยะเวลาอันจำกัด และนอกจากนี้ยังกำหนดข้อยกเว้น

การละเมิดลิขสิทธิ์ด้วย[๑] โดยกำหนดว่าการกระทำของบุคคลบางประเภทต่องาน บางประเภทไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ เช่น การกระทำของบรรณารักษ์ การใช้เพื่อประโยชน์ในการสอน การสอบ การใช้เพื่อรายงานในกิจการของศาล ฯลฯ โดยแยกพิจารณาได้ดังนี้ คือ

๔.๑ ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ของบรรณารักษ์

สำหรับห้องสมุดทุกแห่งโดยเฉพาะในมหาวิทยาลัย ซึ่งมีห้องสมุดสำหรับการศึกษาค้นคว้าของนิสิตและอาจารย์ตลอดจนบางแห่งได้เปิดบริการแก่ประชาชนทั่วไปด้วย เช่น หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และในแต่ละห้องสมุด ก็มีบรรณารักษ์ที่คอยดูแลและให้บริการแก่ผู้ใช้บริการห้องสมุด ตลอดจนการถ่ายเอกสารให้แก่ผู้ใช้บริการ ซึ่งรวมทั้งการถ่ายเอกสารหนังสือหายากเก็บไว้ในห้องสมุดของตนหรือห้องสมุดอื่น จนในปัจจุบันได้มีการให้บริการข้ามประเทศด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร โดยความร่วมมือขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้จัดตั้งศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติแห่งเอเชียอาคเนย์ กำหนดรหัส เลขหมายประจำวารสาร หรือหนังสือเพื่อสื่อสารสู่ประเทศต่าง ๆ เมื่อใครสนใจบทความหรือหนังสือเล่มใด บรรณารักษ์ของหอสมุดก็จะติดต่อประสานงานกับบรรณารักษ์หอสมุดอื่น เพื่อนำมาบริการแก่ผู้ใช้บริการหอสมุดของตนไม่ว่าจะในรูปของการถ่ายเอกสาร การถ่ายไมโครฟิล์ม หรือไมโครฟิช การกระทำดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นการทำซ้ำและเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ แต่เพื่อประโยชน์ของสาธารณชนที่จะใช้งานสร้างสรรค์นั้น กฎหมายลิขสิทธิ์จึงได้กำหนดข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ของบรรณารักษ์ขึ้น โดยพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓ ความว่า

---

[๑] *กรมศิลปากร (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์), "ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์", เอกสารเผยแพร่ลิขสิทธิ์ ชุดกฎหมายลิขสิทธิ์ ที่ ๕/๒๕๒๕ (เอกสารอัดสำเนาจำนวน ๑๘ หน้า), หน้า ๑.*

"การทำซ้ำโดยบรรณารักษ์ของห้องสมุด ซึ่งงานอันมีสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หากการทำซ้ำนั้นมิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร ในกรณีดังต่อไปนี้

(๑) การทำซ้ำเพื่อใช้ในห้องสมุดหรือให้แก่ห้องสมุดอื่น

(๒) การทำซ้ำงานบางตอนตามสมควรให้แก่บุคคลอื่นเพื่อประโยชน์ในการวิจัยหรือการศึกษา

จำนวนที่ทำซ้ำตาม (๑) และ (๒) ต้องไม่เกินจำนวนที่จำเป็นโดยคำนึงถึงความเหมาะสมด้วย"

ลักษณะของการกระทำที่จะไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรานี้พอที่จะแยกพิจารณาดังนี้ คือ

(๑) **ผู้กระทำ** ผู้กระทำจะต้องเป็น**บรรณารักษ์** โดยที่กฎหมายมิได้กำหนดความหมายของคำว่า "บรรณารักษ์" ไว้ แต่**บรรณารักษ์** (Librarian) นี้ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า "ผู้พิทักษ์รักษา บริหาร และให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้หนังสือในห้องสมุด" ซึ่งตามมาตรา ๓๓ นี้น่าจะหมายถึง ผู้มีตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมายในการดูแลรักษาหนังสือในห้องสมุด แม้จะใช้ชื่ออย่างอื่น เช่น ผู้อำนวยการกองหอสมุดแห่งชาติ ผู้อำนวยการกองห้องสมุดของมหาวิทยาลัย[๑]

(๒) **การกระทำ** จะต้องเป็นการทำซ้ำ ซึ่งตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "ทำซ้ำ" ไว้ในมาตรา ๔ ความว่า "หมายความรวมถึง คัดลอกไม่ว่าโดยวิธีใด ๆ เลียนแบบ ทำสำเนา ทำแม่พิมพ์ บันทึกเสียง บันทึกภาพ หรือบันทึกเสียงและภาพ จากต้นฉบับ จากสำเนา หรือจากการโฆษณาในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ ทั้งนี้ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน" จาก

---

[๑] *กรมศิลปากร (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์) "ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์"*

คำจำกัดความของคำว่า "ทำซ้ำ" นี้ น่าจะหมายความรวมถึง การถ่ายเอกสาร การถ่ายไมโครฟิล์ม หรือไมโครฟิชหรือการทำสำเนาในรูปแบบอื่น ๆ

ทั้งนี้การทำซ้ำของบรรณารักษ์นี้ จะต้องเป็นการทำซ้ำที่ไม่เกินจำนวนที่จำเป็นโดยคำนึงถึงความเหมาะสมด้วย ซึ่งจะเป็นประการใดนั้นกฎหมายมิได้ระบุรายละเอียดไว้คงให้เป็นดุลพินิจในการวินิจฉัยของศาล หากมีคดีขึ้น แต่ทั้งนี้ก็น่าจะพิจารณาถึงความจำเป็นที่จะต้องมีงานนั้นบริการแก่ผู้ใช้บริการห้องสมุด เช่น หอสมุดแห่งชาติ จะต้องมีผู้ใช้บริการมากกว่าห้องสมุด คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนั้น จำนวนหนังสือที่ทำซ้ำไว้ในหอสมุดแห่งชาติ จะต้องมีมากกว่าห้องสมุดคณะนิติศาสตร์ ซึ่งอาจจะเป็นจำนวน ๕ เล่ม หรือ ๑๐ เล่ม

(๓) **วัตถุประสงค์ในการทำ** วัตถุประสงค์ของการทำซ้ำของบรรณารักษ์นี้กฎหมายได้กำหนดไว้ ๒ กรณีด้วยกัน คือ

๑. การทำซ้ำเพื่อใช้ในห้องสมุดหรือให้แก่ห้องสมุดอื่น โดยมิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร เช่น หนังสือ "พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศกับพระจักรพรรดิพงศ์" มีอยู่ที่ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพียงเล่มเดียว บรรณารักษ์ของห้องสมุดเห็นว่า หากปล่อยให้บริการเพียงฉบับเดียวต่อไปอาจจะเกิดความเสียหายหรือหนังสือสูญหายไปได้ จึงได้จัดถ่ายเอกสารไว้ทั้งฉบับเพื่อบริการผู้ใช้ห้องสมุดเป็นต้น หรือห้องสมุดคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีความต้องการหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับดังกล่าว จึงขอให้บรรณารักษ์ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ ถ่ายเอกสารให้ ๑ ฉบับ การกระทำทั้งสองกรณีไม่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

๒. การทำซ้ำงานบางตอนตามสมควรให้แก่บุคคลอื่นเพื่อประโยชน์ในการวิจัยหรือการศึกษา กรณีนี้มิใช่การทำเพื่อใช้ในห้องสมุดหรือห้องสมุดอื่น แต่เป็นการทำซ้ำให้แก่บุคคลอื่นซึ่งน่าจะหมายถึงผู้ใช้บริการห้องสมุด

การทำซ้ำในกรณีนี้จะไม่สามารถ ทำซ้ำทั้งฉบับ เพราะกฎหมายใช้คำว่า "การทำซ้ำงานบางตอน..." แต่จะต้องเป็นการกระทำซ้ำบางส่วนของงานนั้น ส่วนที่ว่าแค่ไหนเป็นงานบางตอนนั้น กฎหมายมิได้กำหนดไว้จึงต้องวินิจฉัยตามข้อเท็จจริงเป็นเรื่องๆ ไป ซึ่งพอที่จะยกตัวอย่างได้ดังนี้ คือ นาย ก. เป็นนักศึกษาได้ขอให้บรรณารักษ์ทำการถ่ายเอกสารหนังสือเรื่องประวัติศาสตร์เอเชีย (รายประเทศ) เพื่อจะใช้เป็นข้อมูลในการทำรายงานประวัติศาสตร์ประเทศลาว ดังนี้ การทำซ้ำงานบางตอนก็น่าจะหมายความถึงการทำซ้ำประวัติศาสตร์ประเทศลาวทั้งเรื่องและบางประเทศที่ใกล้เคียงในบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเทศลาว เช่นว่า ปรากฏว่าคนลาวอพยพมาจากประเทศจีน ก็น่าจะสามารถถ่ายเอกสารในส่วนที่เกี่ยวกับการอพยพของชนชาติลาวในประวัติศาสตร์ประเทศจีนได้ ซึ่งบรรณารักษ์ก็มิได้ทำซ้ำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไรแต่อย่างใด

อนึ่ง น่าสังเกตว่า "การทำซ้ำนั้นมิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร" ก็คงจะมิได้หมายความถึงการทำซ้ำของบรรณารักษ์ ที่ทำขึ้นโดยได้เรียกเก็บจากห้องสมุดอื่นในขนาดเท่าทุนเท่านั้น แต่หากเป็นการเกินจากราคาทุนแต่ไม่มากเกินไป เพื่อเป็นค่าแรงผู้ถ่ายเอกสารหรือเพื่อเป็นค่าเสื่อมราคาของเครื่องถ่ายเอกสาร เป็นต้น และมีข้อน่าสังเกตอีกประการหนึ่งว่า กฎหมายให้การคุ้มครองเฉพาะบรรณารักษ์ของห้องสมุด แต่ถ้าเป็นสถานที่อื่นที่มีลักษณะของการเก็บหนังสือ หรือเอกสารเพื่อบริการประชาชน เช่น หอจดหมายเหตุ เป็นต้น ก็น่าจะได้รับความคุ้มครองเช่นกัน

(๔) **ประเภทของงานที่ทำซ้ำ** ด้วยกฎหมายมิได้จำกัดว่าจะสามารถทำซ้ำในงานประเภทใดบ้าง ดังนั้นน่าจะพิจารณาไปในทางที่ว่า หากเป็นงานที่มีอยู่ในห้องสมุดเพื่อให้บริการแก่ผู้ใช้บริการห้องสมุด ก็น่าจะเข้าข่ายงานที่ได้รับการคุ้มครองมิให้ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ เช่น ปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติมีบริการห้องสมุดดนตรีหรือห้องโสตทัศนวัสดุ ดังนั้นการทำซ้ำแถบบันทึกเสียง

แถบบันทึกภาพ ก็น่าจะได้รับความคุ้มครองเช่นกัน

๔.๒ ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในการศึกษาในการสอนของอาจารย์

การออกข้อสอบของอาจารย์ และการตอบของนักเรียนนักศึกษา จะเกี่ยวข้องกับงานสร้างสรรค์อย่างมาก อาทิเช่น ในปัจจุบันจะมีการกำหนดให้นักเรียนอ่านหนังสือนอกเวลา ซึ่งจะเป็นนวนิยาย หรือบทความของผู้ทรงคุณวุฒิที่เลือกสรรแล้วนำมาศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการอภิปรายในนวนิยายเรื่องนั้น การสรุปย่อของนักเรียนหรือการวิจารณ์ การกระทำดังกล่าวเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามกฎหมายได้ แต่การที่จะให้ขออนุญาตลิขสิทธิ์ ซึ่งแม้ว่าเจ้าของลิขสิทธิ์จะมีความภูมิใจในผลงานของตนและยินดีที่จะอนุญาต แต่ก็เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม ดังนั้น พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงได้กำหนดให้การกระทำแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ หากมีวัตถุประสงค์บางประการจะไม่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๐ ความว่า

มาตรา ๓๐ "การกระทำแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ หากมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

(๑) วิจัยหรือศึกษา

ฯลฯ

(๖) ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏโดยผู้สอนเพื่อประโยชน์ในการสอนของตน

(๗) คัดลอก ทำสำเนา ดัดแปลงบางส่วนของงาน หรือตัดทอนหรือทำบทสรุปโดยผู้สอนหรือสถาบันศึกษา ตามความเหมาะสมและตามจำนวนที่จำเป็นเพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถานศึกษา แต่ทั้งนี้ ต้องไม่เป็นการจัดทำขึ้นหรือดำเนินการเพื่อหากำไร และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมแก่สังคมในการให้ประโยชน์

แก่เจ้าของลิขสิทธิ์กับความจำเป็นทางการศึกษาของประชาชนด้วย

(๘) นำงานนั้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการถามและตอบในการสอบ

แต่ละอนุมาตราสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้ คือ

๑) **การกระทำเพื่อการวิจัยหรือศึกษา** การที่จะได้รับการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามข้อนี้ จะต้องเป็นการกระทำที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการวิจัย (Rescrch) อันได้แก่ การสะสม การรวบรวม การค้น การตรวจตรา การสอบสวน[๑] และที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา (Study) คือ การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม เช่น นาย ก. ได้คัดลอกบางตอนของบทความเรื่องหนึ่ง เพื่อใช้ประโยชน์ในงานวิจัยของตน หรือนาย ข. ได้อัดเทปเพลง ๆ หนึ่ง เพื่อใช้ในการศึกษาระดับเสียงของเพลง เป็นต้น

ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ข้อนี้ กฎหมายไม่ได้กำหนดผู้ใดเป็นผู้กระทำ ดังนั้นจึงน่าจะหมายความถึงบุคคลใดก็ได้ที่ใช้งานนั้น เพื่อการศึกษาหรือวิจัย เช่นกันกับประเภทของงานและการกระทำ กฎหมายมิได้กำหนดประเภทไว้ จึงน่าจะหมายความถึงงานทุกประเภท และการกระทำทุกอย่างตามกฎหมายลิขสิทธิ์ เช่น งานวรรณกรรม งานภาพยนตร์ หรือการทำซ้ำ การดัดแปลง หรือนำออกโฆษณา เป็นต้น

๒) **การกระทำของผู้สอน** ตามมาตรา ๓๐ (๖) นี้ ได้ให้การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์แก่ผู้สอนโดยเฉพาะ บุคคลอื่นนอกจากผู้สอนจะไม่สามารถได้รับการยกเว้นตามมาตรา ๓๐ (๖) นี้ได้ และในความหมายของคำว่า "ผู้สอน" นี้ ไม่ได้หมายความเฉพาะครูหรืออาจารย์ในโรงเรียน หรือมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่น่าจะหมายความรวมถึงผู้ที่ทำการแนะนำถ่ายทอดวิชาความรู้ในวิชาการอย่างอื่นด้วย อาทิเช่น ผู้สอนเทนนิสผู้สอนนาฏศิลป์ หรือผู้สอนการทำอาหาร

---

[๑] *กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์*, "ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์", *หน้า ๒.*

เป็นต้น

สำหรับการกระทำที่จะได้รับการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์นี้ กฎหมายได้กำหนดไว้ดังนี้ คือ **การทำซ้ำ การดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏซึ่งงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑** การทำซ้ำหรือการดัดแปลงเป็นประการใด ได้มีการให้คำจำกัดความไว้แล้วในมาตรา ๔ และได้กล่าวแล้วข้างต้น สำหรับการนำออกแสดงนี้ น่าจะหมายความถึง การนำเอางานอันมีลิขสิทธิ์ออกแสดง ไม่ว่าจะเป็นการฉายภาพยนตร์ หรือการแสดงรูปในการจัดนิทรรศการ อันเป็นกิจกรรมของการสอน อันหนึ่ง และการทำให้ปรากฏนั้นก็น่าจะมีลักษณะเช่นเดียวกันกับการนำออกแสดง คือการทำให้งานสร้างสรรค์นั้น ๆ ปรากฏต่อสาธารณชนโดยผู้สอน เช่น การนำเอาภาพจิตรกรรมมาแสดงในการสอน เป็นต้น กฎหมายได้กำหนดการกระทำไว้เพียง ๔ ประการดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น ดังนั้น การกระทำในลักษณะอื่น ๆ ก็ไม่อาจได้รับความคุ้มครอง แต่น่าสังเกตว่าการกระทำทั้ง ๔ ประการที่กฎหมายกำหนดนี้ ก็มีลักษณะและขอบเขตที่กว้างมาก แทบจะคลอบคลุมการกระทำตามกฎหมายลิขสิทธิ์ทุกประเภท โดยการนำออกแสดงและการทำให้ปรากฏ จะมีความหมายเหมือนหรือใกล้เคียงกับการโฆษณา ตามมาตรา ๔ ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

การกระทำดังกล่าวทั้ง ๔ ประการนี้ จะต้องเป็นการกระทำของผู้สอนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ในการสอนของตน กล่าวคือ ใช้ทำในกิจกรรมการแนะนำถ่ายทอดวิชาความรู้ เช่น อาจารย์ในมหาวิทยาลัย ได้แปล (ดัดแปลง) บทกวีของฝรั่งเศสให้นักศึกษาใช้เรียน เป็นต้น

งานตามข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ข้อนี้ กฎหมายมิได้กำหนดไว้ว่าจะต้องเป็นงานประเภทใด จึงทำให้พิจารณาได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นงานประเภทใดตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ย่อมได้รับความคุ้มครองทั้งสิ้น เช่น งานวรรณกรรม งานศิลปกรรม งานโสตทัศนวัสดุ เป็นต้น

ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ข้อนี้ สามารถที่จะยกตัวอย่างได้ดังนี้ คือ

๑. อาจารย์ในมหาวิทยาลัยได้นำภาพจิตรกรรมของผู้อื่นมาแสดงในชั้นเรียน เพื่ออธิบายโครงสร้างของภาพในวิชาศิลปะ

๒. ครูในโรงเรียนได้ถ่ายเอกสารบทความเรื่องหนึ่งให้แก่นักเรียน เพื่ออ่านบทความนั้นในวิชาอ่านไทย

๓. อาจารย์สอนนาฏศิลป์ ได้เปิดเทปเพลง "เชื่อฉัน" เพื่อเป็นเพลงที่ให้นักเรียนหัดเต้นรำในจังหวะหนึ่งในวิชานาฏศิลป์ เป็นต้น

๓) **การกระทำของผู้สอนหรือสถาบันศึกษา**ตามมาตรา ๓๐ (๖) ได้ให้การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์แก่ผู้สอนหรือสถาบันศึกษา โดยแยกพิจารณาได้ดังนี้ คือ

๑. ผู้กระทำ กฎหมายได้กำหนดให้ผู้กระทำ ๒ ประเภท คือ ผู้สอนและสถาบันศึกษา สำหรับผู้สอนนั้นคงมีความหมายเหมือนกับผู้สอนตามมาตรา ๓๐ (๖) สำหรับสถาบันศึกษา หมายความถึง โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานใดที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อการสั่งสอน แนะนำ ถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ผู้สอน เช่น โรงเรียนกวดวิชาการศึกษานอกโรงเรียน ทั้งนี้น่าจะหมายความถึงสถาบันที่จัดตั้งขึ้นมาโดยมีผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนในชั้นเรียน หรือการเรียนทางไปรษณีย์ แต่ไม่น่าจะหมายความถึงสถาบันที่จัดตั้งเพื่อการศึกษาหรือวิจัยที่ไม่มีการสอนหรือไม่มีนักเรียน เช่น สถาบันวิจัย เป็นต้น หากสถาบันที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการอบรมนี้จะอยู่ในความหมายของสถาบันศึกษานี้หรือไม่นั้น น่าจะพิจารณาไปในทางที่ว่า การสอนกับการอบรมน่าจะมีความหมายเดียวกัน จึงน่าจะมีความหมายถึงสถาบันการศึกษาตามอนุมาตรานี้ด้วย เช่น สถาบันอบรมการพูด เป็นต้น

๒. ประเภทของงาน ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามอนุมาตรานี้ไม่ได้กำหนดประเภทของงานไว้ ดังนั้นจึงหมายความถึงงานทุกประเภทที่ใช้ใน

การสอนเท่าที่จะเป็นไปได้ เช่น หนังสือ เทป หรือวิดิโอเทป เป็นต้น

๓. การกระทำ กฎหมายได้กำหนดการกระทำไว้ ๕ ประเภท คือ

การคัดลอก หมายความถึง การเลือกหรือแยกไว้ หรือการเขียนหรือจำลองออกมา

การทำสำเนา หมายความถึง การทำต้นแบบข้อความที่คัดลอกมาอีกฉบับหนึ่ง หรือหลายฉบับ

การดัดแปลงบางส่วนของงาน หมายถึง การดัดแปลงตามคำจำกัดความของมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ เฉพาะบางส่วน บางตอนของงานมิใช่การทำทั้งหมด

การตัดทอน หรือทำบทสรุป หมายความถึง การทำย่อให้สั้นลง การสรุปเนื้อหา เป็นต้น

การกระทำดังกล่าวที่กฎหมายกำหนดไว้นี้ จะต้องเป็นการทำตามความเหมาะสมและจำนวนที่จำเป็น โดยใช้ดุลพินิจตามข้อเท็จจริงเป็นเรื่องๆ ไป เช่น การสอนวิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยสัญญา การทำบทสรุปหรือการคัดลอกหนังสือกฎหมายต่างประเทศน่าจะมีขอบเขตเฉพาะบทที่ว่าด้วยสัญญาเท่านั้น ไม่น่าจะสามารถทำในส่วนอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับสัญญาได้

๔. วัตถุประสงค์ การกระทำที่จะได้รับการยกเว้นตามอนุมาตรานี้ จะต้องเป็นการกระทำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถาบันศึกษา เช่น การถ่ายเอกสารบทความเกี่ยวกับศิลปกรรมสมัยทวาราวดี เพื่อแจกจ่ายแก่นักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร การอัดเทปเพลงในจังหวะดิสโก้จำหน่ายให้แก่นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์กรมศิลปากร เพื่อฝึกการเต้นรำนอกเวลา ซึ่งมีการสอนในวิทยาลัยนั้นๆ

การกระทำที่มีวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ จะต้องไม่เป็นการจัดทำขึ้นหรือดำเนินการเพื่อหากำไร กล่าวคือ ไม่ได้จัดทำเพื่อขายที่มีราคาขายมากกว่าราคา

ทุนเกินความจำเป็น แต่ถ้าเป็นการเอากำไรบ้างเล็กน้อยเพื่อคิดเป็นค่าเสื่อมราคาของเครื่องจักรกลที่ใช้ในการจัดทำนั้น เช่น ค่าเสื่อมของเครื่องอัดสำเนาเอกสาร ค่าเสื่อมของเครื่องพิมพ์ดีด ที่ใช้ในการทำสำเนานั้นๆ เป็นต้น และการกระทำดังกล่าวนี้จะต้องคำนึงไว้เสมอว่า ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์เกินความสมควร โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมแก่สังคมในการให้ประโยชน์แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ กับความจำเป็นทางการศึกษาของประชาชน เช่น การทำสำเนาเพื่อจำหน่ายให้แก่นักศึกษานี้ หากว่าในท้องตลาดมีจำหน่ายอยู่แล้วในราคาที่ไม่แพงนัก ก็ไม่น่าจะทำสำเนา ควรให้นักศึกษาไปซื้อหนังสือนั้นๆ เอง เพราะการทำสำเนานั้น จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อเจ้าของลิขสิทธิ์ การที่จะพิจารณาว่าจะเกิดความเสียหายต่อเจ้าของลิขสิทธิ์เกินความสมควรนั้น กฎหมายให้คำนึงถึงความจำเป็นทางการศึกษา โดยเทียบกับประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์

๔) **การใช้ประโยชน์เพื่อการสอบ** ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามอนุมาดรานี้ เป็นการใช้งานในการถามและตอบในการสอบ โดยที่ด้วยความจำเป็นที่ผู้ออกข้อสอบและผู้สอบจะต้องใช้งานประเภทใดประเภทหนึ่งในการสอบนั้น กฎหมายจึงกำหนดไว้ไม่ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ทั้งนี้จะต้องเป็นการใช้เพียงส่วนหนึ่งในการถามและตอบในการสอบเท่านั้น เช่น ครูโรงเรียนแห่งหนึ่งได้นำเอาบทความเกี่ยวกับหนังตะลุงมาออกข้อสอบ โดยคัดลอกในตอนที่เกี่ยวกับการแสดงแล้วตั้งคำถามว่า เป็นการแสดงอะไรและมีถิ่นที่มาหรือประวัติอย่างไร เป็นต้น

การกระทำที่จะเข้าข้อยกเว้นตามอนุมาดรานี้ กฎหมายมิได้กำหนดไว้ จึงหมายความถึงการกระทำต่างๆ ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ คือ การทำซ้ำ การดัดแปลง หรือการโฆษณางาน แต่อย่างไรก็ตามก็คงมีขอบเขตเฉพาะใช้ในการสอบเท่านั้น เช่น การเปิดเทปเพลงๆ หนึ่ง แล้วให้นักเรียนตอบว่า เป็นเพลงจังหวะอะไร มีเครื่องดนตรีอะไร หรือให้นักเรียนเต้นรำตามจังหวะนั้นเพื่อสอบการเต้นรำ เป็นต้น

หรือการนำเอาประติมากรรมมาเป็นแบบให้นักเรียนศิลปะวาดภาพเหมือนเพื่อสอบ เป็นต้น

แม้ว่ากฎหมายจะมิได้กำหนดให้ใครบ้างเป็นผู้ที่สามารถกระทำได้ โดยไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ แต่ก็พึงพิจารณาได้จากอนุมาตรานี้เองว่า จะต้องเป็นผู้ถาม (ผู้ออกข้อสอบ) หรือผู้สอบ เท่านั้น เช่น การสอบปากเปล่า ผู้ถามได้ท่องโคลงวรรคหนึ่งของกวีท่านหนึ่ง แล้วให้นักเรียนตอบว่าเป็นโคลงประเภทใด มีฉันทลักษณ์อย่างไร ซึ่งเป็นการถามด้วยวาจา หรือการถามเป็นลายลักษณ์อักษร ด้วยการเขียนคัดลอกบทความชิ้นหนึ่ง ให้นักเรียนทำการแปลในการสอบ เป็นต้น และในทางกลับกัน หากอาจารย์ได้กำหนดข้อสอบมาหนึ่งข้อ โดยให้นักเรียนยกตัวอย่างบทกวีของนักกวีท่านหนึ่ง การที่นักเรียนทำการคัดลอกบทกวีมาตอบนี้ก็ไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ซึ่งแม้ว่าจะเป็นการแสดง เช่น การแสดงท่ารำ หรือการร้องเพลงในงานอันมีลิขสิทธิ์โดยใช้ในการตอบคำถามในการสอบ ก็ไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

๔.๓ ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์โดยการอ้างอิงบางตอน

ในการเรียบเรียงตำราหรือการค้นคว้าวิจัย จำเป็นที่จะต้องมีการอ้างอิงงานสร้างสรรค์ของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรม และถือเป็นการยอมรับกันโดยทั่วไป ถึงการทำการอ้างอิงในรูปของเชิงอรรถหรือบรรณานุกรม การกระทำดังกล่าวอาจเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ได้ ดังนั้นกฎหมายลิขสิทธิ์โดยทั่วไป จึงกำหนดไว้เป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในรูปแบบต่าง ๆ อาจถือว่าเป็นการใช้โดยธรรม หรือการใช้ในทางการศึกษา หรือวิจัยซึ่งตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ก็ได้ ให้ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในกรณีนี้ไว้ในมาตรา ๓๐ ได้บัญญัติไว้ความว่า

มาตรา ๓๐ "การกล่าว คัด ลอก เลียน หรืออ้างอิงงานบางตอนตามสมควรจากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยมีการรับรู้ถึงความเป็น

เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์"

ในการกระทำที่จะไม่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ตามมาตรานี้ พอที่จะแยกพิจารณาได้ดังนี้ คือ

๑. **การกล่าว** หมายความถึง การพูดจา การขับร้อง

๒. **การคัด** หมายความถึง การเลือกหรือแยกไว้

๓. **การลอก** หมายความถึง การเขียนหรือจำลองออกมา

๔. **การเลียน** หมายความถึง การเอาอย่าง การทำตาม การลอกแบบอย่าง

๕. **การอ้างอิง** หมายความถึง การถือเป็นหลัก การนำมากล่าวเป็นหลักหรือการกล่าวถึงเพื่อเป็นหลัก

ผู้กระทำได้กระทำการดังกล่าว ต่องานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ไม่ว่าจะเป็นงานประเภทใด เช่น งานวรรณกรรม งานดนตรีกรรม งานศิลปกรรม ฯลฯ แต่การกระทำนี้จะได้รับการยกเว้นไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ก็ต่อเมื่อได้มีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการอ้าง หรือรับรู้ในเนื้อเรื่องเลย หรือในเชิงอรรถ และการรับรู้นี้จะต้องเป็นการแสดงออกมาให้ทราบว่า ใครเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งอาจทำให้เข้าใจว่า เพียงแต่ระบุชื่อผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ก็อาจเพียงพอ แต่ตามหลักกฎหมายสากลแล้ว มักจะให้อ้างที่มา (source) และชื่อผู้สร้างสรรค์ (the name of the author) แต่อย่างไรก็ตามน่าจะถือตามหลักเกณฑ์ของสากลจะดีกว่า เพราะจะได้ทราบแหล่งที่มาด้วย

การกระทำที่จะไม่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรานี้ พอที่จะยกตัวอย่างได้ดังนี้ คือ ในการอภิปรายเรื่อง "เพลงไทยในทศวรรษที่ผ่านมา" ผู้อภิปรายได้ร้องเพลง ๆ หนึ่งประกอบการอภิปราย ก็ไม่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ หากได้มีการแสดงการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในบทเพลงนั้น หรือการคัดลอกข้อความบางตอนของบทความชิ้นหนึ่งลงในตำราที่ตนเรียบเรียง ก็จะต้องแสดงการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์

อนึ่ง น่าสังเกตว่า การกระทำดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จะต้องเป็นการกล่าว การคัด การลอก การเลียน หรือการอ้างอิงบางตอนของงานเท่านั้นเพราะได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนตามกฎหมาย ซึ่งหากเป็นการอภิปรายเรื่อง "เพลงไทยในทศวรรษที่ผ่านมา" ดามตัวอย่างข้างต้น หากผู้อภิปรายร้องทั้งเพลง จะถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรานี้ได้ เพราะมาตรานี้ไม่สามารถครอบคลุมถึงข้อเท็จจริงดังกล่าว แต่อาจจะได้รับการยกเว้นได้ในกรณีของการใช้เพื่อการศึกษา ตามมาตรา ๓๐ (๑)

ขอบพระคุณ

เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณท่านที่เคารพนับถือและญาติมิตร ที่ได้แสดงไมตรีจิตในวาระที่คุณพ่อเฮง **เกษมเศรษฐ** ได้ถึงแก่กรรม โดยเป็นธุระช่วยเหลือและให้เกียรติมารดน้ำศพบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม ตลอดจนส่งพวงหรีดและแจกันดอกไม้มาเคารพศพ ตั้งแต่วันเริ่มสวดพระอภิธรรมจนถึงวันนี้ อันเป็นวันพระราชทานเพลิงศพ หากคุณพ่อเฮง เกษมเศรษฐ มีญาณหยั่งรู้ได้ คงจะอนุโมทนา และปราบปลื้มปิติในบุญกุศลที่ท่านทั้งหลายได้ร่วมบำเพ็ญกุศลในครั้งนี้ ขออนิสงส์แห่งกุศลกรรมครั้งนี้จงสำเร็จผลเห็นทันใจโดยทั่วกัน จึงขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

คณะเจ้าภาพ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงศพ
นายเฮง เกษมเศรษฐ
เป็นกรณีพิเศษ
ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร
วันเสาร์ ๓ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๓ เวลา ๑๖.๐๐ น.

กำหนดการบำเพ็ญกุศล

วันศุกร์ที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

เวลา ๑๐.๐๐ น. เชิญศพขึ้นตั้งบำเพ็ญกุศล

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม

วันเสาร์ที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ๑๐ รูป

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล

เวลา ๑๓.๐๐ น. แสดงธรรมเทศนา

เวลา ๑๓.๓๐ น. พระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุล แล้วเชิญศพขึ้นสู่เมร

เวลา ๑๖.๐๐ น. พระราชทานเพลิงศพ

จึงกราบเรียนและเรียนเชิญมาด้วยความเคารพ

นายจำนงค์ เกษมเศรษฐ
นายวาณิช - นางประเทือง เกษมเศรษฐ
นายวินัย - นางเบญจมาศ เกษมเศรษฐ
นายอนันต์ - นางนิตยา เกษมเศรษฐ
และหลาน

} *เจ้าภาพ*

เจ้าภาพงานสวดพระอภิธรรม
คุณพ่อเฮง เกษมเศรษฐ

วันเสาร์ที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๓๒

ครอบครัว "ศุภบุญ"

ครอบครัว "ฮุนสวัสดิกุล"

ครอบครัว "โพธิสุข"

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๒

คุณแม่ทองม้วน คัมภีรัย

คุณภัทรพร ทับทิม

คุณเศวต คัมภีรัย

โรงเลื่อยจักรไทยรุ่งเรือง

วันจันทร์ที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๓๒

ครอบครัว คุณวิไล กัลยาณกุล

คุณชิตละนะ กลิ่นเกลา

วันอังคารที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๓๒

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรรุ่นที่ ๒๗ และภริยา

หลานตระกูลเกษมเศรษฐ

หลานตระกูลแซ่อึ้ง

ลูก ๆ ตระกูลเกษมเศรษฐ

วันพุธที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๓๒

ครอบครัว พึ่งประสิทธิ์

ครอบครัว อรุณวยาปาร

วันพฤหัสบดีที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๓๒

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

วันศุกร์ที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๒

ป.ม. รุ่นที่ ๑๓

ครอบครัว นางโง้วศรี แซ่อึ้ง

คุณสุพจน์ - คุณอารี ตันสุริยวงษ์ (ร้าน ส.การช่าง มีนบุรี)

วันเสาร์ที่ ๒ กันยายน ๒๕๓๒

ทำบุญครบ ๗ วัน

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์

เวลา ๑๓.๐๐ น. บรรจุศพ

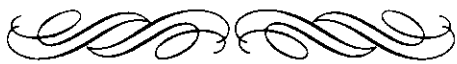

คุณพ่อ - บุคคลตัวอย่างของลูก

คุณพ่อเฮง เกษมเศรษฐ มีภรรยาชื่อคุณแม่ เขียว เกษมเศรษฐ มีบุตรชาย-หญิง รวม ๕ คน คือ จำนงค์ วาณิช ปราณี วินัย และอนันต์ มีอาชีพทำนาและค้าขายที่อำเภอมีนบุรี จังหวัดพระนคร การทำมาหาเลี้ยงชีพสมัย ๘๐ ปีก่อน ลำบากมาก ต้องขยัน ประหยัด และอดทนลูกทุกคนต้องผจญกับความยากลำบาก ช่วยคุณพ่อคุณแม่ทำงาน และเรียนรู้สัจจะแห่งชีวิตไปด้วย ซึ่งสมัยเด็กๆ มักไม่ทราบ ต่อเมื่อเติบใหญ่จึงจะสำนักและรู้สึกว่า ต้องสู้ชีวิต และชีวิตต้องสู้ด้วยตนเอง คุณพ่ออบรมบ่มนิสัยและให้หาประสบการณ์จากการทำงานด้วย เรียนหนังสือด้วย จึงหล่อหลอมลักษณะนิสัยให้พึ่งตนเอง อดทน ขยัน และซื่อสัตย์ รักษาคำพูด ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๒ เวลา ๒๐.๑๕ น. คุณพ่อได้สละสังขารไปอย่างสงบเงียบผมและคุณสำรวย พึ่งประสิทธิ์ (สามีของน้องภรรยา) กำลังคุยกันอย่างปกติ และไม่เชื่อว่าคุณพ่อจะจากไปอย่างมีความสุข แต่คุณพ่อได้ถึงแก่กรรมแล้วสิริรวมอายุได้ ๙๗ ปี

การจากไปของคุณพ่อเท่ากับหมดผู้อบรมสั่งสอน หมดผู้ที่เป็นตัวอย่างของผู้ที่ต่อสู้ชีวิตและหมดโอกาสที่จะตอบสนองพระคุณอีกต่อไป

ในระหว่างที่คุณพ่อมีชีวิตอยู่บุคคลที่ช่วยเกื้อกูลเมตตาคุณพ่อ คือ นายแพทย์มาโนชญ์ ลีโทชวลิต และคุณอาเบญจวรรณ สุพรรณรัตน์ และเมื่อคุณพ่อสิ้นใจนายแพทย์มาโนชญ์ก็ได้เป็นธุระอย่างดีเป็นพิเศษ ผม - พี่น้อง - และครอบครัวจึงต้องขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอให้คุณงามความดีของคุณพ่อที่มีต่อลูกหลานและญาติพี่น้อง ตลอดจนบุคคลทั่วไป จงน้อมนำให้วิญญาณของคุณพ่อจงประสบสุขในสัมปรายภพ

วินัย เกษมเศรษฐ

ความอาลัยของลูก

คุณแม่ (นางเขียว เกษมเศรษฐ) ของผม (นายวาณิช เกษมเศรษฐ) ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๒๐ รวมอายุได้ ๘๓ ปีเศษ นับว่ามีอายุยืนยาวกว่าบรรดาพี่น้องท้องเดียวกัน และในขณะนั้นผมดำรงตำแหน่งขนส่งจังหวัดชัยนาท ต่อมาได้ทำการฌาปนกิจ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน๒๕๒๓ เมื่อผมดำรงตำแหน่งขนส่งจังหวัดเพชรบุรี

ส่วนน้องสาว (นางสาวปรานี เกษมเศรษฐ) ของผม ถึงแก่กรรมด้วยโรคไตพิการ เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๓๑ เมื่ออายุได้ ๖๒ ปีเศษ เป็นการถึงแก่กรรมก่อนพี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกัน ซึ่งขณะนั้นผมพ้นจากราชการเพราะเหตุสูงอายุ (เกษียณอายุ) ที่จังหวัดสิงห์บุรี เป็นเวลาหลายปีแล้ว และทำการฌาปนกิจที่วัดโสมนัสวิหาร เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๑

คุณพ่อ (นายเฮง เกษมเศรษฐ) ของผม อยู่กับพี่ชาย และน้องสาวผม (นายจำนง นางสาวปรานี เกษมเศรษฐ) ที่บ้านมีนบุรี กรุงเทพฯ จนกระทั่งอายุประมาณ ๘๐ ปี จึงไปอยู่กับน้องชายของผม (นายอนันต์ เกษมเศรษฐ) ที่ลพบุรี เป็นเวลาหลายปีจึงกลับมาอยู่ที่บ้านมีนบุรี เมื่ออายุ ๙๕ ปีเศษ ก็มาอยู่กับน้องชายผม คือนายวินัย เกษมเศรษฐที่บ้านซอยวัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ

คุณพ่อเป็นคนไม่ใคร่จะเจ็บป่วยจนถึงล้มหมอนนอนเสื่อ เท่าที่ผมจำได้คุณพ่ออายุประมาณ ๔๐ ปี ต้องนอนซมนานกว่า ๑๐ วัน เพราะนัยน์ตาบวมเจ็บปวดมาก และเมื่อท่านอายุประมาณ ๙๒ ปี ภายหลังจากรักษาพยาบาลเกี่ยวกับต่อมลูกหมากโตแล้วกลับไปอยู่บ้าน ท่านลุกขึ้นจากที่นอนเดินไปปัสสาวะเวลาดึกมากแล้วล้มลง ทำให้ต้องนอนซึมและท้องเดินมากเป็นเวลานาน ประกอบกับท่านไม่ยอมใช้ยาบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บและ

รับประทานอาหารไม่ได้ ร่างกายจึงผ่ายผอมเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก นอนหายใจแผ่วระรวยจนบางครั้งคล้ายกับว่าไม่หายใจ ทำให้ผมใจหายใจคว่ำหลายครั้งหลายหนจนเกิดความเคยชินเสียแล้ว ต่อมาอีกหลายเดือนอาการของท่านจึงค่อยดีมีเนื้อมีหนังขึ้นแต่ท่านก็ลุกขึ้นนั่งเองไม่ได้ คงได้แต่นอนอย่างเดียวนับตั้งแต่เจ็บป่วยครั้งนั้นเป็นต้นมา

ปลายเดือนสิงหาคม ๒๕๓๒ นางประเทือง เกษมเศรษฐ ภริยาของผม (กับลูกสาวคนเล็กชื่อเด็กหญิงสาลินี เกษมเศรษฐ) มาราชการ และเยี่ยมญาติที่กรุงเทพฯ ส่วนผมเฝ้าบ้านที่ชัยนาทเพียงคนเดียว จนถึงวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๒ เวลาประมาณ ๒๐.๑๕ น. เอ๋กับโอ๋ (นายสาริศ นายอิศรา เกษมเศรษฐ) ลูกชายแฝดคู่โต ซึ่งเรียนหนังสืออยู่กรุงเทพฯ โทรศัพท์แจ้งว่าคุณปู่สะอึกเสียงผิดปกติ ๒-๓ ครั้งแล้วเงียบไป ขอให้คุณพ่อมาเฝ้าดูอาการสักหน่อย ผมรู้สึกใจหายวาบ สั่งให้เอ๋กับโอ๋โทรศัพท์ไปบอกคุณอาอนันต์ และโทรศัพท์ตามไปบอกคุณแม่ (ประเทือง) ให้ทราบเรื่องนี้ด้วย

ต่อมาอีกสักครู่หนึ่งก็มีโทรศัพท์จากบุตร ภริยา และน้อง ว่าคุณพ่อสิ้นใจแล้ว (ทราบภายหลังว่าถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา) เมื่อเวลาประมาณ ๒๐.๑๕ น. วันเดียวกันนั้น ผมรู้สึกใจหายอีกครั้งหนึ่ง และรวมอายุท่านได้ประมาณ ๙๗ ปี นับว่าท่านมีอายุยืนกว่าพี่น้องท้องเดียวกันนานนับสิบปี และเป็นปีที่เห็นได้ชัดว่าพี่ชายของผมเริ่มเป็นอัมพาตอยู่ที่บ้านมีนบุรีด้วย

เนื่องจากผมเคยรับราชการทหาร ทั้งคุณพ่อ คุณแม่ก็เป็นสมาชิกฌาปนกิจของกองทัพบก ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๙๗ จึงประกอบพิธีรดน้ำ สวดพระอภิธรรม และบรรจุศพ คุณพ่อไว้ที่ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร ดังเช่นเคยปฏิบัติมาแล้ว

คุณพ่อผมเป็นคนดีที่น่าเคารพรักมาก การจากไปของท่านครั้งนี้ทำให้ผมอาลัยเป็นอย่างยิ่ง จึงขอให้เหตุแห่งความดีที่ทำไว้ จงเป็นผลดลบันดาลให้ให้ท่านได้รับผลดีและไปสู่สุขคติทุกประการ

ในบั้นปลายชีวิตของคุณพ่อก็ได้น้องและหลานผมเฝ้าปรนนิบัติเป็นเวลายาวนาน เมื่อถึงคราวเจ็บป่วยก็มีผู้ดูแลรักษาพยาบาลเป็นอย่างดี ครั้นท่านถึงแก่กรรมแล้วก็มีผู้ร่วมบำเพ็ญกุศลด้วยความปรารถนาดีเป็นจำนวนมากพอสมควร จึงขอขอบพระคุณอีก ครั้งหนึ่ง และใคร่ขออภัยในความบกพร่องไว้ในโอกาสนี้ด้วย

นายวาณิช เกษมเศรษฐ

คุณพ่อของลูก

"ชีวิตนี้ไม่เที่ยง สังขารนี้ไม่เที่ยง"

คุณแม่ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๒๐ เวลา ๐๘.๒๔ น. ครั้งนั้นก็ถือว่าเป็น การสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิต เพราะคุณแม่เป็นทุกสิ่งทุกอย่างของลูก สุดแสนอาลัยเมื่อสิ้นคุณแม่ แม้กระทั่งทุกวันนี้

แต่โชคยังดีที่ยังเหลือคุณพ่อ คุณพ่อจึงเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรสุดท้ายของลูก ปกติคุณพ่อเป็นคน อารมณ์ดี คุณพ่อมักจะเล่าชีวิตในอดีตให้ฟังอยู่เสมอ แม้กระทั่งอายุกว่า ๙๐ ปี คุณพ่อก็ยังเล่าเรื่องต่างๆ ให้ฟังโดยมิหลงลืม คุณพ่อจะเล่าซ้ำแล้วซ้ำอีกด้วยความภาคภูมิใจ เล่าไปหัวเราะไปอย่างมีอารมณ์ขัน ทำให้ลูกได้ทราบถึงชีวิตการต่อสู้ในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างดี นี่แหละเป็นวิธีสั่งสอนลูกอย่างแยบยลวิธีหนึ่งคุณพ่อจึงเป็นทั้งประถมครู และเป็นคุณพ่อของลูกโดยแท้

ชีวิตของคุณพ่อมีทั้งทุกข์และสุขระคนกัน เนื่องจากคุณพ่อมีลูก ๕ คน จึงนับว่าคุณพ่อต้องรับภาระหน้าที่อย่างหนัก แต่คุณพ่อก็ส่งเสริมให้ลูกทุกคนได้ศึกษาตามความสามารถและความสมัครใจ คุณพ่อไม่ได้เกิดในตระกูลที่ร่ำรวย สมบัติที่จะให้แก่ลูกได้คือการศึกษาเท่านั้น คุณพ่อจะพร่ำสอนให้ลูกเจียมตน เจียมแต่ง เจียมอยู่ และเจียมใช้ สอนให้ลูกมีความมานะอดทน ความลำบากในเบื้องต้นจะสบายในบั้นปลาย

จริงของคุณพ่อ ชีวิตของคุณพ่อก็เป็นอย่างนั้น เมื่อลูกคนสุดท้องสำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ.๒๕๐๓ ภาระของคุณพ่อก็หมดไป คุณพ่อละเลิกทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อการพักผ่อนอย่างเต็มที่ หลังจากตรากตรำทำงานอย่างหนักมานานแสนนาน คุณพ่อหมดห่วงแล้วจริงๆ ลูกทุกคนมีงานทำเป็นหลักเป็นแหล่ง คุณพ่อปลดเกษียณจากการทำงานอาชีพอิสระเมื่ออายุ ๖๘ ปี

บั้นปลายชีวิตของคุณพ่อสุขสบาย คุณพ่อจะไป ๆ มา ๆ ระหว่างบ้านลูก ๆ คุณพ่อชอบชีวิตเรียบง่ายและสมถะ คุณพ่อนั่งสมาธิทุกคืน ทุกวันท่านจะกินอาหารมังสวิรัต คุณพ่อจึงเป็นคนกินง่ายอยู่ง่าย ไม่เป็นภาระของลูก คุณพ่อไม่ค่อยชอบอยู่บ้านลูกคนใดคนหนึ่งนาน แต่มีอยู่ครั้งหนึ่งที่คุณพ่อไปอยู่กับลูกที่ต่างจังหวัดนาน ๔ ปีกว่า หลังจากนั้นคุณพ่อก็ไม่ได้ไปต่างจังหวัดอีกเลย เนื่องจากคุณพ่อชรา หู ตาไม่ค่อยดี ประกอบกับคุณพ่อประสบอุบัติเหตุหกล้ม นับจากนั้นมาคุณพ่อก็ไม่ได้ที่ไหนอีกเลย

คุณพ่อถึงแก่กรรมด้วยโรคชราภาพ เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๒ เวลา ๒๐.๑๕ น. ณ บ้านเลขที่ ๖๕/๑ ตรอกวัดราชาธิวาส แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพฯ นับเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง คุณพ่อจากลูกไปอย่างสงบ ไร้ความห่วงกังวลทั้งปวง คุณพ่อจากไปเหมือนคนหลับสบาย คุณพ่อจากไปตามกฎเกณฑ์แห่งชีวิตอันเป็นสัจธรรม

ด้วยกุศลผลบุญและคุณความดีที่คุณพ่อได้สั่งสมไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ลูกขอตั้งจิตอธิษฐานขอให้ผลแห่งกรรมดีทั้งหลายทั้งปวง จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

"ลูก"

อนันต์ เกษมเศรษฐ

กราบคุณพ่อ

ตั้งแต่ได้เป็นลูกสะใภ้ของคุณพ่อมา ๒๙ ปี ลูกมีความรักและห่วงใยคุณพ่อมากขึ้นทุกวัน เพราะว่าคุณพ่อน่าเคารพ น่าเลื่อมใสในดวงใจที่หวังดีต่อลูก และคุณวินัย คุณพ่อเป็นคนสันโดษพึ่งตนเอง หยิ่งมาก รักความเป็นคนโดยไม่คำนึงถึงอะไร นอกจากความดีมีคุณธรรม คุณพ่อเป็นคนรักความยุติธรรมไม่ชอบการเอาเปรียบ เชื่อมั่นในศาสนา และเลื่อมใสในบารมีของล้นเกล้าล้นกระหม่อมด้วยความจงรักภักดี ถือว่าเป็นหนี้แผ่นดินที่ไม่สามารถจะใช้ให้หมดได้ ด้วยความสำนึกจึงอบรมสั่งสอนบุตร-ธิดาให้เป็นคนดี มีคุณธรรม รู้จักตนเอง ใฝ่ในกรรมดี ผลของการอบรมทั้งของคุณพ่อและคุณแม่ลูกทุกคนจึงใฝ่ดี ช่วยตนเอง ต่อสู้ชีวิตด้วยลำแข้งของตนเองจนเติบใหญ่ เบญจมาศเป็นลูกสะใภ้ที่ได้รับผลที่ดีนี้ด้วย คือความรัก ความอบอุ่น ที่คุณวินัยได้มอบให้แก่ครอบครัว เบญจมาศจึงรับอาสาดูแลคุณพ่อในบั้นปลายของชีวิต คุณพ่ออยู่กับเบญจมาศด้วยความสุข โดยมีลูกเชอรี่ ลูกแสงจันทร์ ดูแลอย่างใกล้ชิดยิ่งกว่าเบญจมาศเสียอีก ลูกทั้งสองรักคุณปู่มาก มักจะพูดเย้าแหย่ให้คุณปู่มีอารมณ์ขันและหัวเราะ ท่านจะมีความสุข ที่หลานๆ มาพูดคุยกับท่านหลานๆ ทั้งฝ่ายคุณวินัยและเบญจมาศ ท่านห่วงใยและถามถึงทั้งสองฝ่าย แสดงว่าความจำท่านดีมาก

ก่อนที่ท่านจะมาอยู่กับคุณวินัยและเบญจมาศ ท่านอยู่บ้านเดิมที่มีนบุรี คุณวินัย ลูกและเบญจมาศไปเยี่ยมเสมอทุกเดือน ท่านจะคอยถ้าคราใดไปสายท่านจะถามทันที แสดงว่าใจท่านจดจ่ออยู่กับเรา เวลาไปท่านจะคุยอย่างเพลิดเพลิน ด้วยความรักและห่วงใยเราจึงไปเยี่ยมเสมอพร้อมกับเยี่ยมญาติและพี่น้องด้วย เบญจมาศซาบซึ้งในความรักของท่านเป็นอย่างยิ่ง ในระยะหนึ่งท่านไม่ค่อยสบาย เบญจมาศได้ส่งลูกเชอรี่และลูกแสงจันทร์ไปดูแลท่าน

ท่านมีความสุขที่มีหลานไปเอาใจใส่ ท่านรักหลานทั้งสองมาก ท่านมักจะบอกว่า ปู่ไม่มีอะไรให้หรอกนะ พ่อแม่เจ้ามีมากแล้ว ลูกทั้งสองต้องชี้แจงว่ามิได้หวังสิ่งใดเป็นเครื่องตอบแทน ขอเพียงคุณปู่สุขสบายก็ดีใจแล้วลูก ๆ ถ้าว่างจากงานจะไปนั่งชวนท่านคุย และปรนนิบัติท่านจนท่านรู้สึกอบอุ่น ความที่ท่านปิติมากท่านจะพูดว่าชื่นใจ เราจะหาอาหารแปลก ๆ มาให้ท่าน ท่านจะถามว่าอะไร แพงหรือไม่ลูก ๆ ก็จะดีใจเมื่อถูกใจท่าน และเรียนว่าไม่แพง เพราะท่านเป็นผู้ที่เกรงใจกลัวว่าจะเปลืองเงิน

เมื่อท่านมาอยู่กับเบญจมาศที่บ้านกรุงเทพฯ ทุกคนดีใจแม้แต่คุณแม่ของเบญจมาศเองท่านรักน้ำใจคุณปู่มากตั้งแต่เป็นดองกันมา ท่านจะเยี่ยมเยือนบางโอกาส และถามข่าวคราวกันเสมอเพราะทั้งสองท่านก็ชรามาก ๆ พอ ๆ กัน คุณพ่อมาอยู่ให้ทุกคนสร้างกุศล สร้างความดี น้องเล็กน้องกวางและลูก ๆ ของน้องทั้งสองจะมาเยี่ยมและช่วยกันปรนนิบัติคุณก๋งด้วยความรัก จะซื้ออาหาร

มาเยี่ยมและปรนนิบัติด้วยตนเองทุกคน เบญจมาศซาบซึ้งในความดีของทุก ๆ คนมาก ส่วนคุณสำรวย พึ่งประสิทธิ์ น้องเศวต น้องภัทรพร คุณป้าหมอ คุณลุงอุดม จะมาเยี่ยมและช่วยเหลือยามคับขันทุกครั้ง ถือว่าร่วมกระทำคุณความดีด้วยกัน เบญจมาศตั้งใจจะทะนุถนอมท่านให้อายุยืนถึงหนึ่งร้อยปี แล้วจะฉลองใหญ่ ท่านผู้ใหญ่หลายท่านบอกว่า ถ้าฉลองเมื่อไรขอให้บอกด้วยจะมาท่านว่าเป็นพระอรหันต์ของเบญจมาศ ท่านนำสิริมงคลและพาให้ทุกคนได้สร้างกุศลค่ามหาศาล

ยามใดที่ท่านป่วยไข้จะมีคุณหมอ พยาบาล จากโรงพยาบาลวชิรพยาบาลมาช่วยดูแลรักษา คือ คุณหมอมาโนชญ์ ลิโทชวลิต คุณเบญจวรรณ สุพรรณรัตน์ คุณแสนสุข สันติรยุทธ และคุณกมลวรรณเหลืองภูมิพิทยา มาช่วยดูแลรักษาถึงที่พัก คุณวินัยและเบญจมาศชื่นชมมาก ผลของกรรมดีนี้ขอให้ตอบสนองให้ทุกท่านประสบแต่ความสุขกายสุขใจพรั่งพร้อมด้วย ลาภ ยศ ศฤงคาร

และเพื่อนที่ดีห่างไกลจากความวิบัติและศัตรูทุกประการ อย่าให้มีอะไรมาเป็นอุปสรรคในชีวิตเลย

ในเย็นวันที่ท่านจากไป ๒๕ กันยายน ๒๕๓๒ คุณวินัยและคุณสำรวยน้องเขยนั่งคุยกันอยู่ท่านมีความสุขจากการอภิบาลของหลานสาวแล้วสักพักท่านก็สะอึก ๒ ครั้ง แล้วท่านก็สงบเงียบไปอย่างสุขสบาย ใบหน้าเหมือนหลับไป ทุกคนที่อยู่ตรงนั้นจึงลุกไปดูท่าน ท่านจากไปแล้ว ท่ามกลางความตกใจและคาดไม่ถึงของทุกคน เพราะท่านไม่ป่วยไข้อะไรมาเลย นับว่าท่านมีบุญและหมดอายุขัยจริง ๆ

การจากไปครั้งนี้ ลูกหลานทุกฝ่ายและสะใภ้ทุกคนเสียใจ แต่ก็ยอมรับว่าการหมดอายุของมนุษย์นั้นไม่มีใครมายับยั้งได้ ถึงจะคิดถึงและเสียใจอย่างไรก็ต้องระงับได้ เบญจมาศคิดว่าความดีของคุณพ่อเองเป็นกุศลส่งคุณพ่อเองอย่างหนึ่ง และที่ท่านชอบยกมือสวดมนต์เวลาก่อนอีกอย่างหนึ่ง คงดลบันดาลให้ท่านปรารถนาให้ใครสุข ท่านเหล่านั้นย่อมได้รับสุขจริง ๆ ครอบครัวเบญจมาศขอเพียงบุญกุศลที่ทุกคนได้มอบให้คุณพ่อด้วยใจรักใจบริสุทธิ์และเกิดชื่นชมปีติทุกครั้งที่ปรนนิบัติท่านนั้นจงเป็นมหากุศล และกุศลใดที่กระทำมาจงเป็นพลวปัจจัยปัจจัยน้อมพาดวงวิญญาณของคุณพ่อให้ไปสถิตย์อยู่ในสวรรค์ชั้นสูงสุดมีความสมบูรณ์และมีสุขในนั้นปลายภพด้วย

เบญจมาศ เกษมเศรษฐ

แด่คุณปู่ที่รัก

ตั้งแต่มีพี่วินัยเป็นพี่เขย และบ้านคุณปู่อยู่ริมคลองแสนแสบ มีนบุรี เคยได้ไปเยี่ยมเยือนคุณย่าและคุณปู่ ได้เคยไปเล่นน้ำ และรับประทานอาหาร ซึ่งมีบรรยากาศน่าอยู่เหมือนบ้านที่อ่างทองอันเป็นบ้านเกิด ภายหลังได้ย้ายมาอยู่ในหมู่บ้านใกล้ๆ ถนนใหญ่ ดิฉันก็ยังไปเยี่ยมเยือน จนกระทั่งอายุคุณปู่มากและมีอาการป่วยไข้ พี่เบญจมาศจึงรับมาอยู่กับพี่วินัยที่บ้านซอยวัดราชาธิวาส ดิฉันก็ไปเยี่ยมเยือนและเห็นกันแทบทุกวัน คุณปู่เป็นผู้มีบุญที่มีพี่วินัยเป็นลูกชายห่วงใยคุณพ่อ โดยเฉพาะลูกสะใภ้คือ พี่เบญจมาศตลอดจนหลานเชอรี่และหลานแสงจันทร์เป็นผู้ดูแลอย่างใกล้ชิดด้วยความรักและห่วงใยเป็นอย่างดี จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ท่านได้สิ้นชีวิตต่อหน้าพี่วินัยและคุณสำรวยสามีของดิฉันด้วยอาการสงบเหมือนนอนหลับ คือท่านสิ้นชีวิตอย่างมีบุญ ภายหลังอิ่มอาหารและอาบน้ำชำระร่างกายแล้วท่านจากไปอย่างมีความสุขด้วยใบหน้าอิ่มเอิบ

ขอให้วิญญาณของคุณปู่จงไปสู่สุคติ และประสบความสุขเกษมสำราญในสัมปรายภพตลอดไป

ลมัย พึ่งประสิทธิ์

แด่คุณตาของหลานด้วยดวงใจ

หลานซาบซึ้งในน้ำใจของคุณตาเป็นอย่างยิ่ง ที่ท่านได้ให้ความรักความอบอุ่นต่อหลาน ๆ ทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกคนได้ศึกษาเสริมสร้างปัญญาให้ทันกาลสมัย คอยอบรมสั่งสอนในสิ่งที่ดีงามเพื่อจะได้สร้างสรรค์ประโยชน์ให้สังคมและบ้านเมือง ชี้แนะแนวทางในการประกอบสัมมาอาชีพปรารถนาให้หลานมีความสุข หลานทุกคนปลาบปลื้มคิดถึงท่าน พระคุณของท่านล้นเหลือสุดพรรณนายากที่หลานจะลืมพระคุณ อยู่ ๆ ท่านก็จากโลกนี้ไปเสียแล้ว ท่านจากไปตามอายุขัยจริง ๆ วัย ๙๗ ปี ของท่านก็นับว่าอยู่ให้ลูกหลานได้ชมบุญและเป็นโพธิ์ทองของหลาน ๆ ทุกคน ที่ใต้ไปเยียมเยือนแวะอาศัย คุณตาเป็นคนซื่อสัตย์ เป็นคนไม่เบียดเบียนใครแต่เอื้ออาทรต่อคนที่ได้รับความทุกข์ยาก ถ้าท่านช่วยได้ท่านจะช่วยทันที ความดีและพระคุณของท่านหลานไม่อาจลืมเลือนจนชั่วชีวิต

หลานได้ประกอบกรรมดีและกุศลต่าง ๆ มา และกำลังปฏิบัติอยู่ หลานขอมอบให้คุณตา ขอให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติเถิด ถ้าชาติหน้ามีจริงขอให้เป็นหลานของคุณตาด้วย

รักคุณตา

หลาน ประยุทธ แซ่อึ้ง

หลาน ประสงค์ แซ่อึ้ง

พระคุณของคุณตา

เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่สองสงบลง การทำมาหากินก็ลำบากมีมิจฉาชีพมาก คุณพ่อของดิฉันมีอาชีพเป็นพ่อค้าขายของชำตามลำคลอง โดยมีเรือเป็นคู่ชีพ มีกำไรพอเลี้ยงดูลูก ๆ ได้ไม่มีเงินเหลือเก็บ คืนหนึ่งเรือของคุณพ่อถูกขโมย ทำให้คุณพ่อขาดเครื่องมือทำมาหากิน เพราะไม่มีเงินจะซื้อเรือใหม่ เมื่อคุณตาทราบข่าวคุณตาก็ให้กำลังใจ ด้วยความเมตตาของคุณตาท่านได้ให้เรือที่ท่านมีอยู่พร้อมด้วยเงินทุนมอบให้คุณพ่อไปทำทุนค้าขายหาเงินเลี้ยงลูกทั้ง ๗ คนต่อไป คุณพ่อของดิฉันได้สั่งสอนพวกลูก ๆ ให้ระลึกถึงพระคุณของคุณตาตลอดมาจนพวกลูก ๆ ทุกคนเจริญมีหลักฐานก็ด้วยเงินทุนและความรักของคุณตาที่ให้กับคุณพ่อนั่นเอง

พระคุณของคุณตานี้หลาน ๆ ทุกคนจะไม่มีวันลืมเลย หลานจะอยู่ในคำสั่งสอนของคุณตาและหลาน ๆ ทุกคนก็ได้มีอาชีพอยู่ในสังคมด้วยความสุขมาจนทุกวันนี้

ขอให้ดวงวิญญาณของคุณตาผู้มีพระคุณจงไปสถิตย์อยู่ในสวรรค์สมกับคุณงามความดีของคุณตาด้วยเถิด บุญกุศลที่หลานได้กระทำขอจงเป็นพลวปัจจัยปัจจัยน้อมนำให้คุณตามีความสุขอยู่ในสัมปรายภพด้วย

กราบคุณตาด้วยความรัก

หลาน รัตนา

หลาน นันทา

หลาน เล็ก

อาลัย คุณปู่

คุณปู่ล้มป่วยด้วยโรคชรามานานหลายปี ก่อนที่ท่านจะจากพวกเราไป เมื่อยี่สิบนาฬิกาของวันศุกร์ที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๒ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสูญเสียครั้งสำคัญ เพราะหลังจากคุณย่าได้จากเราไปแล้ว ก็เหลือแต่คุณปู่เท่านั้นที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของพวกเรา หลานยังจำได้ดีว่า คุณปู่มักจะร้องเรียกดัง ๆ เวลาท่านจะอุจจาระ ปัสสาวะ หรือ เวลาจะดื่มน้ำ และน้ำที่ท่านชอบดื่มก็คือน้ำเป๊ปซี่ หลานไม่เคยคิดเลยว่าคุณปู่จะจากพวกเราไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้

สุดท้ายนี้ ขอบุญกุศลทั้งมวลที่หลานได้ทำมาจงเป็นพลวปัจจัยให้คุณปู่ไปสู่สุคติภูมิเทอญ

หลานโอ๋

๓๐ ต.ค. ๓๒

อาลัย "คุณปู่"

วันนั้นวันที่พวกเราสูญเสียคุณปู่ไป ผมรู้สึกใจหายอย่างบอกไม่ถูก แม้ว่าเหตุการณ์นี้จะเป็นปกติวิสัยของทุกคน ค่ำวันที่ ๒๕ สิงหาคม พี่แสงมาบอกผมว่า คุณปู่เสียแล้ว ผมรีบมาดูปรากฏว่า คุณปู่นอนนิ่งไม่ไหวติงตัวก็ยังอุ่น ๆ อยู่ แต่ท่านไม่หายใจเสียแล้ว ดูภายนอกราวกับว่าท่านนอนหลับไปเท่านั้น คุณปู่ป่วยเป็นโรคชรา ต้องนอนอยู่บนเตียง ลุกไปไหนมาไหนไม่ได้มาหลายปีแล้ว แต่เนื่องจากตัวผมเองมีภาระด้านการเรียน จึงไม่มีเวลาที่จะดูแล ปรนนิบัติคุณปู่มากนัก ซึ่งข้อนี้ก็ทำให้ผมรู้สึกเสียใจ ที่ตัวเองไม่ได้ทำหน้าที่ของหลานที่ดีอย่างเพียงพอ ตลอดเวลาที่ผ่านมา คุณปู่เป็นที่เคารพรักของพวกเราทุกคน การจากไปของท่านจึงทำให้ผมอาลัยเป็นอย่างยิ่ง

สุดท้ายนี้ ผมขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณปู่ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

หลานเอ๋

๓๐ ต.ค. ๓๒

อาลัยของหลานเชอรี่

เชอรี่ได้มีโอกาสดูแลคุณปู่อย่างใกล้ชิดตั้งแต่ปี ๒๕๓๑ จนกระทั่งคุณปู่เสีย วันที่คุณปู่เสียเป็นวันศุกร์ที่ ๒๕ สิงหาคม เวลา ๒๐.๑๕ น. ซึ่งเป็นช่วงที่เชอรี่ออกไปข้างนอกพอดี พอกลับมาบ้านประมาณ ๒๐.๒๐ น. พี่แสงบอกว่าคุณปู่เสียชีวิตแล้ว เชอรี่ยังไม่เชื่อเลยจนคุณพ่อและคุณน้าสำรวยบอก และเชอรี่ไปจับชีพจรคุณปู่ จึงเชื่อว่าคุณปู่เสียชีวิตแล้วจริง ๆ คุณพ่อบอกว่าคุณปู่หายใจดัง ๆ ๒ ครั้งเท่านั้นก็ไปเลย ตอนนั้นคุณแม่ไม่อยู่ เชอรี่โทรศัพท์ไปหาคุณหมอมาโนชญ์ ลีโทชวลิต และคุณอาเบญจวรรณ สุพรรณรัตน์ ว่าจะทำอย่างไรดี พอทราบข่าว คุณหมอมาโนชญ์ก็มาที่บ้านและชันสูตรศพให้ พร้อมทั้งแนะนำว่าควรจะทำอย่างไรต่อไป เชอรี่ขอกราบขอบพระคุณคุณหมอมาโนชญ์ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

จริง ๆ แล้ว คุณปู่ไม่น่าจะจากไปเร็วอย่างนี้ เนื่องจากไม่มีสัญญาณใดบอก เชอรี่คิดถึงคุณปู่เหมือนกัน คุณปู่เป็นคนน่ารัก ขี้เกรงใจคน และชอบดื่มน้ำเป็ปซี่มาก เวลาคุณปู่อารมณ์ดี จะเล่าเรื่องในอดีตให้ฟัง แต่ต่อไปนี้เชอรี่ไม่ได้ยินเสียงเรียกของคุณปู่อีกแล้ว เชอรี่หมั่นไปกราบคุณปู่เสมอเมื่อมีโอกาส เชอรี่กราบและอธิษฐานให้คุณปู่คุ้มครองเชอรี่ ให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง และด้วยบุญกุศลที่ลูกหลานทำให้ จงส่งผลให้ดวงวิญญาณของคุณปู่ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

หลานเชอรี่

๓๐ ต.ค. ๓๒

รายนามท่านผู้มีเกียรติที่นำหรีดและแจกันดอกไม้มาในงาน บำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม

คุณพ่อเฮง เกษมเศรษฐ

ระหว่างวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๓๒ - วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๓๒

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

๑. คุณกมล - คุณวารุณี สุวรรณศรี
๒. กรมวิชาการ
๓. กลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น - ตอนปลาย ส่วนกลาง กลุ่มที่ ๗
๔. กลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น - ตอนปลาย กลุ่มที่ ๘
๕. กองการมัธยมศึกษา
๖. กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ
๗. กองคลังกรมสามัญศึกษา
๘. กองแผนงานกรมสามัญศึกษา
๙. กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ
๑๐. กองออกแบบและก่อสร้าง กรมสามัญศึกษา
๑๑. พลอากาศเอกเกริกชัย - คุณพงษ์ศรี หาญสงคราม
๑๒. คุณแม่แข สุวรรณศรี และบุตร - ธิดา
๑๓. คณะครู - อาจารย์ โรงเรียนทวีธาภิเศก
๑๔. คณะครู - อาจารย์ โรงเรียนเทพลีลา
๑๕. คณะครู - อาจารย์ โรงเรียนบางมดวิทยา
๑๖. คณะครู - อาจารย์ โรงเรียนสารวิทยา
๑๗. คณะครู - อาจารย์ และนักเรียนโรงเรียนราชดำริ
๑๘. ครอบครัวนิตยสมบูรณ์
๑๙. ครอบครัวบำรุงไทย
๒๐. ครอบครัวพึ่งประสิทธิ์
๒๑. ครอบครัวศุภบุญ

๒๒. ครอบครัวสงวน แสงมีน ร.ต. รังสรรค์ แสงมีน ร.น.
๒๓. ครอบครัวสุนสวัสดิกุล
๒๔ งานธุรการ กองคลัง กรมสามัญศึกษา
๒๕. พลเรือตรีจรัล สุวรรณศรี ร.น.
๒๖. พลเอกจรวย - คุณนิดยา วงศ์สายัณห์
๒๗. คุณจำนูญ เกียรติมงคล
๒๘. ดร.จิรายุ - คุณหญิงอรนุช อิศรางกูร ณ อยุธยา
๒๙. คุณเจริญจิตต์ - คุณสุปราณี ณ สงขลา
๓๐. ดร.เจริญผล - คุณชูศรี สุวรรณโชติ
๓๑. ชมรมครูเก่าสวนกุหลาบวิทยาลัย
๓๒. ชมรมสร้างเสริมหนังสือเด็กและเยาวชน
๓๓. พลโทชวาล - คุณกรรณิการ์ กรรณสูต
๓๔. คุณชิตละนะ กลิ่นเกลา
๓๕. คุณเชาว์ - คุณสาวิตรี สุวรรณสถิตย์
๓๖. คุณดำรา - คุณบุญทิวา โง้วศิริมณี
๓๗. เตรียมทหารรุ่น ๑๓
๓๘. คุณแม่ทองม้วน คัมภีร์ย
๓๙. คุณทัศนี - คุณสมศักดิ์ จวงสวัสดิ์
๔๐. คุณธานี สมบูรณ์บูรณะ
๔๑. คุณธีรศักดิ์ - คุณงามเพ็ญ กรรณสูต
๔๒. พลโทเธียร - คุณเผ่าทิพย์ ชนไมตรี
๔๓. นักเรียนนายเรือรุ่น ๗๐
๔๔. คุณบรรจง ชูสกุลชาติ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
๔๕. พลอากาศเอกประพันธ์ - คุณหญิงวนิดา ธูปะเตมีย์
๔๖. พลเอกประยูร - คุณพัชรินทร์ บุญนาค
๔๗. พ.อ.ประสิทธิ์ - คุณสมสุนีย์ เกษรสุคนธ์
๔๘. พ.ท.ปรีชา - คุณบุปผา สุวรรณศรี
๔๙. พ.อ.ปรีชา - คุณวิมล นาคประดิษฐ์

๕๐. คุณเปรมวดี รอดแพทย์
๕๑. คุณผานิต มงคล
๕๒. ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสมุทรปราการ
๕๓. ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ และข้าราชการ
๕๔. ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์กับ กผ.สศ.
๕๕. ฝึกหัดครูมัธยมรุ่น ๑๓
๕๖. ส.ส.พีระพงศ์ ถนอมพงษ์พันธุ์ ธนบุรี - คลองสาน
๕๗. เพื่อน ป.ม.รุ่นที่ ๑
๕๘. โพธิสูง
๕๙. ดร.ไพบูลย์ - คุณพรนิภา ลิมปพยอม
๖๐. คุณมณเฑียร ตู้จินดา
๖๑. โรงเรียนแจงร้อนวิทยา
๖๒. โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๖๓. โรงเรียนเทพศิรินทร์ร่มเกล้า
๖๔. โรงเรียนบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
๖๕. โรงเรียนปทุมคงคา
๖๖. โรงเรียนปากเกร็ด
๖๗. โรงเรียนพิพัฒนา
๖๘. โรงเรียนมัธยมวัดธาตุทอง
๖๙. โรงเรียนวัดนวลนรดิศ
๗๐. โรงเรียนวัดราชาธิวาส
๗๑. โรงเรียนวัดหนัง
๗๒. โรงเรียนศรีอยุธยา
๗๓. โรงเรียนศึกษานารี
๗๔. โรงเรียนสตรีเศรษฐบุตรบำเพ็ญ
๗๕. โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
๗๖. โรงเรียนสันติราษฎร์วิทยาลัย
๗๗. โรงเรียนสีกัน (วัฒนานันท์อุปถัมภ์)

๗๘. โรงเรียนหอวัง
๗๙. โรงเลื่อยจักรไทยรุ่งเรือง
๘๐. คุณลำพอง - คุณสอาดศรี บุญช่วย
๘๑. คุณเล็ก - คุณเพ็ญศรี จินดาสงวน
๘๒. ว.ป.อ. ๒๗ (นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๒๗)
๘๓. ว.ป.อ.ภ. ๒๗ (คณะภริยานักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๒๗)
๘๔. คุณวาณิช - คุณประเทือง เกษมเศรษฐ
๘๕. พลอากาศโทวิเชียร - คุณอำไพ เวชพันธุ์
๘๖. คุณวินัย - คุณเบญจมาศ เกษมเศรษฐ
๘๗. ดร.วิรัช - คุณสุมนทา กมุทมาศ
๘๘. คุณวิไล กัลยานุกูล ลูกนก - ลูกนิก
๘๙. พลตำรวจโทวิศิษฐ - คุณประไพพรรณ สังคหะพงศ์
๙๐. คุณศุภกิจ สีหาบุตร, คุณอดิสัย โสวนปรีชา
๙๑. ศูนย์แนะแนวการศึกษาและอาชีพ
๙๒. ศูนย์พัฒนาหลักสูตร
๙๓. สภาผู้ปกครองครูแห่งประเทศไทย
๙๔. ร.ศ.สมจิต - คุณวิญญู สมัตถพันธุ์
๙๕. คุณสมชัย วุฒิปรีชา
๙๖. คุณสมศักดิ์ - คุณกานดา สวนมาลี
๙๗. สมาคม ACEIT
๙๘. สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย
๙๙. สมาคมศิษย์เก่าครูมัธยมและจันทรเกษม
๑๐๐. สมาคมศิษย์เก่าเศรษฐบุตรบำเพ็ญ
๑๐๑. สมาคมศึกษานิเทศก์
๑๐๒. คุณสวาสดิ์ - คุณประพีร์ ปุ่ยพันธวงศ์
๑๐๓. สหกรณ์ออมทรัพย์ครูกรมสามัญศึกษาจำกัด
๑๐๔. พ.อ.สาทร - คุณอรทัย สุวรรณศรี
๑๐๕. ดร.สายหยุด - คุณอาภรณ์ จำปาทอง

๑๐๖. สำนักงานทดสอบทางการศึกษา

๑๐๗. คุณสุทธิ - ม.ล.อุษา เพ็งปาน

๑๐๘. คุณสุธี - คุณอารี ปิ่นบุญมา

๑๐๙. พลเอกสุรพล - คุณประภา บรรณกิจโสภณ

๑๑๐. หลานเธอรี่และหลานแสงจันทร์

๑๑๑. อธิบดีและข้าราชการกรมสามัญศึกษา

๑๑๒. คุณอนันต์ - คุณนิตยา เกษมเศรษฐ

๑๑๓. ดร.อรุณ - คุณวาสนา ปรีดีดิลก

๑๑๔. พลโทอรุณ - คุณอรุณี ปริวัติธรรม

๑๑๕. อักษรเจริญทัศน์

๑๑๖. อาข้อและหลาน ๆ ครอบครัวแซ่อึ้ง

๑๑๗. คุณอาทร - คุณสุดา ผลเพิ่ม สำนักงานงบประมาณ

๑๑๘. คุณอุดม - คุณเสถียร กาศสุวรรณ

ยังมีพวงหรีด พวงมาลัยและแจกันที่ไม่ทราบนามอีก จึงขอประทานอภัยมาด้วย ณ ที่นี้